

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI**

**SEYİT BAHCIVAN'IN HAYATI, ESERLERİ VE İSLAM
MEZHEPLERİ TARİHİNE KATKILARI**

Fatma CİHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Doğan KAPLAN**

KONYA-2024

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma CİHAN		
	Numarası	22810601128		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/İslam Mezhepleri Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	x	
		Doktora		
Tezin Adı	SEYİT BAHCIVAN'IN HAYATI, ESERLERİ VE İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİNE KATKILARI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Fatma CİHAN

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma Cihan		
	Numarası	22810601128		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/İslam Mezhepleri Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	x	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Doğan KAPLAN		
Tezin Adı	SEYİT BAHCIVAN'IN HAYATI, ESERLERİ VE İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİNE KATKILARI			

Seyit Bahcivan, 1952-2023 yılları arasında yaşamış, ömrünü ilme adanmış, el yazma eserlerin tahkiki alanında önemli eserler vermiş ve bu alanda yetkinliğini ispatlamış, ilmî konulardaki titizliği ve kişiliği ile örnek olmuş bir şahsiyettir. Muhammed Emin Saraç, Abdülfettah Ebû Gudde, Ahmet Fehmî Ebû Sünne, Süleyman Dünya, Muhammed Kutub, Ebu'l-Hasan en-Nedvî gibi son devrin önemli alimlerinin tedrisatından geçmiş olup hocalarından öğrendiği hem ilmî hem ahlakî düsturları kendi hayatında uygulamış ve pek çok ilim yolcusuna da rehberlik etmiştir. Muhammed Zahid Kevserî'nin icazetli talebesi olan Muhammed Emin Saraç'ın icazet verdiği gözde öğrencilerindendir. Akademik çalışmalarını edisyon kritik üzerine yoğunlaştırmış ve pek çok önemli el yazma eseri tahkik etmiştir. Tahkik süreçlerinde yaşadığı tecrübeleri anlattığı, tahkik konusunda dikkat edilmesi gereken hususlar ve yapılan yanlışlar üzerine de makaleler yayımlamış, kitap yazmıştır.

Bu çalışma, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte; araştırmanın konusu, problemi, amacı, önemi, yöntemi ve kaynaklar ele alınmıştır. Birinci bölümde; Seyit Bahcivan'ın doğumundan vefatına kadar hayatı ele alınmış, hocaları ve ilmî kişiliği anlatılmıştır. İkinci bölümde, eserleri incelenmiş, tezleri, kitapları, makaleleri, bildiri panel ve konferanslarına kısaca yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, İslam mezhepleri tarihi alanına katkıları değerlendirilmiş, eserlerinin önemine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Biyografi, Mezhep, Din.

ABSTRACT

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Fatma CİHAN		
	Student Number	22810601128		
	Department	Temel İslam Bilimleri/İslam Mezhepleri Tarihi		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	x	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Doğan KAPLAN		
Title of the Thesis/Dissertation	SEYİT BAHCIVAN'S LIFE, STUDIES AND CONTRIBUTIONS TO HISTORY OF ISLAMICSECTS			

Seyit Bahcivan, who lived between 1952 and 2023, devoted his life to science, produced significant works in the field of edition criticism and proved his competence in this field, and set an example with his meticulousness and personality in scholarly matters. Seyit Bahcivan has been educated by important scholars of the last period such as Muhammad Emin Saraç, Abdul Fattah Abu Gudda, Ahmet Fahmi Abu Sunna, Suleiman Dunya, Muhammad Qutb, Abu al-Hasan al-Nadwî, and he has applied both the scientific and moral maxims he learned from his teachers in his own life and has guided many students. He was one of the favorite students of Muhammad Emin Saraç, who was Muhammad Zahid Kevserî's student with icazet. He focused his academic studies on edition criticism and analyzed many important manuscripts. He has also published articles and written books detailing his experiences with the editing process, the key considerations for editing, and the common mistakes encountered.

This study consists of an introduction and three chapters. In the introduction chapter the subject, problem, purpose, importance, method and sources of the research are discussed. In the first chapter, Seyit Bahcivan's life from his birth to his death is discussed, his teachers and his scientific personality are explained. In the second chapter, his works are analyzed, his theses, books, articles, papers, panels and conferences are briefly included. In the last chapter, his contributions to the field of the history of Islamic sects are evaluated and the importance of his works is emphasized.

Keywords: Biography, Sect, Religion

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	ix
ÖNSÖZ.....	x
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	1
Araştırmanın Amacı.....	1
Araştırmanın Önemi.....	2
Araştırmanın Yöntemi.....	2
Kaynaklar.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYİT BAHCIVAN'IN HAYATI

1. Doğumu ve Çocukluğu.....	4
2. Eğitim Hayatı.....	4
2.1. Köydeki Eğitim Hayatı.....	4
2.2. İstanbul'daki Eğitim Hayatı.....	6
2.3. Mekke-i Mükerrreme'deki Eğitim Hayatı.....	9
3. Hocaları.....	11
3.1. Muhammed Emin Saraç (ö. 19 Şubat 2021).....	11
3.2. Abdülfettah Ebû Gudde (ö. 17 Şubat 1997).....	12
3.3. Ahmed Fehmî Ebû Sünne (20 Eylül 2023).....	14
3.4. Süleyman Dünya (ö. 1988).....	14
3.5. Ebu'l-Hasan Nedvî (ö. 31 Aralık 1999).....	15
3.6. Muhammed Kutub (ö. 4 Nisan 2014).....	15
4. Memlekete Dönüş.....	16
5. Dersleri.....	16
5.1. İlahiyat Fakültesi Lisans Dersleri.....	17

5.2. İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans Dersleri.....	17
5.3. İlahiyat Fakültesi Doktora Dersleri	17
5.4. İlahiyat Fakültesi Camii Dersleri ve Özel Dersler	18
6. Şahsiyeti ve İlmî Kişiliği.....	19
7. Vefatı.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

SEYİT BAHCIVAN'IN ESERLERİ

1.Yazdığı Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri	23
1.1. Kitâbu'd-Dâî ile'l-İslâm fi Usûli İlmî'l-Kelâm li'bni'l-Enbârî (Dirâse ve Tahkîk).....	23
1.2. Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ ve Ârâuhu'l-İ'tikâdiyye (Dirâse Nakdiye).....	25
2. Kitapları.....	27
2.1. Kitâbu'd-Dâî ile'l-İslâm fi Usûli İlmî'l-Kelâm li'bni'l-Enbârî (Dirâse ve Tahkîk)	28
2.2. Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ ve Ârâuhu'l-İ'tikâdiyye (Dirâse Nakdiye) ...	28
2.3. Kitâbu'l-İ'tikâd li Sâ'id b. Muhammed el-Üstüvâî (Dirâse ve Tahkîk).....	28
2.4. Hamsu Resâil fi'l-Fırak ve'l-Mezâhib li'bn Kemâl Bâşâ (Tahkîk).....	29
2.5. el-Mesâlik fi'l-Hilâfiyyât beyne'l-Mütekellimîn ve'l-Hukemâ (Dirâse ve Tahkîk)	32
2.6. Mezhepler Tarihi Yazmalarında Aidiyet Problemi: “Usûlu'n-Nihal ve el-Fıraku'l-İslâmiyye” Örneği ve Eserlerin Edisyon Kritiği	34
2.7. İmamiyye Şîa'sında Velâyet-i Fakih Teorisi (Araştırma Tahlil Tenkit)	36
2.8. Kitâbur'r-Radd 'alâ Ehli'l-Bida' ve'l-Ehvâi'd-Dâlle (Dirase ve Tahkik)...	38
2.9. el-Müellifûn el-Osmâniyyûn	39
3. Makaleleri	41
3.1. Çeviri ve Transkripsiyon Makaleleri.....	41

3.2. Derleme Makaleleri	45
3.3. Araştırma Makaleleri.....	48
3.4. Kitap Tanıtım Makaleleri	55
4. Bildirileri, Panel ve Konferansları	56
4.1. Mekânetü'l-İmâm Ebi'l-Hasen el-Eşarî fi'd-Dirâsâti't-Turkiyye'l-Hadîse	56
4.2. Nazratu Ehli's-Sünne ile'l-İmâm Cafer es-Sâdık.....	58
4.3. el-Muteziletu'z-Zühhâd el-Evâil ve Devruhum fî Islâhi'l-Muctema	59
4.4. Ebu'l-Fadâil Ahmed b. Muhammed b. el-Muzaffer b. el-Muhtâr er-Râzî el-Aksarâyî'nin (ö. 631/1234'ten sonra) 'Huuceu'l-Kur'ân li Cemî'i'l-Mileli ve'l-Edyân' Adlı Eserinde Takip Ettiği Metod: Tahlil ve Değerlendirme	60
4.5. İslâm Dininde Mezhepler	61
4.6. Serâü'l-Fıkhi'l-İslâmî ve Eseruhû fî Tahkîki's-Selâm fî Meşâ'iri'l-Hacc..	63
4.7. Ra'yu'l-Allâme el-Muhaddis Muhammed Avvâme fî Adâleti's-Sahâbe min Hilâli Risâletihî "Hutuvâtü Menhecîyyeti fî İsbâti Adâleti's-Sahâbe"	65
4.8. Mekânetü'l-İmâm Ebî Mansûr el-Mâturîdî mine'l-Buhûs ve'd-Dirâsât el-'Arabiyye el-Hadîse.....	66
4.9. Daeş Mantiğı ve Zihniyeti	67
4.10. Günümüz Selefî Akımlar.....	68
4.11. Bir Alim Bir Dava Eri Yusuf el-Karadâvî.....	68
5. Müzakereleri	68
5.1. "Hadis ve Sünnet Kültüründe Ehl-i Beyt" Adlı Tebliğin Müzakeresi	69
5.2. "Kevserî'nin Sünnî Fıkıh Mezheplerini Savunma Çabaları" Adlı Tebliğin Müzakeresi	70
5.3. "Alamut İsmailîliği ve Selçuklular" Adlı Tebliğin Müzakeresi.....	71
6. Ansiklopedi Maddeleri.....	71
6.1. Sâidî Ailesi	71
6.2. Üstüvâî.....	72

6. Yönettiği Yüksek Lisans, Doktora ve Bitirme Tezleri.....	73
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYİT BAHCIVAN'IN İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİNE KATKILARI

1. Seyit Bahcivan'ın Edisyon Kritik Çalışmaları Yoluyla Alan Katkısı.....	75
2. Yayımladığı Klasik Eserler Yoluyla Alana Katkısı	78
3. Klasik Döneme İlişkin Yayımladığı Makaleler Yoluyla Alana Katkısı	78
4. Klasik ve Moderni Birleştirmesi Yönüyle Alana Katkısı	79
SONUÇ.....	83
EKLER	85

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
Prof. Dr.	Profesör Doktor
b.	bin
thk.	Tahkik eden
vd.	ve diğerleri
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Ö.	Ölümü
Çev.	Çeviren
sav	Sallallahu aleyhi ve sellem
as	Aleyhisselam
ts.	Tarihsiz

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi; eğitim, öğretim, edebiyat, tarih ve felsefede hatta her alanda “örnekleme” önemli ve etkili bir metot olarak kabul edilmiştir. Dünya klasikleri örnekleme yöntemi ile ufuk açmış ve geleceğe ışık tutmuştur. Akademik dünyada özellikle kişi bazlı örnekler, etkileyici ve yararlı olmuş, ilim yolcularının gayretlerini kamçulamış, motive etmiştir.

Bu çalışma; İslam mezhepleri tarihi alanında önemli çalışmalar yapmış, bu alandaki önemli eserlerin edisyon-kritiklerini yapmış akademik çalışmalarıyla tanınan ilme ömrünü adanmış seçkin bir insanın hayatını, çalışmalarını ve alana katkılarını incelemektedir. Tez çalışmamız, sadece bir ilim adamının akademik başarılarını değil, aynı zamanda onun İslam mezhepleri tarihi alanına getirdiği yenilikçi yaklaşımları ve araştırma metodolojilerini de ele almayı amaçlamaktadır.

İslam mezhepleri tarihi, İslam dünyasının zengin düşünsel mirasını anlamak için büyük önem taşımaktadır. Mezheplerin doğuşu, gelişimi ve birbirleriyle olan etkileşimleri, İslam düşüncesinin ve kültürünün şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır. Bu bağlamda; bu alanda yapılmış çalışmalar, sadece tarihi ve dinî perspektifler sunmakla kalmaz, aynı zamanda çağdaş İslam toplumlarının dinamiklerini anlamamıza yardımcı olur.

Tezimize konu edindiğimiz Seyit Bahcıvan, hayatı boyunca İslam mezhepleri tarihine ve inanç ekollerine ışık tutan birçok önemli çalışmaya imza atmıştır. Onun edisyon-kritik çalışmaları, klasik metinlerin güvenilir bir şekilde yeniden gün yüzüne çıkarılmasını sağlamış, bu metinlerin doğru anlaşılmasına ve yorumlanmasına büyük katkıda bulunmuştur. Ayrıca, onun titiz araştırma yöntemleri ve disiplinler arası yaklaşımı, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı çalışmalarına yeni ufuklar kazandırmıştır.

Bu çalışmada; kendi döneminin değerli ilim adamları ile tanışmış, ders halkalarında bulunmuş, onlardan istifade etmiş bir ilim adamının hayat hikayesi, akademik kariyeri, edisyon ve kritik çalışmaları ayrıntılı olarak incelenecek ve onun İslam mezhepleri tarihine yaptığı katkılar değerlendirilecektir. Ayrıca, onun

çalışmalarının İslam araştırmaları üzerindeki etkisi ve bu alandaki akademik tartışmalara sağladığı katkılar ele alınacaktır.

Bu tez, İslam mezhepleri tarihi alanında çalışmaya yeni başlayanlar için, Seyit Bahcivan'ın hayatı ve çalışmaları ışığında, alanın temel taşlarını anlamalarına ve ileriye yönelik çalışmalarında bir kılavuz oluşturmalarına yardımcı olabilir. Bu tezin, gelecek nesillerin çalışmalarına ilham kaynağı olmasını umuyorum.

Bu tezi hazırlarken bana rehberlik eden değerli danışmanım Prof. Dr. Doğan Kaplan'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez savunması sürecinde görev alıp bu tezin gelişmesine yorum ve eleştirileriyle katkıda bulunan jüri üyesi Prof. Dr. Hüseyin Aydın ve Doç. Dr. Ali Çoban'a şükranlarımı sunarım. Prof. Dr. Seyit Bahcivan'ın yakın dostları Prof. Dr. Halil İbrahim Kutlay'a, Dr. Ahmet Efe'ye, Dr. Şerafettin Kalay'a, ayrıca çalışmam sırasında bana destek olan sevgili aileme, eşime ve çocuklarıma teşekkürlerimi sunarım.

Fatma CİHAN

Konya-2024

GİRİŞ

Çalışmamızın giriş bölümünde araştırmamızın konusu, amacı, önemi ile ilgili bilgi verilmiş, son olarak araştırmanın yöntemi anlatılmıştır.

Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bu çalışmada; kendini ilme adanmış bir akademisyen, Prof. Dr. Seyit Bahcivan'ın hayatı ele alınacak, eserleri ve bu eserlerin İslam mezhepleri tarihi alanına sağladığı katkılar incelenecektir. Seyit Bahcivan'ın hayatı boyunca ailesine, çevresine, çalışma arkadaşlarına, öğrencilerine, topluma, ilahiyat alanına katkıları, bireyler üzerindeki etkileri üzerinde durulacak, hayat hikayesi ve fikirleri ışığında ele alarak gelecek nesillere tanıtılacaktır.

Çalışmamıza hayatını konu olarak belirlediğimiz Seyit Bahcivan'ın öğretim üyesi olduğu Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, tarihi boyunca isim olarak bazı değişiklikler yaşamıştır. 24 Kasım 1962-20 Temmuz 1982 tarihleri arası Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Yüksek İslam Enstitüsü olarak öğrenci yetiştirmiş, 20 Temmuz 1982-27 Aralık 2011 tarihleri arasında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi olarak hizmet vermiş, 27 Aralık 2011 tarihinde Konya Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat Fakültesi olmuştur. 11 Nisan 2012 tarihinde Necmettin Erbakan Üniversitesi'ne bağlı İlahiyat Fakültesi olmuş, 1 Kasım 2016 tarihinde ise Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi adını almıştır. İsim karışıklığına sebep olamamak adına çalışmamızda bu isimlerden, fakültenin yayımlamış olduğu derginin de adını taşıdığı Necmettin Erbakan İlahiyat Fakültesi ismini kullanmayı tercih ettik.

Araştırmanın Amacı

Tezimizde Seyit Bahcivan'ın köyünden Mekke-i Mükerrerme'ye kadar uzanan eğitim süreçleri, aynı zamanda gurbet dönüşü Konya'daki akademik hayatı boyunca ömrünün sonuna kadar yapmış olduğu çalışmaların incelenmesi, Seyit Bahcivan'ın yaşadığı devirlere de ışık tutacak şekilde İlahiyat alanına katkılarının ele alınacağı bir çalışma olması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

İslamiyet'in doğuşundan günümüze kadar dinî ilimlerin doğru öğrenilmesi, özümsemesi ve sonraki nesillere doğru aktarılması, son din olması cihetiyle hayatî önem arz etmektedir. İslam âlimleri bu sebeple ilmin öğrenildiği kişileri özenle seçmişler ve bu alanda öne çıkan isimleri ders almış olduğu alimlerle yad etmişlerdir. Bu sebeple son neslin İslami ilimler alanında öne çıkan isimlerinden dersler almış ve Konya'da bu alanda yıllarca hocalık yapmış Prof. Dr. Seyit Bahcivan'ın eğitim ve tefekkür hayatını, eserlerini ve fikirlerini incelemek hem hocamıza bir vefa borcu hem gelecek nesillere ışık tutacak nitelikte bir çalışma olması açısından önemli görülmüştür.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma; hocamızın hayatının anlatıldığı bölüm, hayatının her aşamasına tanıklık etmiş kişilerle yapılan röportajlar, hocamızın hayatını anlattığı programlar ve ses kayıtları esas alınarak hazırlanmıştır. Eserlerinin incelendiği bölüm ise doküman analizine dayalı olarak hazırlanmıştır.

Araştırmanın evreni, Prof. Dr. Seyit Bahcivan'ın eserleri, birinci ve ikinci derece aile yakınları, onu doğrudan tanıyan arkadaşları, dostları ve çalışma arkadaşlarından oluşmaktadır. Bu çerçevede evrendeki kişilerin özelliklerini taşıyan kişileri tespit etmek için kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır.

Bu çalışmada Seyit Bahcivan'ın düşüncelerini etkileyen çocukluk yılları, eğitim hayatı, çalışma hayatı, şahsiyeti ve ilmî kişiliği ayrı ayrı başlıklar olmak üzere tüm hayatı, katıldığı programlarda hayatından bahsettiği bölümler, röportaj ve eski belgeler üzerinden hazırlanmıştır. Eserleri bölümü ise literatür taraması tekniği ile incelenmiş ve bu araştırmanın ana omurgasını oluşturmuştur.

Araştırmamız; değerli hocamızın hayatı, düşünce dünyası ve eserleri ile ilgili temin edilen kaynakların okunup anlaşılması, analiz, sentez ve değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu amaçla temin ettiğimiz kitaplar, eserler, makaleler, dijital olarak

ulaştığımız programlar, röportajlar, doğrudan veya yazıya aktarılarak üzerinde ciddi bir okuma, anlama, kavrama, analiz, sentez ve yorumlama yapılmıştır.

Kaynaklar

Araştırmamızda başvurulan kaynaklar öncelikle Seyit Bahcivan'ın kitapları, makaleleri, bildirimleri ve konferansları olmuştur. Dijital olarak Seyit Bahcivan ile yapılmış röportaj ses kaydı, katıldığı televizyon programları yine başvurduğumuz kaynaklar arasındadır. Dijital gazete haberleri, konusu geçen olayları destekleyici kaynaklar olarak kullanılmıştır. Seyit Bahcivan'ın yakınları, arkadaşları ve meslektaşları ile yapılan röportajlar, hayatı bölümünün önemli kaynakları arasında yer almaktadır.

Araştırmamızda açıklamaya ihtiyaç duyulan konularda ilk başvurduğumuz kaynak Diyanet İslam Ansiklopedisi maddeleri olmuştur. Seyit Bahcivan'ın eserlerinin anlatıldığı bölümlerde geçen kitaplar kaynak olarak verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYİT BAHCIVAN'IN HAYATI

Çalışmamızın birinci bölümü, Seyit Bahcivan'ın hayatını anlatmaktadır. Hayatını; doğumu ve çocukluğundan itibaren özellikle İslâmî ilimleri kendisine sevdiren yönleriyle ele alarak köy hayatından İstanbul'a, oradan Mekke-i Mükerreme'ye uzanan ilmî yolculuğu şeklinde ele almaktadır. Hayatına dokunan, ilmî şahsiyetlerini ve ahlakî yönlerini örnek aldığı hocalarını tek tek tanıyıp etkili oldukları ve iz bıraktıkları yönlerine değinmektedir. Yüksek tahsil hayatının akabinde başlayan akademik hayatından kısaca bahsetmekte; bu dönemde üniversitede girdiği dersleri, camii dersleri ve ilgilenenlerle yapmış olduğu özel dersleri, bu derslerde okuttuğu kitapları incelemektedir.

1. Doğumu ve Çocukluğu

Seyit Bahcivan 1952 yılında Konya'nın Seydişehir ilçesine bağlı halk arasındaki ismi Nuzumla olan Yaylacık Köyü'nde doğdu. Bahcivan o seneyi "Osmanlı'nın Şeyhülislam vekili hocalarımızın hocası olan Muhammed Zahid Kevserî'nin vefat ettiği sene" olarak tanımlamaktadır. Yedi çocuklu bir ailenin beşinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Aile içinde sevilen bir çocuk olup hareketli olmasına rağmen sorumluluklarını da yerine getiren bir disipline küçük yaşlarda sahiptir. Köy hayatının yükümlülüklerini erken yaşta yerine getirmeye alışan hocamız, bu düzen ve disiplinli oluşunu ömrü boyunca devam ettirmiştir.

2. Eğitim Hayatı

Seyit Bahcivan, köyde ilkokul ile hatta okul öncesi Kur'an-ı Kerim eğitimiyle eğitim hayatına başlamış, ömrünün sonuna kadar eğitimi hayatının bir parçası haline getirmiş bir şahsiyettir.

2.1. Köydeki Eğitim Hayatı

Köyde dokuz yaşına kadar okula gitmeden hoca mektebine giderek köyün hocasında ilk İslâmî eğitimini aldı. Kur'an-ı Kerim'i öğrendi ve ilkokula başlamadan

önce ilk hatmini bitirdi. Köyde birlikte hatim okuduğu dokuz arkadaşı ile camide fesler giydirilerek hatim merasimi yapıldı. Köydeki adet üzere merasime katılan çocuklar her gün merasim kıyafetlerini giyer, her gün bu çocuklardan birisinin evinde ziyafet verilir, çocuklar Kur'an okumaya teşvik edilir ve hatim inenler taltif edilirdi. Bahcıvan'ın ifadesiyle o dönemde köyde Kur'an okumayı bilmeyen çocuk kalmamıştı.

Bahcıvan ilkokula o köyde adet olduğu üzere dokuz yaşında başladı. İlkokul döneminde de sabah namazından sonra saat dokuzaya kadar Topal Hocada Kur'an okuyup okula gitti. Okul dersleri bitince arkadaşlarıyla birlikte yine hoca mektebine gider, orada bir saat kadar daha okuduktan sonra evlere dağılırlardı.

Bahcıvan 1966 yılında ilkokulu bitirdi. Aynı yıl ablasının eşi olan eniştesi Ali Şalkacı, İstanbul'da Arapça, İslâmî bazı ilimler ve dersler okuduktan sonra köye döndü. Sesi ve kıraati güzel olan Ali Şalkacı köyde imamlık yapmaya başlamıştı. Seyit Bahcıvan, eniştesinden bir yıl Arapça dersleri aldı. Emsile, Bina, Maksud, Avamil, İzhar kitaplarının tamamını Kâfiye'nin de bir kısmını okudu. Bu kitapları bizzat ezberledi ve eniştesine ezber okudu. Bahcıvan; sabah eniştesi ile Arapça dersini yapar, ezberlediği kısımları okurdu. Ertesi günün ödevini aldığı anda artık gün içerisinde hem derslerine çalışırdı hem de ailesinin işlerine yardım ederdi. Bahar ve yaz mevsimlerinde babasının, amcasının ve ders aldığı eniştesinin hayvanlarını otlatır; yaylaya hayvan çıkarırdı. Bahcıvan, köy hayatının zorlu şartlarında derslerine aksatmadan devam etmiştir.

Bahcıvan, derslerine düzenli devam ettiğini gören eniştesinin desteği ve annesinin gayretleriyle 1967 senesinde İstanbul'a okumaya gider. Bu dönemde babasının buna rızası yoktur, çünkü köy hayatında her daim yardım edecek insana ihtiyaç vardır. Bahcıvan hayatının bu dönemini "On beş yaşında iken kaçarak İstanbul'a okumaya gittim" şeklinde ifade etmektedir.¹

¹ Seyit Bahcıvan, Kişisel Görüşme, Tarihsiz. (Seyit Bahcıvan'ın buraya kadar anlatılan eğitim hayatı arşivimizde bulunan ve bir öğrencisinin kendisi ile yapmış olduğu ses kaydı doğrultusunda hazırlanmıştır.)

2.2. İstanbul'daki Eğitim Hayatı

Seyit Bahcivan, annesinin desteğiyle eğitimine İstanbul'da devam etti. İstanbul'a gitmek üzere 1967 yılında köyden otobüse bindi. Annesi yanına bir miktar harçlıkla Konya'ya gönderdi. Konya'da bir hemşehrisi kendisini karşıladı. Kapu Camii yakınındaki ikinci el eşya satılan bitpazarından kendisine bir çift ayakkabı, bir de kıyafet aldı. 25 liraya da İstanbul'a bilet alıp kendisini İstanbul'a yolcu etti.²

1967 yılı Eylül ayında 750 kişinin katıldığı giriş imtihanında ilk sıralarda kazanarak İstanbul İmam-Hatip Okulu'na kayıt yaptırdı.

Seyit Bahcivan İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda; Hayati Ülkü (okul müdürü), Mustafa Meral Çörtü (Farsça), Adil Teymür (Arapça), Hasan Çelikkaya (Arapça), Müzekka Gürbüz (Kur'ân-ı Kerim), Ahmet Kahraman (Dinler Tarihi), Ali Ayar (Tefsir, Tefsir Usulü), Yusuf Karaca (Siyer), Mahmut Bayram (Arapça), Sami Akalın (İngilizce), Orhan Oktar (Türkiye Tarihi) gibi değerli hocalardan eğitim aldı. Ayrıca okulun öğretmenlerinden Osman Öztürk'ün, öğrencilere yönelik yapmış olduğu Mecelle okumaları derslerine katıldı. Okula davet edilen misafir konuşmacıların sohbetlerini kaçırmazdı. Muhammed Hamidullah da bunlardan biriydi. Hafta sonları Milli Türk Talebe Birliği'nde verilen kültürel faaliyetlerin müdavimlerindendi. Her zaman sınıfının en çalışkan öğrencileri arasında yer alır, takdirname ile dönemi kapatırdı.³ Bu başarısı sayesinde sonraki eğitim-öğretim yılında İlim Yayma Yurdu'nda ücretsiz kalma hakkını kazanırdı.⁴

İmam-Hatip Okulu sıralarında derslerdeki başarısıyla dikkat çeken Bahcivan, İstanbul İmam-Hatip Okulu'nu temsilen Liselerarası Bilgi Yarışması'na katılmış, güçlü bir ekip çalışmasıyla birinci olmuşlardı.⁵

² Süleyman Bahcivan (Seyit Bahcivan'ın kardeşi), Kişisel Görüşme, 05 Ocak 2024.

³ Ek-1.

⁴ Ahmet Efe, Kişisel Görüşme, 03 Haziran 2024; Halil İbrahim Kutlay, Kişisel Görüşme, 06 Haziran 2024.

⁵ Hasan Çelikkaya'nın dilinden anlatım için bkz. <https://www.takvim.com.tr/guncel/2023/11/24/ogretmenleri-baskan-erdogani-anlatti-lakabi-neydi-caliskan-durust-ve-saygiliydi/8>

İstanbul İmam-Hatip Okulu'nun o zamanlar hem ortaokul hem lise eğitimini içine alan yedi yıllık eğitim süresi vardı. 1973 yılında Bahcıvan, okulun altıncı yılında yedinci sınıf derslerinden imtihana girerek başarılı olup aynı zamanda birincilikle okulu bitirdi.⁶ İmam-Hatip Okulu diploması, o dönemde sadece Yüksek İslam Enstitüsü'ne girme imkânı vermekte idi. Lise diploması alabilmek için fark derslerini ayrıca vermek gerekiyordu. Eylül ayında bu fark derslerini de vererek lise diplomasını da aldı.

Altıncı sınıfta Farsça derslerine giren Mustafa Meral Çörtü o sene altıncı seneden yediyi vererek mezun olan öğrencileri öğrendi ve başarılı öğrenciler olarak Seyit Bahcıvan, İsmail Kara, Arif Güneş ve Ahmet Efe'yi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı İslami Araştırmalar Enstitüsü Müdürü olan Salih Tuğ ile tanıştırdı. Bahcıvan ve arkadaşları, ilk defa üniversiteye adım atıyor ve üniversite hocalarından birisiyle tanışıyor olmanın heyecanı ve mutluluğunu yaşıyorlardı. Fuat Sezgin'in asistanlığında doktora yapmış, gençlerle ilgilenmeyi ve onlara yön vermeyi seven Salih Tuğ; Bahcıvan, Kara, Güneş ve Efe ile yakından ilgilendi.⁷ Onları; atom fiziği ve benzeri fen bilimleri alanlarında eğitim almaya yönlendirdi, Türkiye ve İslam dünyasına faydalı bilim insanları yetiştirmek üzere bütün masrafları karşılanarak Amerika'ya göndermeyi teklif etti. Bahcıvan ve arkadaşları bu teklifi düşünmek üzere izin istediler; fakat kabul etmemeye karar verdiler.⁸ Aynı sene Erzurum Atatürk Üniversitesi Rektörü Kemal Bıyıkoglu, İmam-Hatip Okulu birincilerini sınavsız Tıp Fakültesi'ne kabul edeceğini açıkladı.⁹ Bahcıvan bu kontenjana da başvurmayı istemedi çünkü Yüksek İslam Enstitüsü'nü okumak ve İslâmî ilimler alanında ilerlemek istiyordu.¹⁰

⁶ İz Bırakanlar, “İz Bırakanlar Abdülfettah Ebu Gudde 1. Bölüm”, *Youtube* (04 Haziran 2020), 4:26.

⁷ Ek-2.

⁸ İz Bırakanlar, “İz Bırakanlar Abdülfettah Ebu Gudde 1. Bölüm” (04 Haziran 2020), 5:00. Hadiseyi İsmail Kara'nın dilinden okumak için bkz. <https://www.nadirkitap.com/ismail-kara-roportaji-blog73.html>

⁹ O yıllarda henüz YÖK kurulmamış olup rektörlerin o dönemlerde bu şekilde kontenjan oluşturma yetkileri mevcuttu.

¹⁰ Seyit Bahcıvan, Kişisel Görüşme, Tarihsiz.

Üniversite giriş sınavına girdi, ayrıca Yüksek İslam Enstitüsü'nün sözlü giriş sınavına girdi ve kazandı.¹¹ Gönenli Mehmet Efendi'nin ilgilendiği Hırka-i Şerif Kur'an Kursu'nda kalarak Yüksek İslam Enstitüsü'ne başladı.¹²

Yüksek İslam Enstitüsü'nde; Ali Özek (Arapça), Mustafa Runyun (Arap Dili ve Belagati), İsmail Karaçam (Kur'an-ı Kerim), Bekir Topaloğlu (Kelam), Mehmet Yaşar Kandemir (Hadis), Selçuk Eraydın (Tasavvuf), Ali Murad Daryal (Farsça), Mehmet Sofuoğlu (Tefsir), Mustafa Öz (Mezhepler Tarihi), Nuri Ünlü (İslam Tarihi), Ömer Çam (Pedagojik Formasyon), Bekir Sadak (Arapça), Mehmet Maksudoğlu (Siyer), Hayrettin Karaman (İslam Hukuku) gibi değerli pek çok hocadan dersler aldılar.¹³

Yüksek İslam Enstitüsü'ne başladıktan sonra Muhammed Emin Saraç ile tanıştı. Bahçıvan; çok değer verdiği Saraç'ın derslerine 1973 yılı eylül ayında katılmaya başladı. Dersler; yazları Fatih Camii müezzin mahfilinde olup sabah dokuzda başlar, öğle namazına kadar devam eder; kışları ise İlim Yayma Cemiyeti'nin Vefa Yurdu yanındaki Ekmekçizade Medresesi'nin mescidinde olup akşam saat dokuz ile on bir arası yapılırdı. Öğrenciler bu derslere, okul bitene kadar veya görev alana kadar devam ederlerdi. Bahçıvan; 1975'te Şişli Müftülüğü'ne bağlı olarak İmam-Hatip görevine başladığı halde dersleri bırakmadı. Sabahleyin Yüksek İslam Enstitüsü derslerine gider; İmam-Hatip vazifesini de yerine getirir, bu derse katılmak için de görev yaptığı 4. Levent'te yatsı namazını kıldırıp iki otobüs ile Fatih'e gelirdi, 23.00'e kadar ders devam ederdi. Bahçıvan; bu derslere dört yıl Yüksek İslam Enstitüsü süresince düzenli katıldı, 1977'de mezun olduktan sonra Mekke'ye yüksek lisans için gidene kadar iki yıl daha devam etti.¹⁴

Bu derslerde Emin Saraç'tan; Zafer Ahmed et-Tehânevî'nin *el-Kavaid fi 'Ulumi'l-Hadîs* kitabı (Hanefî Hadis Usulü), Ezher Şeyhi Mansûr Ali Nâsîf'ın et-

¹¹ Ek-3.

¹² Ahmet Efe, Kişisel Görüşme, 03 Haziran 2024.

¹³ Ahmet Efe, Kişisel Görüşme, 03 Haziran 2024.

¹⁴ Rehber TV, "Merhum M.Emin Saraç ve Hadis Alimleri - Prof Dr. Seyit Bahçıvan, İlahiyaçı Faruk Telci | Pergel", erişim: 24.01.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=OyVBtTZ7bys>, 4:01-6:50.

Tâcü'l-Câmi' li'l-Usûl fî Ahâdisi'r-Râsûl kitabı, *Sünen-i Ebî Dâvûd* (5 cilt), *Sünen-i Tirmizi*, Kâdî 'İyâz'ın *Şifa-i Şerif* kitabı, Burhaneddîn el-Merğînânî'nin *el-Hidaye* kitabı, Mevsîlî'nin *el-İhtiyâr* kitabı, Muhammed Hudarî Bek'in *Târihu't-Teşrî'i'l-İslâmî* kitabı, *Cevheratü't-Tevhîd*, Sâbûnî'nin *Tefsîru Âyati'l-Ahkam* kitabı ve Kaside-i Bürde okudular.¹⁵

Muhammed Emin Saraç kendisinin yarım kalan sevdasını öğrencilerinin tamamlaması arzusuyla öğrencilerini Ezher Üniversitesi'ne okumaya göndermek istiyordu.¹⁶ 1977 yılında hac için Mekke-i Mükerrreme'ye gittiğinde Ezher'den hocası Ahmed Fehmî Ebû Sünne ile karşılaştı, öğrencilerini Ezher'e göndermek istediğini söyleyince hocası Ezher'deki hocaların Mekke'ye geçtiklerini, öğrencilerini buraya göndermesi gerektiğini söyledi. Böylelikle Emin Saraç; aralarında Bahcivan'ın da olduğu pek çok öğrencisinin Mekke'ye yüksek lisans yapmak üzere gitmesine vesile oldu.¹⁷

2.3. Mekke-i Mükerrreme'deki Eğitim Hayatı

Seyit Bahcivan, Emin Saraç'ın derslerine birlikte devam ettiği Halil İbrahim Kutlay ve Şerafettin Kalay ile birlikte 1979 yılında Ümmü'l-Kura Üniversitesi yabancı öğrenci bursuna yaptığı başvurunun kabul edilmesi sonucunda Mekke-i Mükerrreme'ye gitti.

Öncelikle yüksek lisansa başlamadan Arapçayı öğrenme adına Arap Dili bölümünün son sınıfında özel öğrenci olarak bir dönem ders aldılar. Bu ders döneminde; tefsir derslerine Muhammed Ali es-Sabûnî (ö. 2021), Kuran ilimleri derslerine Nurettin İtr'in (ö. 2020) kardeşi Hasan Ziyaeddin İtr (ö. 2010) girmişti. Bu ders döneminin ardından alan seçimi yapmadan önce ziyaret ettikleri ömrünün son

¹⁵ Rehber TV, “Merhum M.Emin Saraç ve Hadis Alimleri - Prof Dr. Seyit Bahçivan, İlahiyaçı Faruk Telci | Pergel”, 6:32-8:00.

¹⁶ Rehber TV, “Merhum M.Emin Saraç ve Hadis Alimleri - Prof Dr. Seyit Bahçivan, İlahiyaçı Faruk Telci | Pergel”, 23:00-23:35.

¹⁷ Doğan Kaplan, “Prof. Dr. Seyit Bahcivan Hocamın Ardından (1952-2023)”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 16/1 (30 Haziran 2023), 459.

demlerinde olan Mehmet Zahid Kotku (ö.1980), kendilerine “Hadis veya tefsir alanını seçin. Kur’an ve sünneti seçin. Zira onlar fıkhıta Hanbelî, itikatta Selefi, Vahhabî’dir.” tavsiyesinde bulunmuştu.¹⁸ Ancak üniversite idaresi, kontenjan sınırlılığı sebebiyle, Halil İbrahim Kutlay’ı Tefsir-Hadis bölümüne, Şerafettin Kalay’ı İslam Hukuku bölümüne, Seyit Bahçıvan’ı Akide bölümüne kabul etti.

Seyit Bahçıvan, akîde bölümünü Vahhabî ekolünün Suudi Arabistan’ın geneline hâkim olması sebebiyle hiç istememişti. Ancak Mekke’de değerli hocaların bulunması ve onlardan istifade etme imkanından uzak kalmamak için zaruretle kaydını yaptırmıştı.

Bahçıvan Ümmü’l-Kura Üniversitesi’nde, 20 Haziran 1986 tarihinde yüksek lisansını, 15 Haziran 1994 tarihinde doktora eğitimini tamamladı. Bu süreç bitip üniversite ile ilişiği kesilince Mekke’de kalma imkânı olmayacağı sebebiyle yüksek lisans ve doktorasını azami sürelerde tamamlamayı tercih etmiştir.

Seyit Bahçıvan Mekke-i Mükerrerme’de çok değerli hocalardan istifade etti. Abdülfettah Ebû Gudde (ö. 1997), Ahmed Fehmî Ebû Sünne (ö. 2003), Süleyman Dünya (ö. 1988), Ebu’l-Hasan Nedvî (ö. 1999) istifade ettiği değerli alimlerdendir. Kendi ifadeleriyle, hayatında en çok istifade ettiği hocaların başında Mehmed Emin Saraç ve Abdülfettah Ebu Gudde gelmekte idi. Ebû Gudde ile bizzat tanışmadan önce Emin Saraç’tan çok dinlemiş, Saraç’ın derslerinde Ebû Gudde’nin tahkik ettiği kitapları okumuştur.¹⁹

Seyit Bahçıvan, arkadaşları ile Medine-i Münevvere’ye Peygamberimiz (sav) i ziyarete gittiklerinde uğradıkları Şeyhülislam Arif Hikmet Kütüphanesi’nde Ali Ulvi Kurucu ile tanışmışlardı. Kütüphanenin müdürü olan Ali Ulvi Kurucu her ziyaretlerinde kendilerine kitaplar ve ders araştırmaları hakkında yardımcı olmuş ve ilgilenmişti.²⁰

¹⁸ Halil İbrahim Kutlay, Kişisel Görüşme, 30 Ağustos 2023.

¹⁹ Rehber TV, “Merhum M.Emin Saraç ve Hadis Alimleri - Prof Dr. Seyit Bahçıvan, İlahiyaçı Faruk Telci | Pergel”

²⁰ Halil İbrahim Kutlay, Kişisel Görüşme, 30 Ağustos 2023.

Mekke'ye giderken Muhammed Emin Saraç'ın öğrencilerine, her Cuma bir araya gelerek kitap okumayı adet haline getirmelerini tavsiye etmişti. Bu tavsiye doğrultusunda her Cuma Emin Saraç'ın öğrencileri olarak bir kişinin evinde sabahları toplanılır, kitap okunur, müzakere edilir, o hafta olmuş derslerin kritiği ve gelecek olan önemli ziyaretçiler hakkında bilgi alışverişi yapılırdı. Emin Saraç'ın yönlendirmesi ile İmam Malik'in *Muvatta* kitabını ve Hatîb et-Tebrizî'nin *Miškâtü'l-Mesâbîh* kitabını sonuna kadar okumuşlardı. On beş yıl aralıksız devam eden dersler, gurbetteki yüksek lisans ve doktora öğrencileri arasında birlik ve beraberliğin devamını temin etti. Bu derslere zaman zaman Türkiye'den ve İslam dünyasından seçkin ilim erbabı da katıldı.²¹

3. Hocaları

Seyit Bahçıvan, bizim geleneğimizde ilmin sadece kitaplardan alınmayacağını, bu yöntemin sıkıntılar oluşturacağını ifade eder. Dersin hocadan alınacağını ve hocanın oturuşuyla, kalkışıyla, hal ve hareketleriyle talebeye hocanın nasıl olması gerektiği hususunda örnek olduğunu anlatır.²² ers aldığı hocalarının kendi kişiliğinin ve karakterinin üzerinde çok etkisi olduğunu ifade etmektedir.

3.1. Muhammed Emin Saraç (ö. 19 Şubat 2021)

Muhammed Emin Saraç 1929 Tokat doğumludur. 6 yaşında hafız olup 1943 yılında 14 yaşında İstanbul'a Ali Haydar Efendi'nin yanına ailesi tarafından ilim tahsiline gönderildi. İstanbul'da; Fatih Camii baş imamı Ömer Efendi, Gümülcineli Mustafa Efendi, Muhaddis İbrahim Efendi, Arnavut Hüsrev Efendi, Ali Haydar Efendi gibi alimlerden tefsir, hadis, fıkıh, usul dersleri okudu. Ali Haydar Efendi'nin yönlendirmesiyle Mısır'a okumaya gitti. Mısır'da Ezher'in lise kısmını bitirdi, sonrasında Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ni okudu. Saraç, Mısır'daki eğitimi sırasında kendisinden çok istifade ettiği, dersler aldığı ve ömrü boyunca rahmetle yad

²¹ Halil İbrahim Kutlay, Kişisel Görüşme, 30 Ağustos 2023.

²² Rehber TV, "Merhum M. Emin Saraç ve Hadis Alimleri – Prof. Dr. Seyit Bahçıvan, İlahiyatçı Faruk Telci | Pergel", *Youtube* (23 Şubat 2021), 12:40-15:00.

ettiği son Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin vekili Muhammed Zahid Kevserî'nin de talebesi oldu. Kendisinden icazet aldı. Ezher Üniversitesi'nde Ahmed Fehmî Ebû Sünne, Abdülvehhab Buhayrî, Yozgatlı İhsan Efendi, Abdülfettah eş-Şa'şa gibi değerli hocalardan eğitim aldı. Muhammed Emin Saraç Ezher Üniversitesi'nden 1958 yılında mezun oldu. Yüksek lisans eğitimine devam ederken değişen Mısır yönetiminin almış olduğu, 'yurt dışından gelen öğrencilerin üniversite ile ilişkilerinin kesilmesi kararı' üzerine yüksek lisans eğitimini yarıda bırakarak 1959'da İstanbul'a döndü. O günden itibaren Fatih Camii'nde dersler vermeye başladı, bu derslere 2021 yılına kadar 62 yıl boyunca devam etti. Eser telif etmekten ziyade öğrenci yetiştirmeyi tercih eden Saraç, yurtiçinde olsun yurtdışında olsun öğretmen, akademisyen, imam-hatip, vaiz, müftü pek çok değerli insanın aralarında bulunduğu 2 binden fazla öğrenci yetiştirmiştir.²³

3.2. Abdülfettah Ebû Gudde (ö. 17 Şubat 1997)

Seyit Bahcıvan'ın hocalarının başında; kendisinden istifade ettiği, şahsiyetinden ve ilmî kişiliğinden oldukça etkilendiği ve örnek aldığı Allâme Abdülfettah Ebû Gudde (ö. 1997) gelmektedir. Abdülfettah Ebû Gudde 1917 Halep doğumludur; soyunun Halid b. Velid'e dayandığı rivayet edilmektedir.²⁴ Ebû Gudde'nin örnek aldığı, değer verdiği ve şahsiyeti üzerinde tesiri bulunan hocalarından birisi olan Mustafa Zerka (ö. 1999), kendisinden iki yıl önce vefat eden Ebû Gudde için "Bugün İslam dünyasından bir hazineyi kaybettik. Fazilet sahibi, allâme, muhakkik, muhaddis, fakih, şeyh, İslam aleminin ilmî alandaki direklerinden ilmiyle, faziletiyle, basiretiyle, ahlaki olarak, yaşamıyla, ilmî tutumu ve konumu itibarıyla örnek bir insanı kaybettik. Bu gibi insanlar her asırda ender gelir." demiştir.²⁵

Ebû Gudde, alimin kimliğine saygısı ve temsil özelliğine gösterdiği hassasiyet sebebiyle temiz ve güzel giyinen, güzel konuşan kibar bir insandır. Giyimine baştan

²³ TRT Haber, "Muhammed Emin Saraç Vefat Etti" (19 Şubat 2021); Fikriyat, "İlim Tedrisi ile Geçen Bir Ömür: Muhammed Emin Saraç" (20 Şubat 2021); Vikipedi, "Emin Saraç" (28 Ocak 2024).

²⁴ Muhammed Beyler, "Ebû Gudde, Abdülfettah", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020), Ek-1/362.

²⁵ İz Bırakanlar, "İz Bırakanlar Abdülfettah Ebu Gudde 1. Bölüm" (04 Haziran 2020), 12:40-13:40.

ayağa özen gösterir, eserlerindeki harf seçimini bile kendi yapar, sayfa düzenine dikkat eder, davranışlarında ağır başlı,²⁶ vefalı, hocalarına karşı hürmetkar, zarif ve alçakgönüllü bir zattır.²⁷ Kendisine telif eserden ziyade tahkik etmeyi tercih etme sebebi sorulunca; “مِنْ نُيْلِ الْأَبْنَاءِ إِثْمَامٌ مَا بَنَاهُ الْأَبَاءُ” yani “Atalarının başladıklarını tamamlamak, çocuklarının asaletini gösterir” diyerek kendisinden önceki ulemanın eserlerine hizmet etmeyi öncelediğini ifade etmiştir.²⁸

Ebû Gudde 1996 yılında iki defa Konya'yı teşrif etmiştir.²⁹ İlki, Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen “Uluslararası Eğitim’de Kalite Kongresi”, ikincisi Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Kombassan Holding iş birliği ile düzenlenen “I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi”dir. Seyit Bahcıvan Ebû Gudde’ye bu ziyaretlerinden çok memnun olacaklarını bildiren bir mektup yazmıştır.³⁰ Bu iki kongre vesilesi ile Konya’ya gelmiş, bulunduğu süre boyunca pek çok kişi kendisinden istifade etmiş, kendisi de Konya’yı çok sevmiştir. Hatta kendisine Konya’da yaşaması teklif edilmiş, bu tekliften çok memnun olmuştur. Ancak uzun yıllar idam cezası alması sebebiyle memleketine gidemeyen Ebû Gudde, idam cezasının kaldırılması üzerine memleketi Halep’e yerleşmişti. Bu hasret sebebiyle memleketinden ayrılmak istemediğini fakat her yıl Konya’yı ziyaret edeceğini ifade etmiştir.³¹ Seyit Bahcıvan her iki ziyaretinde de Ebû Gudde ile bizzat ilgilenmiş, kendisinin ilgi ve alakasından ziyadesiyle memnun olan Ebû Gudde, döndükten sonra bizzat el yazısı ile teşekkür mektubu yazmıştır.³²

²⁶ İz Bırakanlar, “İz Bırakanlar Abdülfettah Ebu Gudde 2. Bölüm”, *Youtube* (04 Haziran 2020), 7:36.

²⁷ Beyler, “Ebû Gudde, Abdülfettah”.

²⁸ İz Bırakanlar, “İz Bırakanlar Abdülfettah Ebu Gudde 2. Bölüm” (04 Haziran 2020), 19:40.

²⁹ Ek-4.

³⁰ Bu bilgi Seyit Bahcıvan’ın ailesinden alınmıştır.

³¹ Şerafettin Kalay, Kişisel Görüşme, 08/06/2024.

³² Ek-5.

3.3. Ahmed Fehmî Ebû Sünne (20 Eylül 2023)

Hanefilerin Dünya'daki temsilcisi, piri anlamında Şeyhu'l-Ahnafe diye anılan Ahmed Fehmî Ebû Sünne; aynı zamanda Emin Saraç'ın Ezher'den hocası olup yine Bahcivan'ın istifade ettiği değerli hocalardandır. Ebû Sünne, 1909 doğumlu olup Ezher Üniversitesi'nin eğitiminin doktora eğitimi olması kararı sonrası 1941'de bu diplomayı alan ilk kişi olmuştur.³³ Bahcivan; Ahmed Fehmî Ebû Sünne'nin evine haftada bir gün bir grup öğrenciyle derse giderler, birkaç saat ders yaparlar, bu sürede akşam namazını ve yatsı namazını hocanın imametinde kılarlardı. Ebû Sünne, sağlam bir hafız olup namazlarında her rekâta düzenli hatim takip etmişti. Bahcivan, Ebû Sünne'nin imametinde kıldıkları namazlarda buna bizzat şahit olduğunu ifade etmektedir. Ebû Sünne anlatacağı konu hakkında ilk olarak öğrencilere sorular sorar, ilmî durumlarını öğrenir, daha sonra o seviyeye uygun ders anlatımıyla herkesin anlamasını sağlardı. Bahcivan, Ebû Sünne'den bu şekilde istifade etmiştir.³⁴

3.4. Süleyman Dünya (ö. 1988)

Bahcivan, Ezher Üniversitesi Usulü'd-Din Fakültesi mezunu olan, İslam Felsefesi ve Kelam Bölümü öğretim üyesi olan Süleyman Dünya'nın ders anlatımından ve özellikle Peygamber aşkından çok etkilendiğini ifade etmiştir. İmam Gazzali hakkında derin araştırmalar yapmış olan Süleyman Dünya 1910 doğumlu, Felsefe hocası olmasına rağmen Peygamber sevgisi ve muhabbetinden adı anıldığında gözleri dolan bir hoca idi. Süleyman Dünya Hoca Mekke'ye gelmeden önce 14 yıl kadar Amerika'da kalmış, ondan öncesinde İngiltere'de kalmış dünya görüşü geniş bir alimdi. Süleyman Dünya, Ümmü'l-Kura Üniversitesi'ne 1982 yılında geldiğinde Akîde bölümünde yüksek lisans ve doktora derslerine girmişti. Bahcivan bu aldığı derslerde Süleyman Dünya'ya derin bir muhabbet duymuştu. Danışmanı olmasını çok

³³ Mecc Mekki, "Ebû Sünne, Ahmed Fehmî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020), ek-1./370.

³⁴ Rehber TV, "Merhum M.Emin Saraç ve Hadis Alimleri - Prof Dr. Seyit Bahçivan, İlahiyaçı Faruk Telci | Pergel", 26:00-27:20.

istemmiş, üniversiteden bu yönde talepte bulunmuş ancak danışman tercih isteği üniversite tarafından kabul edilmemişti.

3.5. Ebu'l-Hasan Nedvî (ö. 31 Aralık 1999)

Mekke'de bulunduğu sürede Bahcivan'ın istifade ettiği hocalardan biri Ebu'l-Hasan Nedvî olmuştur.³⁵ Ebu'l-Hasan Nedvî, Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî (Muslim World League, Dünya İslâm Birliği) kurucu üyelerindendir.³⁶ Seyit Bahcivan'ın Hindistan'da yaşayan Ebu'l-Hasan Nedvî ile tanışması Emin Saraç vesilesi ile olmuştur. Muhammed Emin Saraç Mekke'de bulunduğu sırada, aynı şekilde Mekke'ye gelmiş olan Nedvî'nin daveti üzerine eğitim için gönderdiği öğrencileri ile Ebu'l-Hasan Nedvî'yi ziyaret etmiştir. Bu tanışmanın akabinde Bahcivan, Ebu'l-Hasan Nedvî'nin Mekke ziyaretlerinde sohbetinde bulunmaya gayret etmiş, bu şekilde kendisinden istifade etmiştir.³⁷

3.6. Muhammed Kutub (ö. 4 Nisan 2014)

Müfessir Seyyid Kutub'un kardeşi Muhammed Kutub, Seyit Bahcivan'ın bizzat derslerine iki yıl devam ederek istifade ettiği alimlerdenidir. Muhammed Kutub, Ümmü'l-Kura Üniversitesi Akide bölümü hocalarından olup Bahcivan kendisinden yüksek lisans ve doktora derslerinde istifade etmiştir. Yüksek lisans döneminde Bahcivan'ın kısa bir süre danışmanlığını yapmıştır.³⁸ Muhammed Kutub yüksek lisansta Çağdaş Akımlar dersi veriyor, danışmanı olduğu talebelere bu alanda konular teklif ediyordu. Oysa Bahcivan, Muhammed Kutub'u çok sevmesine rağmen Kadîm Kelâm ve İslam mezhepleri alanında tez hazırlamak istediği için büyük bir

³⁵ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Abdulhamit Birişik, "Nedvî, Ebu'l-Hasan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2006).

³⁶ Geniş bilgi için bkz. Mustafa L. Bilge, "Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007).

³⁷ Ahmet Efe, Kişisel Görüşme, 03 Haziran 2024.

³⁸ Rehber TV, "Merhum M.Emin Saraç ve Hadis Alimleri - Prof Dr. Seyit Bahçivan, İlahiyaçı Faruk Telci | Pergel", 34:00-34:30.

mahcubiyetle danışman değişikliği talebinde bulundu. Ama Muhammed Kutub'un ders ve seminerlerine düzenli devam etti.³⁹

Bahcivan, son olarak Muhammed Emin Saraç'ın Ezher'den hocası olan Abdülvehhab Buhayrî ile tanıştığını ifade etmiştir. Muhammed Emin Saraç'ın Ezher'den hocası olan muhaddis Muhammed Abdülvehhab Buhayrî'yi Emin Saraç ile birlikte Riyad'da ziyaret etmiş ve duasını almıştır. Buhayrî, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ini Sünen usulünde tertip etmiş ve şerh etmiştir. Müsned'i bu usûl ile yazmaya öncelikle Hasan el-Bennâ'nın babası başlamış fakat bitirememiş, bu çalışmayı Buhayrî tamamlamıştır.⁴⁰

4. Memlekete Dönüş

Seyit Bahcivan, Mekke-i Mükerrerme'de yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamlamasının ardından Türkiye'ye dönüş yaptı. Memleketi olan Konya'ya yerleşti. Seyit Bahcivan 1995 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (şu anki adı Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi) Arapça Anabilim Dalı'nda öğretim görevlisi olarak akademik hayatına başladı. 1997 yılında anabilim dalı değişikliği yaparak İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı'na "yardımcı doçent doktor" olarak atandı. 2008 yılında "doçent", 2013 yılında "profesör"⁴¹ unvanı aldı. 2 Haziran 2018 tarihinde Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ne dekan olarak atandı. Ocak 2019 tarihinde emekli oluncaya kadar bu görevine devam etti.⁴²

5. Dersleri

Seyit Bahcivan 1995 yılından itibaren üniversitede dersler vermeye başladı. İlk olarak Arap Dili ve Belagati alanında başlamış, daha sonra İslam Mezhepleri Tarihi

³⁹ Muhammed Kutub hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hilal Görgün, "Muhammed Kutub", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2019).

⁴⁰ Rehber TV, "Merhum M. Emin Saraç ve Hadis Alimleri – Prof. Dr. Seyit Bahcivan, İlahiyatçı Faruk Telci | Pergel" (23 Şubat 2021), 13:00-15:00.

⁴¹ Ek-6.

⁴² Memleket, "Selçuk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi Dekanlığına Prof. Dr. Seyit Bahcivan atandı" (02 Haziran 2018).

Anabilim Dalı'na atandıktan sonra bu alanda lisans, yüksek lisans ve doktora dersleri vermeye başladı. 2019 yılında emekli oluncaya kadar bu alanda derslere devam etmiştir.

5.1. İlahiyat Fakültesi Lisans Dersleri

Seyit Bahcivan İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı lisans derslerinde şu dersleri okutmuştur:

1. İslam Mezhepleri Tarihi (Türkçe)
2. İslam Mezhepleri Tarihi (Arapça)
3. Çağdaş İslam Akımları (Türkçe)
4. el-Mezâhibu'l-Fikriyyah el-İslamiyyah el-Mu'âsirah (Arapça)

5.2. İlahiyat Fakültesi Yüksek Lisans Dersleri

Seyit Bahcivan, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı yüksek lisans derslerinde şu dersleri okutmuştur:⁴³

1. Klasik İslam Mezhepleri Metinleri 1-2
2. Klasik İslam Mezhepleri 1-2
3. İslam Mezhepleri Kaynakları
4. Ehl-i Sünnet'in Teşekkül Süreci
5. Günümüz İslam Mezhepleri

5.3. İlahiyat Fakültesi Doktora Dersleri

Seyit Bahcivan, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı doktora derslerinde şu dersleri okutmuştur:⁴⁴

1. İlk Dönem İslam Mezhepleri Tarihi Metinleri 1-2
2. Ehl-i Sünnet'in Teşekkül Süreci 1-2

⁴³ Dersler hakkında, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden bilgi alınmıştır.

⁴⁴ Dersler hakkında, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden bilgi alınmıştır.

5.4. İlahiyat Fakültesi Camii Dersleri ve Özel Dersler

Seyit Bahcivan, Mekke dönüşü Muhammed Emin Saraç'ın icazet verdiği seçkin talebeleri arasında yer aldı.⁴⁵ Emin Saraç'ın tavsiyesiyle fakülte dersleri dışında cami dersleri verdi. Hem İlahiyat Fakültesi'ndeki diğer hocalarla müşterek klasik kitaplar okumuş, hem kendisinden ders talep eden öğrencilere bazı Arapça kitaplar okutmuş, aynı zamanda 2013 yılından itibaren İlahiyat Fakültesi Camii'nde haftada bir gün öğle namazını müteakip kitap okutmuştur. Kimi zaman lisans öğrencilerinden, kimi zaman yüksek lisans öğrencilerinden özel ders talebi geldiğinde ilk olarak okutmayı tercih ettiği kitap Abdülfettah Ebû Gudde'nin *Min Edebi'l-İslâm* kitabıdır.⁴⁶ Hem hacim olarak okunup bitmesi kolay olması sebebiyle hem içerik olarak Müslüman ahlakını anlatan sahih hadislerin yer alması sebebiyle bu kitabı birkaç kez baştan sona okutmuştur.

Öğrencilere yönelik derslerde okutmayı tercih ettiği diğer kitaplar; el-Beykûnî'nin (ö. 1080/1669 ?) *el-Manzûmetü'l-Beykûniyyesi*, İbrahim el-Lekânî'nin (ö. 1041/1631) *Cevheratü't-Tevhîd* kitabı, Ali b. Osman el-Ûşî'nin (ö. 575/1179 ?) *Şerhü'l-Emâlî* ve Ebû Cafer et-Tahâvî'nin (ö. 321/933) *el-Akâidetü't-Tahâviyye*'sidir.⁴⁷

2013 yılında İlahiyat Fakültesi Camii'nde haftada bir gün öğle namazının ardından okuttuğu kitaplar; *el-Ezkâr*, *Şifa-i Şerif*, *Seyyidünâ Muhammedün Rasûlullah* olmuştur.⁴⁸ Seyit Bahcivan'ın ömrü zikredilen son kitabı tamamlamaya vefa etmemiş, kitabın kalan kısmı İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Doğan Kaplan halen aynı usûl üzere devam ettirmektedir.

Seyit Bahcivan Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı emekli öğretim üyesi Ali Osman Koçkuzu'nun uzun yıllar okuttuğu Abdürrezzak es-San'ânî'nin (ö.211/826-27) *Musannef* derslerine katılmıştır. Ali

⁴⁵ Ek-7.

⁴⁶ İz Bırakanlar, "İz Bırakanlar Abdülfettah Ebu Gudde 2. Bölüm" (04 Haziran 2020), 4:45.

⁴⁷ Kaplan, "Prof. Dr. Seyit Bahcivan Hocamın Ardından (1952-2023)", 461-462; Rehber TV, "Merhum M. Emin Saraç ve Hadis Alimleri – Prof. Dr. Seyit Bahcivan, İlahiyatçı Faruk Telci | Pergel" (23 Şubat 2021), 30:30-31:40.

⁴⁸ Ek-8.

Osman Koçkuzu'nun vefatının akabinde dersleri, derse devam edenler tarafından Seyit Bahcivan'ın okutması talep edilmiş, böylece *Musannef* okumalarını devam ettirmiştir. Seyit Bahcivan'ın vefatı sonrasında Hadis öğretim üyesi Mahmut Yeşil *Musannef* okumalarını devam ettirmektedir.⁴⁹

6. Şahsiyeti ve İlmî Kişiliği

Seyit Bahcivan, ilme kendini adanmış, kitaplara gönül vermiş ve ilmiyle amel etmeye gayret eden bir insandı. Onu ya elinde kitap ya üzerinde çalıştığı bir konu ya anlatacağı konuya hazırlanırken veya Kuran okurken bulabilirdiniz. Birisinden yorulsa diğer çalışmasına devam ederdi. Yaptığı işle övünmeyi sevmez, bahsederken de çok mütevazi bir dille anlatırdı. Kibirli insanlardan hiç hoşlanmazdı. Sakin yapıda, mütevazi ve her daim mütebessim idi.⁵⁰

İlmin ve ilim adamının bir adabı ve geleneği olması gerektiğini ifade eder, ilim adamına yakışmayacak, ilim adamının ağırlığından vakarından uzak hareketleri gördüğünde üzüntüsünü dile getirir, bunun bir hocanın terbiyesinden geçmemiş olmaktan kaynaklandığına dikkat çekerdi.⁵¹

Seyit Bahcivan, kitaplara karşı son derece hassastı. Bu hassasiyeti hocalarından öğrendiğini ifade eder, onların kitabın önemine dair yaşamış oldukları olayları anlatarak çevresindekilerin de kitaba karşı aynı derecede saygılı olmalarını tavsiye ederdi. Bahcivan'ın anlattığı bir örnek ile bunu genişletelim. Günümüz büyük alimlerinden Muhammed Avvâme bir gün Hüsreviyye Medresesi'nde talebe iken dersten sonra camiye doğru gittiği sırada kitabını sol elinde taşıdığını fark etmez, hocasının kendisine yaklaşarak selam verir, kitabı sol elinden alıp 'kitabı sağ elinden verilenlerden olasin' diyerek kitabı sağ eline verir. Muhammed Avvâme'nin o gün bugündür kitabı sol eline almamaya özen gösterdiğini kitabın ne derece mübarek

⁴⁹ Doğan Kaplan, Kişisel Görüşme.

⁵⁰ Halit Çalış, "Prof. Dr. Seyit Bahçivan Hocamızın Ardından", *İnsaniyet* (04 Mart 2023); Ahmet Ziya İbrahimioğlu, "Seyit Değil Seyyid", *Hamzali* (Erişim 10 Haziran 2024).

⁵¹ Rehber TV, "Merhum M. Emin Saraç ve Hadis Alimleri – Prof. Dr. Seyit Bahçivan, İlahiyatçı Faruk Telci | Pergel" (23 Şubat 2021), 26:00-27:50.

olduğuna bir örnek olarak anlatırdı. Kitaba karşı hürmet göstergesi olarak, kitabın arasına kalem, defter gibi kabalık oluşturacak lüzumsuz bir Őeyin konmayacağını, boru gibi katlayıp kıvrmanın uygun olmayacağını, hocalarının kitabı alacakları zaman ellerini temizlediklerini, kitabın sayfalarını kıvrımadan Őefkatle merhametle kitaba yaklaştıklarını ifade ederdi.⁵²

Seyit Bahcivan, itikâdî olarak ehl-i sünnet ve'l-cemaat çizgisini takip eder, her daim orta yolu tutan ifrat ve tefritten uzak vasat mmet olunması yönünde gayret gösterirdi. Bu sağlam akidesinin temelini Emin Saraç'ın derslerinde hocasının öğrettiğini ve vurguladığını belirtir, hocasının kendilerini yeni ortaya çıkan farklı akımlara ve düşüncelere karşı temkinli olma ve kapılmama uyarılarında bulunduğunu ifade ederdi. Vahhblerin merkezi olan Suudi Arabistan'da akde bölümünde akademik çalışma yapmanın zorluğunu yaşamış, iki kere bırakma kararı dahi almış olduğunu anlatırdı.⁵³ Bahcivan, almış olduğu eğitim doğrultusunda, Vahhblere karşı her daim temkinli ve eleştirel yaklaşmış, Vahhblerin bizzat Şahit olduğu olaylar ışığında kendi fikirlerine tabi olmayanları sapık fikirli ilan ettiğini ve tekfir ettiğini her fırsatta vurgulamıştır. Üniversite yönetiminin katı kurallarından ve fikirlerine aykırı düşüncelere karşı tahammlszlklerinden bahsederken Mantık Tenkidi dersinde kendi fikirlerine aykırı bir cümlesi sebebiyle hocasının içine son verecek kadar ağır yaptırımları olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴

Seyit Bahcivan vefa sahibi bir Őahsiyetti. Emin Saraç'ın kendilerini Suudi Arabistan'a gitmelerine, Türkiye'ye geri dönerek hizmet etme niyetiyle vesile olduğunu vurgulayarak doktora akabinde kendilerine başka ülkelerden gelen cazip teklifleri bu vefa duygusu sebebiyle geri çevirdiğinden ve vatanına milletine faydalı

⁵² Rehber TV, "Merhum M. Emin Saraç ve Hadis Alimleri – Prof. Dr. Seyit Bahcivan, İlahiyatçı Faruk Telci | Pergel" (23 Şubat 2021), 28:00-30:00.

⁵³ Rehber TV, "Merhum M. Emin Saraç ve Hadis Alimleri – Prof. Dr. Seyit Bahcivan, İlahiyatçı Faruk Telci | Pergel" (23 Şubat 2021), 32:00-35:00.

⁵⁴ Musa Kazım, "Selefilik alıştayı Konya 2015 Prof. Dr. Seyit Bahcivan (Açılış Konuşması)", *Youtube* (21 Aralık 2015), 2:40-10:10.

olabilme gayesiyle memlekete döndüğünden, bu kararından da hiçbir zaman pişman olmadığından bahsederdi.⁵⁵

Seyit Bahçivan ıstılahların yerli yerinde kullanılması ve özellikle Arapça kökenli kelimelerin doğru telaffuz edilmesi hususunda çok titizdi. Arapçanın Türkçe yazılışındaki usullere uyulmasında ve Arapçadaki uzatılacak yerlerin telaffuzunda da titizlenirdi. İsmi Seyyid değil de Seyit olmasından duyduğu rahatsızlığı şair Abdülhak Hâmid Tarhan ile Müderris Ferit Kam arasında geçen diyalogdan örnek vererek ifade ederdi. Diyalog şu şekildedir: Kelimelerin sonundaki d harflerinin t olması kuralı ilan edildiğinde Abdülhak Hâmid, Müderris Ferit’e şaka ile “nihayet senin de kuyruğuna ‘it’ taktılar” deyince, cevaben Ferit Kam “Benim hiç olmazsa ‘fer’imi bıraktılar. Senin adın hem ‘ham’ hem de ‘it’ olmak tehlikesi içinde ya..” demiştir.⁵⁶

7. Vefatı

Seyit Bahçivan ömrü boyunca ciddi bir hastalık çekmemiş, kendisine sağlıklı bir hayat lütfedilmişti. 2022 yılında ciddi olmamakla birlikte beynine pıhtı atması sonucu el uyuşması şikayetiyle kısa bir süre tedavi görmüş, o süreden sonra doktor takibi ile normal hayatına dönmüştü. 2023 yılı ocak ayı içerisinde gözlerinin görmemeye başladığını fark etmiş, birkaç kez muayene olmuş, hatta yatışı yapılarak ciddi bir taramadan geçirilmiş fakat herhangi bir teşhis konulmamıştı. 15 Şubat günü ciddi bir beyin kanaması sonucu hastaneye kaldırıldı, yoğun bakımda geçen 14 günlük süre sonunda 1 Mart Çarşamba günü akşam üzeri rahmet-i Rahman’a kavuştu.⁵⁷

⁵⁵ Rehber TV, “Merhum M. Emin Saraç ve Hadis Alimleri – Prof. Dr. Seyit Bahçivan, İlahiyatçı Faruk Telci | Pergel” (23 Şubat 2021), 35:30-38:50.

⁵⁶ Nihad Sâmi Banarlı, *Türkçenin Sırları* (Kubbealtı Neşriyat, ts.), 261.

⁵⁷ Haber Dairesi, “Konyalı İlahiyatçı Hayatını Kaybetti” (02 Mart 2023); Konya Bakış, “Konyalı Profesör Hayatını Kaybetti” (02 Mart 2023); Yeni Konya Gazetesi, “Prof. Dr. Seyit Bahçivan’a Veda” (02 Mart 2023); Konya’nın Sesi, “Konyalı Sevilen İlim İnsanı Prof. Dr. Seyit Bahçivan Hayatını Kaybetti” (01 Mart 2023).

2 Mart Perşembe günü sevdiklerinin katılımıyla Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Camii'nde öğle namazını müteakip cenaze namazı kılındı, Hacı Fettah Mezarlığı'na defnedildi.⁵⁸

⁵⁸ Merhaba Haber, "Prof. Dr. Seyit Bahçivan dualarla defnedildi" (02 Mart 2023).

İKİNCİ BÖLÜM

SEYİT BAHCIVAN'IN ESERLERİ

Çalışmamızın ikinci bölümünde Seyit Bahcivan'ın alanıyla ilgili yaptığı çalışmalar ele alınmaktadır. Bu çerçevede hocamızın yazdığı yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiş, telif ettiği, tahkik ettiği ve tercüme ettiği kitapları hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Dergilerde yayımlanmış makalelerinin içeriği ele alınmış, sunmuş olduğu tebliğlerin, tebliğlere yaptığı müzakerelerin, panel ve konferans olarak yaptığı konuşmaların konularından bahsedilmiş, kaleme aldığı ansiklopedi maddelerine değinilmiştir. Son olarak danışmanlığını yaptığı yüksek lisans öğrencileri tarafından tamamlanmış tezlerin bir listesi verilmiştir.

1.Yazdığı Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Seyit Bahcivan, Mekke'de Ümmü'l-Kura Üniversitesi'nin Akîde Bölümü'nde 1979-1986 yılları arası yüksek lisans eğitimini, 1987-1994 yılları arası doktora eğitimini tamamlamıştır. Şimdi Bahcivan'ın lisansüstü çalışmalarını inceleyelim.

1.1. Kitâbu'd-Dâî ile'l-İslâm fî Usûli İlmi'l-Kelâm li'bni'l-Enbârî (Dirâse ve Tahkîk)

Seyit Bahcivan, yüksek lisans çalışmasını Prof. Dr. Mahmut Ahmet Hafâcî danışmanlığında hazırlamış, 20 Haziran 1986 tarihinde tamamlamıştır.⁵⁹ Bahcivan'ın yüksek lisans tezi, İbnu'l-Enbârî olarak tanınan Kemaleddin Enbârî'nin (ö. 577/1181) İslam dışında kabul edilen mezheplere ve din mensuplarına reddiyesini içeren *Kitâbu'd-Dâî ile'l-İslâm fî Usûli İlmi'l-Kelâm* adlı eserinin edisyon kritik çalışmasıdır.

Bahcivan'ın tezi; bir giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında, konunun önemi ve eser üzerinde çalışma yapmanın gerekçeleri belirtilerek müelliften

⁵⁹ Ek-9.

önce yaşamış Müslüman ilim adamlarının aynı alanda yaptıkları çalışmalara işaret edilmiştir.⁶⁰

Birinci bölüm iki kısımda ele alınmıştır.⁶¹ Birinci kısımda, müellif İbnu'l-Enbârî'nin hayatı şu başlıklarla incelenmiştir:

1. İbnu'l-Enbârî'nin yaşadığı siyasî, sosyal ve ilmî çevre.
2. Müellifin hayatı; adı, nesebi, künyesi, lakabı, doğumu, yetişmesi, ilim tahsili, ilmî seyahatleri, fıkıh ve itikatta mezhebi ve vefatı.
3. Çeşitli ilim dallarında ders aldığı hocaları ve yetiştirdiği öğrencileri.
4. Geride bırakmış olduğu eserleri. (Bu eserler; dil bilimleri ve edebiyat alanından fıkıh, usul, ilm-i hilâf, dinler ve mezhepler tarihi alanına kadar geniş bir yelpazede olmak üzere sayısı 130'u bulmaktadır).
5. Ahlakı ve biyografisini yazan âlimlerin müellif hakkındaki düşünceleri.

Müellifin kitabının tanıtıldığı ve tahkikte izlenen yöntemin belirtildiği ikinci kısım ise şu başlıklarla incelenmiştir:

1. Kitabın; adı, müellife aidiyeti, telif sebebi ve zamanı, müellifin kitapta izlediği yöntem, eserin alanındaki diğer eserler arasındaki yeri ve bilimsel değeri.
2. Kitabın yazma nüshalarının tanıtımı ve tahkikte izlenen yöntem.

İkinci bölüm, müellif Ebu'l-Berakât İbnu'l-Enbârî'nin eseri *Kitâbu'd-Dâî ile 'l-İslâm fî Usûli İlmi'l-Kelâm* 'in tahkikli metninden oluşmaktadır. İbnu'l-Enbârî kitapta ele aldığı dinler ve inanç ekollerini; dünyanın sonradan var olduğunu inkâr edenler, yaratıcıyı inkâr edenler, seneviyye ekolü, evrenin varlığı ve düzenini belli ilkelerle açıklamaya çalışanlar, yıldızlara inananlar, Mecusiler, peygamberliği inkâr edenler, Yahudiler, Hristiyanlar olarak dokuz başlık altında incelemiş, iddiaları ve dikkat çeken

⁶⁰ Kemaleddin Ebu'l-Berakât Abdurrahman b. Muhammed el-Enbârî, *Kitâbu'd-Dâî ile 'l-İslâm fî Usûli İlmi'l-Kelâm*, thk. Seyit Bahcivan (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1988), 5-9.

⁶¹ el-Enbârî, *ed-Dâî ile 'l-İslâm*, 11-116.

fikirlerinden bahsetmiş, sonrasında bu iddialara reddiye olarak deliller ortaya koymuştur. Onuncu başlıkta da “Peygamberimiz Muhammed (sav)’in Peygamberliğinin İspatı” konusu ele alınmıştır.⁶²

Sonuç kısmında İbnu’l-Enbârî kendisine; “Açık delillerle görülmektedir ki İslam tüm dinleri ortadan kaldıran bir dindir ve dinlerin en hayırlısıdır. Peki bu anlatılan dinler arasında İslam’a en yakın olanı hangisidir?” şeklinde bir soru yöneltmektedir. Bu soruyu “Sadece selef-i salihînin inancı öğrenilmesi gerekli olup İslam’a en yakın olan budur. Selef-i salihînin inancını ise ‘*en-Nuru’l-Lâih fi İtikâdi’s-Selefi’s-Salih*’ kitabımızda açıkladık” olarak cevaplamaktadır.⁶³ Ancak İbnu’l-Enbârî’nin bu adı geçen eseri, Seyit Bahcivan’ın araştırmaları sonucunda da belirttiği şekilde kayıp olup herhangi bir kütüphanede kaydı bulunamamıştır.⁶⁴

1.2.Şeyhülislam İbn Kemâl Bâsâ ve Ârâuhu'l-İ’tikâdiyye (Dirâse Nakdiye)

Seyit Bahcivan doktora tezini 1987-1994 tarihleri arasında Prof. Dr. Mahmut Ahmed Hafâcî danışmanlığında hazırlamış, 15 Haziran 1994 tarihinde tamamlamıştır. Bu çalışma Şeyhülislam İbn Kemal Paşa’nın (ö. 940/1534) hayatı ve kelâmî görüşlerinin ele alınıp incelendiği bir doktora çalışmasıdır. Çalışma bir giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölüm; İbn Kemal Paşa’nın yaşadığı siyasi-sosyal ve ilmî ortamı ve İbn Kemal’in geniş olarak ele alınan hayatına tahsis edilmiştir.⁶⁵ Bahcivan bu bölümde, eserleri kısmını hazırlarken İbn Kemal Paşa’nın eserlerinin tamamına ulaşmaya çalışmış ve bu eserlerin disiplinlere göre bir listesini vermiştir. Bunun sonucunda İbn Kemal Paşa’nın Osmanlı’da en farklı bilim dallarında en çok eser verenlerin başında geldiği sonucuna varmaktadır. İkinci bölümde ise İbn Kemal Paşa’nın ilahiyat bahislerindeki görüşlerine yer verilmiştir.⁶⁶ Üçüncü bölümde

⁶² el-Enbârî, *ed-Dâi ile'l-İslâm*, 117-465.

⁶³ el-Enbârî, *ed-Dâi ile'l-İslâm*, 466-467.

⁶⁴ el-Enbârî, *ed-Dâi ile'l-İslâm*, 82.

⁶⁵ Seyit Bahcivan, *Şeyhülislam İbn Kemâl Bâsâ ve Ârâuhu'l-İ’tikâdiyye Dirâse Nakdiye* (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2005), 11-174.

⁶⁶ Bahcivan, *Şeyhülislam İbn Kemâl Bâsâ*, 175-322.

nübüvvetle ilgili görüşleri,⁶⁷ dördüncü bölümde ise ahiret âlemiyle ilgili görüşlerine yer vermiştir.⁶⁸

Çalışma bir giriş, dört bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında, konunun önemi ve İbn Kemal Paşa'nın tez konusu olarak alınmasının gerekçeleri belirtilmiştir.⁶⁹

Birinci bölüm dört kısımda ele alınmıştır.⁷⁰ Birinci kısımda müellif İbn Kemal Paşa'nın (ö.940/1534) hayatı aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir:

1. İbn Kemal Paşa'nın siyasi, sosyal ve ilmî yönleriyle yaşadığı ortam.

2. İbn Kemal Paşa'nın hayatı; adı, nesebi, künyesi, lakabı, doğumu, yetişmesi, ilim tahsili, ilmî kişiliği, biyografisini yazan âlimlerin, özellikle Kahire ulemasının müellif hakkındaki övgüleri ve müellifin İbn Kemal Paşa ile Suyûtî arasında bir mukayesesi, üstlendiği görevler, dönemindeki sapkın fırkalar karşısında takındığı tavır, fizikî ve ahlakî portresi, çocukları ve vefatı.

3. Çeşitli ilim dallarında ders aldığı hocaları ve yetiştirdiği öğrencileri.

4. Geride bırakmış olduğu eserleri (ki bunların sayısı, dil bilimleri ve edebiyat alanından fıkıh, usûl, ilm-i hilâf, tarih, dinler ve mezhepler tarihinden, felsefe ve tıp alanına kadar geniş bir yelpazede olmak üzere, 350'den fazladır).

İkinci bölüm; müellifin 'İlâhiyyât' adını verdiği yani Allah'ın varlığı, birliği, Ma'rifetullah (Allah'ı bilme ve tanıma), Allah'ın sıfatları ve filleri konularında İbn Kemal Paşa'nın görüşlerine ayrılmıştır.⁷¹

⁶⁷ Bahcivan, *Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ*, 323-396.

⁶⁸ Bahcivan, *Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ*, 397-532.

⁶⁹ Bahcivan, *Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ*, 3-9.

⁷⁰ Bahcivan, *Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ*, 13-167.

⁷¹ Bahcivan, *Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ*, 179-324.

İbn Kemal Paşa'nın 'nübüvvât' alanındaki görüşlerini içeren üçüncü bölüm şu başlıklarla ele alınmıştır:⁷²

1. Nübüvvet ve risâlet, peygamberlere iman, peygamberde bulunması gereken sıfatlar.
2. Peygamber göndermenin imkânı ve hükmü.
3. Mucize, anlamı, şartları, mucizelerin peygamberlerin peygamberliklerine delâlet yönü.

Dördüncü bölümde, İbn Kemal Paşa'nın 'sem'iyât' alanındaki görüşleri aşağıdaki başlıklarla incelenmiştir:⁷³

1. Ölümle ilgili meseleler; ölüm melekleri, kabir suali ve kabir azabı veya nimeti;
2. Kıyamet alametleri; deccalın çıkışı, İsa (as)ın nüzûlü, Ye'cûc ve Me'cûc'ün ortaya çıkması, güneşin batıdan doğması, Dâbbetu'l-arzın çıkışı.
3. Kıyamet günü ve olayları; kıyametin başlangıcı, öldükten sonra dirilme, şefaât, kitapların verilmesi, hesap, amellerin tartılması, sırat ve bunların sonunda ebedi yurt olan cennet ve cehennem.

Ele alınan konularda İbn Kemal Paşa'nın görüşleri verildikten sonra, Selefîyye'yi temsilen İbn Teymiyye (ö.728/1328) veya onun sadık öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö.751/1350) görüşleri verilerek bir karşılaştırma yapılmıştır.

2. Kitapları

Seyit Bahcivan, yüksek lisans ve doktora tezlerini kitaplaştırmış, telif, el yazma eserlerin edisyon kritiği ve çeviri olarak toplam dokuz kitap basımı gerçekleştirmiştir. Bu bölümde her kitap; tek tek ele alınacak, içerikleri, ilim dünyasındaki yeri ve değeri olarak incelenecektir.

⁷² Bahcivan, *Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ*, 325-398.

⁷³ Bahcivan, *Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ*, 399-532.

2.1. Kitâbu'd-Dâî ile'l-İslâm fî Usûli İlmi'l-Kelâm li'bni'l-Enbârî (Dirâse ve Tahkîk)

Seyit Bahcivan; İbnü'l-Enbârî'nin *ed-Dâî ile'l-İslâm fî Usûli İlmi'l-Kelâm* adlı kitabının tahkiki olarak hazırladığı yüksek lisans tezini, Dâru'l-Beşâiru'l-İslâmiyye tarafından Beyrut'ta 1988 yılında kitaplaştırmıştır.

2.2. Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ ve Ârâuhu'l-İ'tikâdiyye (Dirâse Nakdiye)

Seyit Bahcivan; Şeyhülislam İbn Kemal Paşa ismiyle meşhur olan Süleyman b. Musa b. Kemal'in hayatını, ilmî şahsiyetini ve itikadi görüşlerini anlattığı doktora tezini, 2005 yılında Beyrut'ta kitaplaştırmıştır.⁷⁴

2.3. Kitâbu'l-İ'tikâd li Sâ'id b. Muhammed el-Üstüvâî (Dirâse ve Tahkîk)

Bu kitabın araştırma kısmında önce müellifin yetiştiği ortam, hocaları, öğrencileri ve özellikle soyundan gelen ve uzun süre dini hizmetleri ifa eden Üstüvâî ailesi hakkında bilgi verilmiştir. Ardından müellifin Ebu Hanife'den (ö. 150/767) rivayet ettiği itikâdi görüşlerini 14 fasıl halinde ele aldığı *el-İ'tikâd* adlı eseri tahkik edilmiş, sonuna geniş yer tutan zengin bir kaynak listesi ve çeşitli indeksler eklenmiştir.

Kitap, önsöz ve iki bölümden oluşmaktadır. Kitabın önsözünde Seyit Bahcivan; Hanefî mezhebi imamı İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin içtihadı yönelmeden önce tevhid ilmini incelediğini, bu konuda büyük bir zirveye ulaştığını, farklı mezheplerle mücadele edip inanç konularında tartıştığını ve selef-i salihinin inancını savunduğunu ifade etmiş, bu konuda kendisinden nakledilen rivayetlere yer vermiştir. Kelâmî konularda ön plana çıkan Ebû Hanife'nin İslam inançları hakkındaki

⁷⁴ Bahcivan, *Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ*.

rivayetlerini ele alan bu kitabın, kelim ilminde son derece değerli bir eser olduğunu anlatmıştır.⁷⁵

Seyit Bahcivan birinci bölümde; müellif hakkında bilgi vermektedir. İlk olarak yaşadığı dönemi siyasî, kültürel ve dinî ortam olarak el almış; müellifin hayatını, hocalarını, öğrencilerini, soyundan ilmî alanda öne çıkanları, eserlerini anlatmıştır. Son olarak kitap hakkında bilgi vermiş, ilim dünyasındaki değerinden bahsetmiş, tahkik yöntemi hakkında kısaca bilgi vermiştir.⁷⁶

Kitabın ikinci bölümü müellifin *el-İ'tikâd* isimli kitabıdır. Kitabın başında İmam-ı Azam Ebû Hanife'den ehl-i sünnet ve'l-cemaati açıkladığı rivayetlere yer verilmiştir. Kitabın devamında Ebû Hanife'nin görüşleri on dört başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar; iman, kaza ve kader, istitaat, Kur'an, ru'yetullah, mizan, kabir azabı, şefaet, sahabe-i kiram, yönetime karşı çıkmaktan nehy, bidat ehlinin arkasında namaz kılmak, sıfatlar hakkında sahih hadisleri rivayet etmek ve onları tartışmaktan kaçınmak, aslî konular hakkında akıl yürütmeye çalışmayı bırakmak, kitap, sünnet ve icmadan işitilen rivayetle yetinmek şeklindedir.

Müellif kitabın sonunda: “Kim bu rivayetleri alır, söylediklerinde ve seçtiklerinde din olarak bu âlimlere uyar ve sözlerin derinine inmezse, doğru yola iletilmiş olur ve kible ehlinin herhangi birinin onu inkâr etmesinden veya kendisinin onları inkâr etmesinden ve cezalandırılmayı hak ettiği sapıklıktan güvende olur.” sözleriyle bu kitabı yazmasındaki maksadı da açıkça belirtmiş olmaktadır.⁷⁷

Seyit Bahcivan'ın tahkik ettiği Sâid Üstivâî'nin *el-İ'tikâd* kitabı, 2005 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye tarafından basılmıştır.

2.4. Hamsu Resâil fi'l-Fırak ve'l-Mezâhib li'bn Kemâl Bâşâ (Tahkîk)

⁷⁵ Ebû'l-Alâ' İmâdü'lislâm el-Kâdî Sâid b. Muhammed el-Üstüvâî, *Kitabu'l-İ'tikâd*, thk. Seyit Bahcivan (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 3-6.

⁷⁶ el-Üstüvâî, *el-İ'tikâd*, 7-115.

⁷⁷ el-Üstüvâî, *el-İ'tikâd*, 233.

Seyit Bahcivan'ın bu çalışması, Osmanlı'da kalemiyye ve seyfiyyeyi şahsında birleştirmeyi başaran ender isimlerden biri olan İbn Kemal Paşa'nın İslam mezhepleriyle ilgili beş eserini ele alıp inceleyen ve eserlerin edisyon kritiğini yapan bir yayındır.

Bahcivan kitabın giriş bölümünde; İbn Kemal Paşa'nın İslam mezhepleri alanında konular ele aldığı makaleleri derlediğine dikkat çekmiş, makalelerin el yazma nüshaları ve çalışma yöntemi hakkında bilgi vermiştir. Sonrasında İbn Kemal Paşa hakkında bilgi vermiş, hayatı ve eserlerini kısaca anlatmıştır.⁷⁸

Kitapta yer alan beş eserin isimleri şunlardır:

“Risâle fi'l-İhtilâf beyne'l-Eşâ'ira ve'l-Maturîdiyye”

“el-Makâlât fi Beyâni Ehli'l-Bida' ve'd-Dalâlât”

“Risâle fi Tafsîli'l-Firaki'l-İslâmiyye”

“Risâle fi Beyâni'l-Firaki'd-Dâlle”

“Risâle fi Tekfiri'r-Ravâfid”

Birinci eserde İbn Kemâl Paşa; Maturîdiler ile Eşarîler arasındaki ihtilâflı meseleleri on iki başlık altında toplamış, kısaca bahsetmiştir.⁷⁹

İkinci eser, Ehl-i Bidat ve Ehl-i Dalalet'in açıklanması hakkındadır. İbn Kemal Paşa, bidat ve dalalet ehlini altı grup olarak tanıtmaktadır. Bunlar; Harûriyye, Râfida, Kaderiyye, Cebriyye, Cehmiyye ve Mürcie'dir. Bu grupları, alt grupları ile tanıtmakta ve daha sonrasında her bir grubun öne çıkan görüşünü ifade etmektedir. Ardından ehl-i sünnet ve'l-cemaat'in görüşünü ifade ederek bu söylemleri çürütmektedir.⁸⁰

⁷⁸ İbn Kemal Paşa, *Hamsu Rasâil fi'l-Firak ve'l-Mezâhib*, thk. Seyit Bahcivan (Kahire: Dâru's-Selâm, 2005), 5-64.

⁷⁹ İbn Kemal Paşa, *Hamsu Rasâil*, 65-78.

⁸⁰ İbn Kemal Paşa, *Hamsu Rasâil*, 79-124.

Üçüncü eserde, İslam mezheplerinin ayrıntıları anlatılmaktadır. Eser; “İslam’da olmayan bir şey ortaya çıkararak kişi” hadisi şerifi ile başlamakta ve dinde olmayan bir şey ortaya atanın bidat ve heva ehli olduğu ifade edilmektedir. Bu bidat ehli mezhepleri ele alan eser, önceki esere yakın bir anlatıma sahiptir. Önce altı mezhebe ayırmakta, sonra alt gruplara ayırarak her birini on iki grup olarak tanıtmakta, ‘73 fırka’ hadisine yer vererek her birisinin sünnet çizgisinden ayrıldığını ifade etmektedir. Daha sonrasında her bir grubu diğerlerinden ayıran söylemlerini ifade ederek farklarını ortaya koymaktadır.⁸¹

Dördüncü eserde, sapık fırkalar konu edilmiştir. Eser çok kısa ve öz olmasına rağmen ismi verilen fırkalar hakkında Seyit Bahcivan, dipnotta gerekli açıklamalarda bulunarak verilen fırkalar hakkında geniş bilgiye ulaşılabilecek kaynakları göstermiştir. Eserin sonunda ehl-i sünnet inancına göre bu sapık fırkaların değerlendirmesi yapılmış, dört mezhep imamlarının bu konu hakkında görüşlerine ve içtihatlarına yer verilmiştir.⁸²

Beşinci eseri İbn Kemal Paşa on iki dilimli kırmızı başlıklar giymeleri sebebiyle Kızılbaş⁸³ olarak tanınan Safeviler aleyhinde Rafizilerin tekfiri hakkında yazmıştır. Bu makalesi, Yavuz Sultan Selim zamanında ciddi sorun haline gelen Safevi Devleti’ne karşı ordu düzenlenmesi hususunda geniş yankı uyandırmıştır.⁸⁴ Müslüman bir devlete karşı savaş açmak endişesini taşıyanlar için onların inançlarını ortaya koyma amacıyla yazılmıştır. Eserin sonunda İbn Kemal Paşa; Kızılbaşların katlinin helal, onlarla savaşın cihat, onları katledenin gazi, savaşta öldürülenin de şehit olduğu fetvasını vermiştir.⁸⁵ Bu fetva, dönemin şartları gereğince siyasi bir fetva olma özelliği taşımaktadır.

⁸¹ İbn Kemal Paşa, *Hamsu Rasâil*, 125-162.

⁸² İbn Kemal Paşa, *Hamsu Rasâil*, 163-192.

⁸³ Tufan Gündüz - Engin Beksaç, “Safevîler”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008), 35/451.

⁸⁴ Şerafettin Turan vd., “Kemalpaşazâde”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2022), 25/238.

⁸⁵ İbn Kemal Paşa, *Hamsu Rasâil*, 193-202.

Seyit Bahcivan'ın tahkik ettiği *Hamsu Rasâil* kitabı, 2005 yılında Kahire'de Daru's-Salam tarafından basılmıştır.

2.5. el-Mesâlik fi'l-Hilâfiyyât beyne'l-Mütekellimîn ve'l-Hukemâ (Dirâse ve Tahkîk)

Yazma eserlere karşı ilgisi bulunan ve değer verdiği hocalarının benimsediği yöntemi kendisi de benimseyen Seyit Bahcivan, *el-Mesalik fi'l-Hilâfiyyât beyne'l-Mütekellimîn ve'l-Hukemâ* kitabının el yazma nüshasına ilk olarak yüksek lisans tez konusu için araştırma yaparken Medine'de Mahmudiye Kütüphanesi'nde karşılaşmış, fakat tez konusu olarak farklı bir konu belirleyince daha sonra çalışmak üzere nüshanın bilgilerini not etmiştir. Kitabı tahkik etmek istediğinde, Türkiye'deki nüshalardaki tutarsızlıkları anlamlandırabilmek için Medine'deki nüshaya ulaşmış ve yaptığı karşılaştırmalar sonucu bu nüshayı ana nüsha olarak belirlemiştir. Böylece yaklaşık yirmi yıl sonra tahkikini dört el yazma nüsha üzerinden yapabirmiştir.⁸⁶

Mestcizâde Abdullah Efendi, İstanbul'da doğmuş, Lale Devri'nde yaşamış bir Osmanlı alimi ve kadısıdır. Hayatı hakkında çok bilgi bulunmamaktadır. Nisbesi, mezhebi ve doğduğu yaşadığı yerlere nispetle “Hanefî, Rûmî”dir. Babası ve dedesinin mesleği mest yapımı veya satışı olması sebebiyle “Mestcizâde” olarak meşhur olmuştur. Mestcizâde kelimesi, yazılışındaki harfler sebebiyle okunuşunda bazı kaynaklarda tahrifata uğramıştır. İbrahim Paşa Medresesi, Şah Kulu Medresesi, Süleymaniye Medresesi gibi pek çok medresede müderris olarak bulunmuş; Selanik, Bursa, Bosna ve İstanbul Kadılığı yapmıştır.⁸⁷

Kitap; Mestcizâde Abdullah Efendi olarak tanınan Abdullah b. Osman b. Musa'nın (ö.1150/1737), itikadî mezhepler arasındaki ittifak ve ihtilaflar alanında

⁸⁶ Abdullah Efendi Mestcizâde, *el-Mesâlik fi'l-Hilâfiyyât beyne'l-Mütekellimîn ve'l-Hükemâ*, thk. Seyit Bahcivan (Beyrut: Dâru Sâdır, 2007), 5-6.

⁸⁷ Ömer Aydın, “Mestcizâde'nin ‘Hilâfiyyat’ İsimli Eserinin Kelam İlmindeki Yeri ve Önemi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2004), 47-48; Mestcizâde, *el-Mesâlik*, 7-12; Ülker Öktem, “Hilâfiyyât, Mestcizâde ve Hilâfiyyât'ı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/2 (2007), 30.

yazılmış en önemli eserlerden birisidir. Mestcizâde bu kitabı ile yani “Mesâlik sahibi” olarak anılmış ve meşhur olmuştur.⁸⁸

Bahcıvan’ın tahkik ve incelemesini yaptığı Mestcizâde Abdullah Efendi’nin bu eseri dokuz bölümden oluşmaktadır. Mestcizâde kitabın mukaddimesinde öncelikle kitabı yazma amacından bahsetmiş, kitabında konuları ele alış metodunu izah etmiştir. Filozof ve kelamcılarının metotlarını ele almıştır. Daha sonra filozoflarla kelamcılar arasındaki genel ihtilaflardan başlamış, arkasından her iki grubun ittifak ettiği meseleleri ele almıştır. Aynı üslubu “meslek” adını verdiği sonraki bölümlerde de Eş’arilerle Mu’tezile, Mâturîdîlerle Eş’ariler arasında devam ettirmiştir. Ancak Mâturîdîler ile Mu’tezile arasındaki ittifak ve ihtilaflı meselelere değinmemektedir.

Mestcizâde Birinci Meslek’te genel olarak İslam filozoflarının kelamcılara karşı savundukları görüşleri;

İkinci Meslek’te yine genel olarak kelamcılarının İslam filozoflarına karşı savundukları görüşleri;

Üçüncü Meslek’te kelamcılarının ve İslam filozoflarının üzerinde ittifak ettikleri görüşleri;

Dördüncü Meslek’te Mutezile’nin Eşarilere karşı savundukları görüşleri;

Beşinci Meslek’te Eşarilerin Mutezile’ye karşı savundukları ortak görüşleri;

Altıncı Meslek’te Eşarilerin ve Mutezile’nin üzerinde ittifak ettikleri görüşleri;

Yedinci Meslek’te Maturidîlerin Eşarilere karşı savundukları ortak görüşleri;

Sekizinci Meslek’te Eşarilerin Maturidîlere karşı savundukları ortak görüşleri;

Dokuzuncu Meslek’te Maturidîlerin ve Eşarilerin üzerinde ittifak ettikleri

⁸⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Mestcizâde Abdullah Efendi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2019), Ek-2/258.

görüşleri maddeler halinde zikretmekte ve gerektiği yerlerde bu maddelerde verilen konuları delilleriyle açmaktadır.

Kitabın “hatime” kısmında mezheplerin doğuşuna ait geniş bir bilgi vermektedir. Konuyu altı maddeye toplayarak birinci maddede; Haricî fırkaların doğuşunu, tarihî sürecini ve görüşlerini, ikinci maddede; Mutezile’nin doğuşu ve geçirdiği süreçleri ile sahip oldukları görüşlerini, üçüncü maddede İslam’a sırtını yaslamış sapık fırkaların tarihî süreçleri ve görüşlerini, dördüncü maddede Şia’yı, beşinci maddede Şia’ya tepki olarak zıt görüşleri benimseyen Nâsibîleri ele alarak kısaca anlatmıştır. Altıncı maddede ise; ehl-i sünnet ve’l-cemaate kısaca yer vermiştir.⁸⁹

Kitap, tahkik kriterlerine uyularak otantik nüshalarından tahkik edilmiş ve incelemesi yapılmıştır.

Seyit Bahcivan’ın tahkik ettiği kitabı, 2007 yılında Beyrut’ta Dâru Sâdır tarafından basılmıştır.

2.6. Mezhepler Tarihi Yazmalarında Aidiyet Problemi: “Usûlu’n-Nihal ve el-Fıraku’l-İslâmiyye” Örneği ve Eserlerin Edisyon Kritiği

Seyit Bahcivan kitabında; genelde yazma nüshalarda, özelde matbu eserlerde karşılaşılan bir problemi *Usûlu’n-Nihal ve el-Fıraku’l-İslâmiyye* örneği üzerinden ele almaktadır. Herhangi bir kitabın yazma nüshalarında bir müellifin adının geçmesinin, bu eserin adı geçen müellife aidiyetini ispat için yeterli olup olmadığını sorgulamakta ve bunun metnin iç tenkidi yapılarak ve diğer yönlerden sağlamlasının yapılması gerektiğini irdelemektedir. Adı geçen iki eser, bilinen tek yazma nüshasında İbn Şirşîr ve Nâşî el-Ekber olarak da tanınan Ebu'l-Abbas Abdullah b. Muhammed'e (ö. 293/906) nispet edilmekte iken, bunun böyle olmayıp yazma nüshanın iki ayrı eseri ihtiva ettiğini, ikincisinin baş tarafı olmadığından birincisinin devamı gibi görülüp gösterilmesinin yanlış olduğunu, ayrıca ikinci eserin müellifinin Hama Kadısı İbn

⁸⁹ Mestcizâde, *el-Mesâlik*, 194-222.

Ebi'd-Dem, Şihabuddin İbrahim b. Abdillâh el-Hamevî (ö. 642/1244) olduğunu tespit etmektedir. Her iki eser tek yazma nüshasından tenkitli olarak neşredilmiştir.

Kitabın önsözünde tek nüsha yazma eserlerin tahkikine önem verilmesi ve zorluğu hususuna dikkat çeken Bahcivan, nüshayı öncelikle tek kitap olarak zannederek çalışmaya başladığını, çalışmanın ilerleyen süreçlerinde kitabın devamının farklı bir kitap olup, Hama kadısı İbn Ebi'd-Dem'e ait *el-Fıraku'l-İslâmiyye* olduğunu zorlu uğraşlar sonucu öğrenebildiğini ifade etmiştir.⁹⁰

Seyit Bahcivan kitabın giriş bölümünde, ilk olarak aidiyet problemi bulunan belli başlı eserlere yer vermiş, tahkikini çalıştığı her iki kitabın müellifi ve eseri ile ilgili bilgilere yer verdiği dirase (araştırma) kısmında faydalandığı kaynakları da ayrı bir başlık altında ele almıştır.⁹¹

Kitabın birinci bölümünde her iki müellifin; hayatı, nesebi, ilmî kişiliği, hocaları, öğrencileri, eserleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.⁹²

Kitabın ikinci bölümünde her iki kitap hakkında bilgiler; adının tespiti, müellife aidiyeti, yazma nüshası hakkında bilgiler, metodu ve kaynakları başlıkları altında verilmektedir. Seyit Bahcivan, özellikle ikinci kitap *el-Fıraku'l-İslâmiyye*'nin adı ve müellifinin tespiti başlığı altında, kitap hakkında yaptığı araştırmaları adım adım vermiş, sonuca ulaşma yöntemini açıklayıcı bir dille anlatmıştır. Son olarak eserlerin tahkikinde takip ettiği yöntemi anlatmıştır.⁹³

Kitabın Arapça bölümünde; ilk olarak *Usûlu'n-Nihal*, ikinci olarak *el-Fıraku'l-İslâmiyye* kitaplarının edisyon kritik çalışması yayımlanmıştır.

Kitap 72 sayfa konunun önemi ve araştırma kısmını oluşturan Türkçe bölüm,

⁹⁰ Seyit Bahcivan, *Mezhepler Tarihi Yazmalarında Aidiyet Problemi "Usûlu'n-Nihal ve el-Fıraku'l-İslâmiyye" Örneği ve Eserlerin Edisyon Kritiği* (Konya: Adal Ofset, 2007), 6-7.

⁹¹ Bahcivan, *Mezhepler Tarihi Yazmalarında Aidiyet Problemi*, 9-12.

⁹² Bahcivan, *Mezhepler Tarihi Yazmalarında Aidiyet Problemi*, 12-50.

⁹³ Bahcivan, *Mezhepler Tarihi Yazmalarında Aidiyet Problemi*, 51-67.

210 sayfa Arapça tahkik bölümü olmak üzere toplam 282 sayfadır.

2.7. İmamiyye Şîa'sında Velâyet-i Fakih Teorisi (Araştırma Tahlil Tenkit)

Seyit Bahcivan, İrfan Abdülhamid Fettah'ın *Nazariyyetü Velâyeti'l-Fakih*⁹⁴ adlı eserini Türkçeye tercüme etmiştir. İrfan Abdülhamid Fettah, 1933-2007 yılları arasında yaşamış Iraklı düşünür ve alimdir. Bağdat'ta Eğitim Fakültesi Tarih bölümünü bitirmiş, 1961-1965 yılları arasında Cambridge Üniversitesi'nde ünlü İngiliz oryantalist Arthur John Arbury danışmanlığında felsefe okumuş ve "Mutezile düşüncesinin Şeyh el-Müfid'in düşüncesine etkisi" adlı teziyle doktora eğitimini tamamlamıştır. Fettah; ılımlı rasyonalizm de denilen akıl, hikmet ve şeriat arasında denge kuran entelektüel bir vizyona sahip ilim adamıdır.⁹⁵

Velâyet-i fakih kavramı, fakihin yönetim yetkisini ifade eden bir teori olarak öne çıkar. İran İslam Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden biri olan bu teori, İran'da 1979'daki İslam Devrimi sonrasında önemli bir rol oynamıştır. Kavramın kökenleri ve gelişimi, fukahanın yetkileri hakkında tartışmalar ve zamanla nasıl müçtehitlere devredildiği ile ilgilidir. Bu süreçte fukahanın rolü, teorinin doğurduğu iç ve dış tartışmalar, farklı Şii müçtehitlerin ve düşünürlerin görüşleri önemlidir. Velâyet-i Fakih teorisi, İran'daki siyasi sistemin temelini oluştururken, Şii dünyasında büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu süreçte, teorinin kabul edilmesi veya reddedilmesi, farklı yorumlar ve tartışmalar beraberinde gelmiştir.⁹⁶

⁹⁴ Kitabın orijinali için bkz. <https://www.noor-book.com/book/review/583873>

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://new.books-library.net/a-6029-download> Adibah Abdul Rahim, "İrfan Abdul Hameed Fattah's Discourse on Religious Thought in ResponsetoThe Challenges of Modernity", *Al-Itqan: İslam Bilimleri ve Karşılaştırmalı Araştırmalar Dergisi* 2/1 (2018), 41-55.

⁹⁶ İsmail Safa Üstün, "Velayet-i Fakih", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013), 43/19-22.

Kitap, çevirenin önsözü, sunuş ve iki bölümden oluşmaktadır. Önsözü kaleme alan Seyit Bahcivan; kısaca yazarın hayatından bahsetmiş, kitabın üslûbu ve içeriğinden bahsetmiştir.⁹⁷

Sunuş kısmı, Abdülaziz el-Hayyât tarafından kaleme alınmıştır. Kitabın içeriğinden bahsetmiş, konusunun kısa bir özeti niteliğindedir.⁹⁸

Kitabın birinci bölümünde, İmamiyye Şiası'nın temel itikadi ilkeleri ele alınmış, ehl-i sünnet ile farklı olan inanç konuları anlatılmıştır.⁹⁹

Kitabın ikinci bölümünde, İmamiyye mezhebinin masum imam inancının kısa bir değerlendirmesi yapılmış, imamların hayatından sonra imama duyulan ihtiyaç üzere gelişen olaylarla imamın naibi olarak içtihat şartlarını taşıyan “fakih”in velayetinin ortaya çıkış süreci, velayetin sınırları ve mezhebin alimlerinin konu hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Bu tartışmalar, gaybet dönemi başlamasıyla birlikte Humeyni'nin çıkışına kadar belli bir seyirde devam etmiş, İmam'ın naibi fikri siyasî bir güç ve “küllî genel bir otorite” olarak kullanılmamıştır.¹⁰⁰

Kitapta konunun devamında; Humeyni'nin ortaya çıkmadan önceki döneme dair mezhebin imamet ve imamın yetkilerinin fakihe verilmesi konusu genel olarak özetlenmiş, Humeyni'nin görüşleri ve amaçlarını salt fikhî zeminden değerlendirmenin doğru olmadığı, yaşamış olduğu zorlu hayata bakınca kendisinin normal bir insan psikolojisinde değerlendirilmesinin yanlış olduğu üzerinde durulmuştur. İshrâkî felsefe ve tartışmaların Humeyni'nin fikir dünyasına etkilerinin inkâr edilemez olduğu ve Hikmetü'l-İshrâk okuttuğu dönemde velayet-i fakih teorisini ilan ettiği gerçeğine vurgu yapılmıştır.¹⁰¹

⁹⁷ İrfan Abdülhamîd Fettâh, *İmamiyye Şia'sında Velâyet-i Fakih Teorisi Araştırma Tahlil Tenkit*, çev. Seyit Bahcivan (Konya: Kitap Dünyası, 2012), 7-9.

⁹⁸ Fettâh, *Velâyet-i Fakih*, 11-14.

⁹⁹ Fettâh, *Velâyet-i Fakih*, 15-32.

¹⁰⁰ Fettâh, *Velâyet-i Fakih*, 33-44.

¹⁰¹ Fettâh, *Velâyet-i Fakih*, 44-54.

2.8. Kitâbur'r-Radd 'alâ Ehli'l-Bida' ve'l-Ehvâi'd-Dâlle (Dirase ve Tahkik)

Kitabu'r-Radd, Mekhûl b. Fazl en-Neseffî'nin fırak alanında yazılmış ilk kaynaklardan olması sebebiyle İslam mezhepleri tarihinde önemli bir kaynak eserdir. Seyit Bahcivan, kalam fırak alanında en eski kaynaklardan biri olarak gösterilen bu kitabı, yüksek lisans derslerinde yeri geldikçe bahsedilmesi ile kitaba olan ilgisi artmış ve Marie Bernand'ın tahkikini inceleyince hatalar ve yanlışlar olması sebebiyle kendisi tahkik etmeye karar vermiştir.

Bahcivan, kitabı kendi mukaddimesinin ardından iki bölüme ayırmıştır. Birinci bölümü, müellifin hayatı¹⁰² ve kitabın tanıtımı¹⁰³ olarak iki kısımda yazmıştır. Müellifin hayatını öncelikle; müellifin yaşadığı devrin siyasî, kültürel ve ilmî ortamı hakkında bilgiler vermiş, fıkıh ve kalam alimi olan müellifin hayatı hakkında var olan kısıtlı bilgileri ve Ebu Hanife'ye varan ilim silsilesini aktarmıştır. İlmî hayatını; ilim dünyasına katkıları çok olan Neseffî alimleri, ailesini ve neslini de kısaca anlatmış, ardından müellifin ilim dünyasındaki yerinden bahsetmiştir. Kitabın tanıtımı kısmında; kitabın adı, kitabın soyağacının belgelenmesi, kitabın usulü ve benzer kitaplarla karşılaştırılması, kitabın içeriği, kitabın yararlandığı kaynakları, kitaba yönelik bazı eleştiriler ve kitabın tahkikine yönelik eleştirilere yer vermiştir. Tahkike yönelik eleştiriler bahsinde, Seyit Bahcivan'dan önce kitabı tahkik etmiş olan Marie Bernand'ın tahkikindeki yanlışlıkları tespit etmiş ve tablo şeklinde bunları ifade etmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde tahkik eser yer almaktadır. Eser; bir giriş, seksen üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰² Ebû Mutî' Mekhûl b. Fazl en-Neseffî, *Kitâbur'r-Radd 'alâ Ehli'l-Bida' ve'l-Ehvâi'd-Dâlle Dirase Tahkik*, thk. Seyit Bahcivan (Konya: Hikmetevi Yayınları, 2013), 8-64.

¹⁰³ en-Neseffî, *er-Radd*, 65-108.

¹⁰⁴ en-Neseffî, *er-Radd*, 99-264.

Eser; kitabın kaleme alınış sebebi mahiyetinde, Allah'ın insana akıl vererek onu yaratılışa tercih etmesini ve birlik olmalarını, sünnete bağlı kalmalarını ve ayrılıktan kaçınmalarını emretmesinden bahseden bir giriş ile başlamaktadır.

Birinci bölümde, hevaya uyanlara cevap vermenin farzıyetinden bahsetmiş ve cevap vermeye gerek görmeyenlere karşı hadis ve selef-i salihinden nakillerle cevap vermiştir.

İkinci bölümde; bidat ehliyle oturup kalkmanın, onlara hürmet etmenin, onlarla bir arada bulunmanın ve onlarla arkadaşlık etmenin nefreti üzerinde durmuş ve bu görüşünü kanıtlayan metin ve deliller zikretmiştir.

Üçüncü bölümde; ümmetin yetmiş üç fırkaya ayrılmasıyla ilgili hadislerden bahsetmiştir. Yetmiş iki fırkanın, altı ana koldan ayrıldığını açıklamıştır. Bu altı ana kolu; Haruriyye, Râfıza, Kaderiyye, Cebriyye, Cehmiyye ve Mürcie olarak ele almaktadır. Her birisini on iki alt gruba ayırarak tek tek ele almakta, ardından ehl-i sünnetin bu görüşlere karşı cevabını da ifade etmektedir.

Kitabın son bölümü; hevasına uyarak yoldan çıkanların zararları hakkında ehl-i sünnet alimlerinin görüşlerine yer vermiş, kendisi de bu konuda fikirlerini açıklamıştır. Bu kitabı yazarak bu fırka ve inanç ekollerinin iyice tanınması ve uzak durulmasını amaçladığını ifade etmiştir.¹⁰⁵

2.9. el-Müellifûn el-Osmâniyyûn

Kitap, Mehmet Tahir Bursevî'nin kaleme aldığı *Osmanlı Müellifleri*'nin Arapçaya tercümesidir. Mehmet Tahir Bursevî, müellifleri; meşâyih, ulemâ, şuarâ, müverrihin, etıbbâ, riyâziyyûn ve coğrâfiyyûn şeklinde yedi gruba ayırarak ele almıştır. Osmanlı'nın kuruluşundan son dönemine kadar yaşamış ve eserleriyle; din, şiir, edebiyat, tarih, tıp, matematik ve coğrafya ilim dallarına katkıda bulunmuş alim

¹⁰⁵ en-Nesefî, *er-Radd*, 261-264.

ve yazarların hayatlarını anlatmış; Osmanlı biyografisi alanında en önemli eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Kitap 3 ciltten oluşmaktadır.

Osmanlı müellifleri eserini ilk olarak, Mehmet Ali Yekta Saraç Osmanlı Türkçesi el yazmasından latin harflerine çevirmiş, dipnot eklemeleri ve üçüncü cildin sonunda terimler, şahıs isimleri, yer isimlerinden oluşan geniş bir dizin ile eseri zenginleştirmiştir.¹⁰⁶ TÜBA tarafından Türk-İslam Bilim Kültür Mirası Dizisi kapsamında değerli görülen Mehmet Tahir Bursevî'nin eseri, Arapça'ya tercüme edilmiştir. Yayımlanan el-Müellifün el-Osmâniyyûn eseri için Saraç'ın çalışması referans alınmıştır.

Kitabı Seyit Bahcıvan, Aydın Kudat ve Şehabettin Kırdar tercüme etmiştir. Kitabın her cildinde emeği bulunan Bahcıvan ve çeviri ekibi, çapraz çeviri ve çapraz redaksiyon usulü ile çeviriyi gerçekleştirmiştir.¹⁰⁷ Seyit Bahcıvan'ın vefatından önce kitabın tercüme çalışmaları tamamlanmış olup, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından Türk-İslam Bilim Kültür Mirası Dizisi kapsamında 3 cilt olarak 2023 yılında yayımlanmıştır.¹⁰⁸

2.10. Şerhu'l-Âlim ve'l-Müteallim

Şerhu'l-Âlim ve'l-Müteallim, dedesine nispetle İbn Fûrek ismiyle meşhur olan Ebu Bekr Muhammed b. Hasan b. Fûrek (406/1015) tarafından İmam-ı Azam Ebû Hanife'ye ait olan *el-Âlim ve'l-Müteallim* eseri üzerine yazılmış şerhidir. Eserin Ebû Hanife'ye aidiyeti üzerine tartışma olsa da ulemanın görüşü Ebû Hanife'ye ait olduğu yönündedir.¹⁰⁹ Ebû Hanife'nin eseri, kırk üç soru ve cevabından oluşmaktadır. Kelâmî bazı önemli meseleleri ele alıp açıklayan ilk eserlerden olması sebebiyle önem arz etmektedir.

¹⁰⁶ Mehmet Tahir Bursevî, *Osmanlı Müellifleri*, thk. M. A. Yekta Saraç (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 2016).

¹⁰⁷ Eserin tercümesi ve süreç hakkında TÜBA Özel Kalemî Mürsel Doğrul'dan bilgi alınmıştır.

¹⁰⁸ Mehmet Tahir Bursevî, *el-Müellifün el-Osmâniyyûn*, thk. M. A. Yekta Saraç, çev. Seyit Bahcıvan vd. (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 2023).

¹⁰⁹ Aidiyet iddiaları ve gerekçeleri için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "el-Âlim ve'l-Müteallim", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989).

3. Makaleleri

Seyit Bahcivan, Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde akademik hayatı boyunca on iki tanesi hakemli dergide olmak üzere on dört adet makale yayımlamıştır.

3.1. Çeviri ve Transkripsiyon Makaleleri

Seyit Bahcivan, Marife Dînî Araştırmalar Dergisi'nde bir adet Osmanlı Türkçesi'nden Türkçe'ye transkripsiyon çeviri, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde iki adet ve Marife Dînî Araştırmalar Dergisi'nde bir adet Arapça'dan Türkçe'ye çeviri olmak üzere toplam dört adet çeviri makalesi bulunmaktadır.

Mezheplerin Doğuşuna Bir Bakış

Ebu'l-Kâsım İbn 'Asâkîr'in yazmış olduğu *Tebyînü Kezîbi'l-Müfterî fîma Nusibe ile'l-İmâm Ebu'l-Hasen el-Eş'arî* isimli kitaba Muhammed Zahid Kevserî'nin "el-Hâletu'l-Âmme 'inde'l-Bi'seti'n-Nebeviyye" başlığı altında giriş mahiyetinde bölüm kaleme almıştır. Bahcivan makalesinde, Kevserî'nin bu yazısını tercüme etmiştir.¹¹⁰

Tebyînü Kezîbi'l-Müfterî, Eş'arî'nin mezhebine mensup ulemadan bazılarının hayatını anlatması, Hasan b. Ali el-Ahvâzî'nin Eş'arî'ye ve onun şahsında Sünnî kelâmına yönelik eleştirilere reddiye olması yönüyle önemli bir eserdir.¹¹¹ Düzceli Muhammed Zahîd Kevserî (ö. 1952), döneminin önde gelen alimlerinden Osmanlı müderrislerinden olup idam kararı çıkması üzerine Kahire'ye yerleşmiş ve ömrünün

¹¹⁰ "Mezheplerin Doğuşuna Bir Bakış", çev. Seyit Bahcivan, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2001), 33-48.

¹¹¹ Bekir Topaloğlu, "Tebyînü Kezîbi'l-Müfterî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), 40/230.

sonuna kadar orada çalışmalarına devam etmiştir. Dünya genelinden pek çok öğrencisi olmuştur.¹¹²

Kevserî, *Tebyînü Kezibi'l-Müfterî* kitabının girişinde, asr-ı saadetten ve hulefâ-i râşidînden itibaren mezheplerin oluşum süreçlerini ve olaylarını tek tek ele almış, itikâdî mezheplerin öne çıkan ve ayrışmalarına sebep olan fikirlerine kısaca değinmiştir. Kevserî'nin bu girişi, İslam mezhepleri tarihinin az ve öz anlatımı olması sebebiyle kayda değer bir öneme sahiptir.¹¹³

Makale, 2001 yılında Konya'da Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin 12. sayısında 33-48 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

Selçukiler Devrinde Mezahib

Seyit Bahcıvan bu makalesinde; *Türkiyât* dergisinin 1925'te yayımlanan ilk sayısında Mehmed Şerefettin Yaltkaya'nın kaleme aldığı aynı isimli makalesini latinize etmiştir.¹¹⁴ Metni birebir latin harfleriyle çevirmiş, kendi açıklamalarını metinde parantez içinde, dipnotlarda ise köşeli parantez kullanarak yazmıştır.

Orijinal yazının müellifi Mehmet Şerefettin Yaltkaya, ordinaryüs profesör unvanına sahip olup döneminin din alanında etkili isimlerindedir. Kendisi; Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi Kelam ve İslam Felsefesi müderrisi, İstanbul Üniversitesi bünyesindeki İslam Tetkikleri Enstitüsü Müdürü olarak görev yapmış, Diyanet İşleri 2. Reisi olarak 5 yıl kadar görevini yapmış, 1947'de vefat etmiştir.

Makalenin basıldığı *Türkiyât* dergisi, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde basılan ilk dergilerden olması sebebiyle önem arz etmektedir. İstanbul Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü tarafından ilk olarak *Türkiyât mecmuası* adıyla Osmanlı

¹¹² Yusuf Şevki Yavuz, "Zâhid Kevserî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013), 44/77-80.

¹¹³ Ebu'l-Kâsım İbn Asâkîr, *Tebyînü Kezibi'l-Müfterî fimâ Nüsibe ile'l-Eş'arî* (Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1979), 7-22.

¹¹⁴ Orijinal metin için bkz. Mehmet Şerefettin Yaltkaya, "Selçukîler Devrinde Mezâhib", *Türkiyât Mecmuası* 1/1 (1925), 101-118.

alfabesi ile basılmıştır. Dergi, yılda en az iki kere yayımlanma kararıyla hazırlanmaya başlanmış, ancak 1997 yılına kadar 20 cilt yayımlanması mümkün olmuştur.¹¹⁵

Mehmet Şerefettin Yaltkaya makalede ilk olarak; Büyük Selçuklu Devleti'nin ilk padişahı Tuğrul Bey'in veziri Amîdülmülk Ebu Nasr Küdürî'nin (ö.456/1064) Eş'arîlere hutbe ve vaazlarda alenen zemmettiği böylece mezhep çatışmalarına sebep olduğu, Eş'arî alimlerin Horasan'ı terk etmesine kadar varan uzun ve elim dönemden bahsetmektedir. Bu olayı sebepleri ve süreçleriyle birlikte ele almıştır.¹¹⁶ Makale; Alparslan Bey'in tahta geçmesiyle bu hadisenin sona ermesi ve Nizamülmülk (ö.485/1092)'ün vezir tayin edildiği yeni dönem ile devam etmiş, Eş'arîlere iade-i itibar yapılan bu dönem ve Nizamülmülk'ün icraatlarını inceleyerek konuya devam etmiştir.¹¹⁷

Makalede; Sultan Alparslan ve Nizamülmülk döneminde yaşayan Heratlı Ebû İsmail el-Heravî'nin (ö.481/1089) Hanbelî mezhebine taassubiyetle bağlılığı ve halk arasında Eş'arîlere karşı Hanbelîleri kışkırtması olayı ele alınmıştır. Sultan Melikşah zamanında da devam eden ve ara ara asayiş bozan durumlara sebep olan Hanbelîler ile Eş'arîler arasında yaşananlar tek tek ele alınmış, ayrıca Bağdat'ta mevcutları daha çok olan Şîilerle Sünnîlerin ilişkileri ve yaşanan bazı çatışmalara da yer verilmiştir.¹¹⁸ Selçuklu sultanlarının saltanatları boyunca sünnî çizgiyi takip ettikleri vurgulanan makalede mezhep mensuplarının hangi konularda görüş ayrılığı yaşadıkları konularına da kısaca değinilmiş, Sultan Sencer'in Samerra'da Şîilere son bir müdahalesi ile nihayete ermiştir.¹¹⁹

Makale, 2002 yılında Konya'da Marife Dergisi'nin 2. cildinin 2. sayısında 265-276 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

¹¹⁵ İsmail Güleç, "Türkiyat Mecmuası", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012), 41/561-562.

¹¹⁶ Mehmet Şerefettin Yaltkaya, "Selçukîler Devrinde Mezâhib", çev. Seyit Bahçıvan, *Marife Dîni Araştırmalar Dergisi* 2/2 (2002), 265-268.

¹¹⁷ Yaltkaya, "Selçukîler Devrinde Mezâhib", 2002, 269-270.

¹¹⁸ Yaltkaya, "Selçukîler Devrinde Mezâhib", 2002, 271-275.

¹¹⁹ Yaltkaya, "Selçukîler Devrinde Mezâhib", 2002, 276.

Abdulfettah Ebu Gudde (ö. 17 Şubat 1997)'den İlim Yolcularına...

Hocamız bu makalesinde; Abdulfettah Ebû Gudde'nin 1996-1997 eğitim-öğretim yılı başında Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde verdiği Arapça konferansı tercüme etmiştir. Makalenin ilk dipnotunda Ebû Gudde'nin hayatını kısaca yazmış, makalenin tamamını tercümeyle ayırmıştır.

Allame Abdulfettah Ebû Gudde konferansta, ilim tahsil etmenin öneminden ve gayesinden bahsetmiştir. İlim tahsil etmenin gayeyi yerine getirmek olmadığını, ilimden maksadın onu uygulamak, amele geçirmek olduğunu vurgulamıştır. İlimi ile amel olmanın; kişinin ahlakına ve istikametine yansımaları gerektiğini, böylece İslam'ın gerçekten hayat bulduğu sağlam İslamî bir toplum haline gelmesi demek olduğunu ifade etmiştir. Allame Ebû Gudde ilimle meşgul olan kişinin; niyetini iyileştirmesi, güzel ahlak sahibi olması, güzel örnek edinmesi ve ilmi ciddiye alması gerektiğine dikkat çekerek konuşmasını tamamlamıştır.¹²⁰

Konu bağlamında Ebû Gudde'nin kendi hayatından örnekler vermesi, hocaları ile ilgili hatıralar anlatması, bazı alimlerden anekdotlar aktarması, konuşmayı hem akıcı hem akılda kalıcı şekilde istifadeli kılmış, İslamî ilimlere gönül vermiş herkesin okuması gereken bir yazı olmuştur.

Makale, 2005 yılında Konya'da Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin 20. sayısında 251-257 numaralı sayfalar arasında, derginin son kısmında yer alan "tezler, kitaplar ve bilimsel toplantılar" başlığı altında yayımlanmıştır.

İmamiyye Şia'sında Velayeti Fakih

Seyit Bahcivan makalesinde, Iraklı akademisyen İrfan Abdülhamid Fettah'ın "Nazariyetü Velâyeti'l-Fakîh" adlı kitabının 29-56. sayfaları arasının çevirisini yapmıştır. Seyit Bahcivan makale yayımlanmasının akabinde; kitabın tamamının

¹²⁰ "Abdulfettah Ebu Gudde (ö. 17 Şubat 1997)'den İlim Yolcularına...", çev. Seyit Bahcivan, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2005), 251-257.

çevrilmesinin güzel olacağı, matbu halinin konuyu merak edenlere de açıklayıcı bilgiler verdiği düşüncesiyle 2012 yılında kitap çevirisi olarak yayımlamıştır. Kitap hakkında bilgi, Seyit Bahcivan'ın kitapları bölümünde verilmiştir.

Makale, 2009 yılında Marife Dînî Araştırmalar Dergisi'nin 9. cildinde 2. sayısında 243-258 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.¹²¹

Yarım Asır Öncesinden Oryantalizme Bir Bakış

Makalede, İslam düşmanlarının tarih boyunca İslam'a karşı izledikleri hain yöntemleri ele alarak incelenmiştir. Zaman zaman dıştan iftiralarla yaptıklarını zaman zaman da içten yaptıklarını örneklerle anlatmış, İslam dünyasına sızdıkları noktaları vurgulamıştır. Son olarak İslam dünyası tarafından İslam düşmanlarının tuzaklarına karşı Ezher Üniversitesi'nin önemini ve duruşunu ele almış, bazı noktalarda düzeltilmesi gereken tutumlarını dile getirmiştir.¹²²

Makale, 2007 yılında Konya'da Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin 23. sayısında 185-194 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

Seyit Bahcivan makalesini, Muhammed Zahid Kevserî'nin *Min İberi't-Târîh* adlı kitabının 17-29 sayfaları arasını tercümesi olarak hazırlamış, makaleye ismi kendisi koymuştur.

3.2. Derleme Makaleleri

Seyit Bahcivan; Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde bir adet, e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi'nde bir adet olmak üzere iki adet derleme makale yayımlamıştır.

¹²¹ İrfan Abdülhamîd Fettâh, "İmâmiyye Şîa'sında Velayet-i Fakih", çev. Seyit Bahcivan, *Marife Dînî Araştırmalar Dergisi* 9/2 (2009), 243-258.

¹²² Seyit Bahcivan, "Yarım Asır Öncesinden Oryantalizme Bir Bakış", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/23 (2007), 185-194.

Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Problemler

(Mestcizâde'nin 'al-Hilâfiyyât bayna al-Hukama' ma'a al-Aşâ'ira va al-Hilâfiyyât bayna al-Aşâ'ira ma'a al-Mâturîdiyya' Adlı Eseri' Örneği)

Seyit Bahcıvan bu makalesinde yazma eserlerin tahkiki konusunu ele almış, bu bağlamda konuya Ülker Yöktem'in örnek teşkil edecek nitelikteki doktora tezi çalışmasını incelemiş ve tespitlerini doktora tezi üzerinden örneklendirmiştir.¹²³

Makale birinci bölümünde, tahkik/edisyon kritikte takip edilen usûl anlatılmıştır. Nüshaların tespitinin ve değerlendirmesinin önemi vurgulanmış; metni düzgün okuma konusuna, ele alınan tez üzerinden örnekler tek tek ele alınarak değinilmiştir. Tahkik yapacak kişinin, müellifin üslûbunu tanınmasının ve kitabı birkaç defa okuyarak konusuna hâkim olmasının gerekliliği de belirtilmiştir.¹²⁴

Makalenin ikinci bölümünde metni tahkik ederken yapılacak işler ele alınmıştır. Kitabın yazılışı sırasında uyulması gereken yazım kuralları, dipnot göstermenin gerektiği ve gerekmediği durumlar belirtilmiştir. Nüshaların karşılaştırılmasında dikkat edilecek noktalar ve asıl nüsha belirlenmesi konusu ele alınarak doktora tezine konu edilen kitabın tahkikinde takip edilen usuller değerlendirilmiştir. Makalenin devamında; kitap tahkikinde dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi olan nasların tahricine değinilmiştir. Kitapta geçen ayetler, hadisler, şiir ve darb-ı meseller, alıntılar, terimler ve şahısların tespit edilmesi ve gereken bilgi ve açıklamanın önemi vurgulanmıştır. Gerekli örnekler, söz konusu doktora tezi üzerinden yanlışların tespiti ve doğruların gösterilmesi şeklinde verilmiştir.¹²⁵

Makalenin üçüncü bölümünde; tahkik edilen eserin girişinde yazarın vermesi gereken bilgilerden bahsedilmiştir. Bu kısımda müellifle ilgili olarak; müellifin hayatı, hocaları, öğrencileri, eserleri ve vefatından kısaca bahsedilmesinin önemi vurgulanmıştır. Kitabın tanıtılmasıyla ilgili olarak ise; kitabın tam isminin ve yazara

¹²³ Seyit Bahcıvan, "Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Problemler", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2006), 61-90.

¹²⁴ Bahcıvan, "Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Problemler", 61-72.

¹²⁵ Bahcıvan, "Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Problemler", 72-78.

aidiyetinin tespitinde izlenecek yöntemden bahsedilmiş, kitabın önemine değinilmesi ve tahkikte kullanılan yazma nüshaların tanıtılmasının gerekliliği belirtilmiş, aynı zamanda metnin yazılışında uyulması gereken imla kuralları ve kısaltmalara da kısaca değinilmiştir.

Seyit Bahcivan; ilmî şahsiyetlerini örnek aldığı hocalarının titizlikle yaptığı yazma eserlerin tahkikine, kendisi de ilmî çalışmalarında öncelik vermiştir. Yayımladığı eserlerin arasında titizlikle çalıştığı tahkik ettiği ve edisyon kritik yaptığı eserler bulunmaktadır. Yazma eserlerin tahkiki konusundaki titizliği, kendisini böyle bir makale hazırlamaya yönlendirmiştir. Makalenin kendisi ve kaynakçası dikkate alındığında, bu konuda çalışma yapacak kişiler için referans sayılabilecek bir çalışma olmuştur.

Makale, 2006 yılında Konya’da Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi’nin 21. sayısında 61-90 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

Ebu Mutî Mekhul b. Fazl En-Nesefî’nin “Kitabu’r-Radd ‘alâ Ehli’l-Bida‘ ve’l-Ehvâ ed-Dâlle” Adlı Eserinin ve Marie Bernand Tahkikinin Değerlendirmesi

Bahcivan’ın bu makalesi, bir önceki makalenin devamı olup adı geçen müellifin Hanefî fırak geleneğinin günümüze ulaşan ilk örneği olan *Kitâbu’r-Redd ‘alâ Ehli’l-Bida‘ ve’l-Ehvâ ed-Dâlle*’nin fırak geleneğindeki yeri, metodu, fırak geleneğindeki sonraki eserlere etkisi ve üzerinde yapılan çalışmaları değerlendirmiştir. Bu makalede özellikle adı geçen kitabı ilk defa tahkik edip yayımlayan Marie Bernand’ın çalışmasındaki eksikleri, yanlışları, yanlış okumaları üzerinde durulmuş ve bu yanlışların bir listesi ve doğrusu makaleye eklenmiştir.

Seyit Bahcivan, yazma eserlerin tahkikinde izlenen yönteme bağlı kalarak kitabın isminin ve müellife ait oluşunun tespitiyle makaleye başlamış, eserin orijinal el yazma olarak bilinen tek nüshası ve nüshanın özellikleri hakkında bilgiler vermiştir. Fırak kitaplarında takip edilen yöntemleri, firkaları tasnif etme usullerini ele almış, bu yöntemleri kullanan müelliflerin isimlerini vermiş, Ebu Mutî‘ Mekhûl en-Nesefî’nin metodunu tespit etmiştir. Kitabın kısımları, içeriği ve mezhepleri gruplandırması

hakkında bilgi vermiştir. Kitabın konuları bağlamında başvurduğu kaynaklar ile kitabı referans alan ve konu edinen çalışmalardan kısaca bahsetmiştir.¹²⁶

Bahcivan makalenin ikinci bölümünde, Marie Bernand'ın yaptığı *Kitabu'r-Radd* tahkikini incelemeye almıştır. Orijinal nüsha ile karşılaştırarak tahkikte yapılan yanlışları tespit etmiş, doğrularını yazmış, atlanan yerleri belirlemiş, bütün bunları sayfa ve satırları vererek hazırladığı tablo üzerinde tek tek vermiştir.¹²⁷

Makale, Marie Bernand'ın hataları olmasına rağmen bu takdire şayan çalışmasını ele alması ve Seyit Bahcivan'ın bizzat tahkik ve araştırma yaparak yayımladığı kitabın İslam mezhepleri tarihinin kadim kaynaklarından olması yönleri ele alındığında, yerinde ve önemli bir çalışma olmuştur.

Hocamız makaleyi Arapça olarak yazmıştır. Makale, 2013 yılında e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi'nin 6. sayısının 1. cildinde 5-43 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

3.3. Araştırma Makaleleri

Seyit Bahcivan; Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde üç adet, Marife Dînî Araştırmalar Dergisi'nde bir adet, Âlemü'l-Makhtûtât ve'n-Nevâdir Dergisi'nde bir adet, e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi'nde bir adet ve Selçuk Üniversitesi'nin haber ve tanıtım dergisi olan Selçuk Bakış Dergisi'nde bir adet olmak üzere yedi adet araştırma makalesi yayımlamıştır.

el-Kâdî Ebu'l-'Alâ Sâ'id b. Muhammed el-Üstüvâî ve'l-Beytü's-Sâ'idiyyü Ba'deh ve Kitâbühü'l-İ'tikâd

¹²⁶ Seyit Bahcivan, "Ebû Mutî' Mekhul b. Fadl en-Nesefî'nin 'Kitabu'r-redd "ala ehli'l-bida" ve'l-ehve'd-dalle' Adlı Eserinin ve Marie Bernand Tahkikinin Değerlendirilmesi", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2013), 7-22.

¹²⁷ Bahcivan, "Ebû Mutî' Mekhul b. Fadl en-Nesefî'nin 'Kitabu'r-redd "ala ehli'l-bida" ve'l-ehve'd-dalle' Adlı Eserinin ve Marie Bernand Tahkikinin Değerlendirilmesi", 23-38.

Seyit Bahcivan bu makalede; adı geçen müellifin yetiştiği ortam, hocaları, öğrencileri ve özellikle soyundan gelen ve uzun süre dinî hizmetleri ifa eden Üstüvâî ailesi hakkında bilgi verilmiş ardından müellifin Ebu Hanife'den rivayet ettiği itikâdî görüşlerini 14 fasıl halinde ele aldığı *el-İ'tikâd* adlı eseri hakkında bir inceleme ve değerlendirmede bulunmuştur.¹²⁸

Makalenin birinci bölümünde; Kadı Sâid Üstüvâî'nin ismi, nesebi, künyesi, lakabı, Üstüvâ kasabası ele alınmıştır. Bahcivan makalenin devamında Üstüvâî'nin çocukluğundan itibaren hayatını ele almıştır. Hocalarına ve öğrencilerine kısaca değinmiştir. Eserlerini anlatmış, ardından vefatına ve alimlerin Üstüvâî hakkında söylediklerine yer vermiştir.¹²⁹

Makalenin ikinci bölümünde Bahcivan; Sâid Üstüvâî'nin çocukları, torunları ve neslinden alimlerin hayatlarından bahsetmektedir.¹³⁰

Makalenin son bölümünde Bahcivan; Üstüvâî'nin *el-İ'tikâd* kitabını ele almıştır. Öncelikle; kitabın tek yazma nüshasını anlatmış, değerinden bahsetmiştir. Ebu Hanife'den rivayet ettiği itikâdî görüşlerini 14 fasıl halinde ele aldığı *el-İ'tikâd* adlı eserini incelemiş, fasıllara kısaca değinmiştir.¹³¹

Sonuç kısmında ise; makalede bahsettiği Sâid Üstüvâî'nin ulema arasındaki yerinden bahsedilmiş, *el-İ'tikâd* kitabının Hanefî mezhebi içerisindeki değerine değinilmiştir.¹³²

¹²⁸ Seyit Bahcivan, “Kâdî Ebu'l-‘Alâ Sâ‘id b. Muhammed el-Üstüvâî ve'l-Beytü's-Sâ‘idî Ba‘deh ve Kitâbühü el-İ'tikâd”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2000), 217-250.

¹²⁹ Bahcivan, “Kâdî Ebu'l-‘Alâ Sâ‘id b. Muhammed el-Üstüvâî ve'l-Beytü's-Sâ‘idî Ba‘deh ve Kitâbühü el-İ'tikâd”, 217-232.

¹³⁰ Bahcivan, “Kâdî Ebu'l-‘Alâ Sâ‘id b. Muhammed el-Üstüvâî ve'l-Beytü's-Sâ‘idî Ba‘deh ve Kitâbühü el-İ'tikâd”, 233-239.

¹³¹ Bahcivan, “Kâdî Ebu'l-‘Alâ Sâ‘id b. Muhammed el-Üstüvâî ve'l-Beytü's-Sâ‘idî Ba‘deh ve Kitâbühü el-İ'tikâd”, 239-246.

¹³² Bahcivan, “Kâdî Ebu'l-‘Alâ Sâ‘id b. Muhammed el-Üstüvâî ve'l-Beytü's-Sâ‘idî Ba‘deh ve Kitâbühü el-İ'tikâd”, 246-247.

Hocamız makaleyi Arapça olarak yazmıştır. Makale, 2000 yılında Konya’da Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi’nin 10. sayısında 217-250 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

Şeyhülislam İbn Kemal Paşa Vasiyetnamesi

Bahcıvan bu makalesinde; öncelikle İbn Kemal Paşa’nın hayatından kısaca bahsetmiş ve hakkında yapılan çalışmalara kısaca değinmiştir. Daha sonra İbn Kemal Paşa’nın vasiyetnamesinin iki nüshasını karşılaştırmıştır.¹³³

Bahcıvan doktora tezini hazırlarken, İbn Kemal Paşa hakkında dünya üzerinde ulaşabildiği pek çok kütüphaneden derlediği o zamanın teknolojisi olan mikrofilmler içerisinde Amerika Princeton Üniversitesi’nden ulaştığı İbn Kemal Paşa’nın vasiyetnamesi dikkatini çeker. Başka bir nüsha olup olmadığına o günün şartlarında ulaşamadığını ifade eden Bahcıvan, daha sonra İstanbul Köprülü Kütüphanesi’nde de vasiyetnamenin bir nüshasına ulaşmıştır.¹³⁴ Makalede, Princeton Üniversitesi’nden mikrofilm olarak ulaştığı vasiyetnameye orijinal olarak yer vermiştir.¹³⁵ Daha sonra Köprülü nüshasına yer vererek bu nüsha üzerinden dipnotlarla gerekli düzeltmeleri yapmıştır.¹³⁶

Makale, 2001 yılında Konya’da Marife Dînî Araştırmalar Dergisi’nin 1. cildinin 2. sayısında 209-212 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

el-Müessesât el-İlmiyye fî Horâsân Biâmme ve Neysâbûr Bihâssa fî'l-Karneyn er-Râbi‘ ve'l-Hâmis el-Hicriyyeyn

¹³³ Seyit Bahcıvan, “Şeyhülislam İbn Kemalpaşa’nın Vasiyetnâmesi”, *Marife Dînî Araştırmalar Dergisi* 2 (2001), 209-212.

¹³⁴ Bahcıvan, “Vasiyetname”, 212.

¹³⁵ Bahcıvan, “Vasiyetname”, 213.

¹³⁶ Bahcıvan, “Vasiyetname”, 214.

Seyit Bahcivan bu makalesinde; dördüncü ve beşinci yüzyıllarda Horasan genelinde Nişabur özelinde ilmî kurumları incelemiştir.¹³⁷

Bahcivan makalesinin girişinde; hicrî dördüncü ve beşinci asırları İslamî ilimler açısından değerlendirmiş ve dönem içerisinde Horasan'ın özellikle de Nîşâbur'un ilim diyarı haline gelişini ulemadan alıntılarla ifade etmiştir. Gazneli Mahmud'un ulemaya hürmeti ve yaklaşımı, Gazneliler'den önce Horasan hâkimi Sâ mânîler'in ulemaya olan tavrı ve saygısını anlatmıştır.¹³⁸

Makalenin birinci bölümünde, Horasan'daki kütüphaneler anlatılmış, nicelikleri ve niteliklerinden bahsedilmiştir.¹³⁹

Makalenin ikinci bölümünde, Nîşâbur'daki medreseler ele alınmıştır. Nîşabur'da o dönemde yapılan ve ilmî faaliyetlere devam eden, içlerinde Beyhakî Medresesi, Sa'diyye Medresesi, Ebû İshak el-İsferâyînî Medresesi, İbn Fûrek Medresesi, Ebu'l-Velîd Medresesi, Sâbûnî Medresesi'nin de bulunduğu otuz dört adet medreseden bahsedilmiş, kısaca bilgi verilmiştir.¹⁴⁰

Makalenin üçüncü bölümünde Bahcivan; namaz kılınmasının yanı sıra o dönemlerde ders halkaları şeklinde ilmî çalışmaların, derslerin yapıldığı mescitleri konu edinmiştir. Bu mescitlerden on bir adet olarak bahsetmiş, kısaca bilgi vermiştir. Bahcivan makalenin sonunda, amacının tek tek bu kurumlarının isimlerinden bahsetmek olmadığını; asıl amacının o dönemde ilme verilen değeri ve ilmî çalışmaların Horasan'da, idarecileri, ulemayı, kütüphaneleri, medreseleri, mescitleri tek tek ele alarak açıkça göstermek olduğunu ifade etmiştir.¹⁴¹

¹³⁷ Seyit Bahcivan, "el-Müessesât el-İlmiyye fi Horasân Biâmme ve Nisâbûr Bihâssa fi'l-Karneyni'r-Râbi' ve'l-Hâmis el-Hicriyyîn", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2002), 111-127.

¹³⁸ Bahcivan, "el-Müessesât", 111-115.

¹³⁹ Bahcivan, "el-Müessesât", 115-117.

¹⁴⁰ Bahcivan, "el-Müessesât", 117-124.

¹⁴¹ Bahcivan, "el-Müessesât", 124-127.

Hocamız makaleyi Arapça yazmıştır. Makale, 2002 yılında Konya’da Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi’nin 13. sayısında 111-127 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

Mestcîzâde Abdullah Efendi ve Kitâbühû “el-Mesâlik fi’l-Hilâfiyyât”

Seyit Bahcivan makalenin birinci bölümünde; Mestcizade Abdullah Efendi’nin (ö. 1150/1737) ismi, nisbesi, şöhreti, doğumu, çocukluğu, ilim tahsili, ilmî kişiliği, öğrencileri, atandığı görevleri, kendisine verilen vazifeleri, eserleri ve vefatı hakkında bilgiler vermiştir.¹⁴²

Bahcivan makalenin ikinci bölümünü Mestcizade Abdullah Efendi’nin *el-Mesâlik fi’l-Hilâfiyyât* adlı kitabı hakkında bilgilendirmeye ayırmıştır. Tahkik usulüne uygun olarak ilk önce kitabın isminin ve Abdullah Efendi’ye aidiyetinin tespitini yapmış, kitabın nüshalarını tanıtmış, kendisinin ise sayılan nüshaların ilk beşini esas alarak tahkiki gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Kitabın telifinde izlenen metodu ve kitabın ilmî değerini incelemiş, ardından kitabın içeriği hakkında bilgi vermiştir. *el-Mesâlik* kitabının başvurduğu ve kaynak olarak kullandığı kitaplara ve alimlere değinmiş, kitabın kaynaklarının mümkün olduğunca aslî kaynaklardan olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁴³

Hocamız makaleyi Arapça yazmıştır. Makale, 2006 yılında Riyad’da ‘Âlemü’l-Makhtûtât ve’n-Nevâdir Dergisi’nin 11. cilt 1. sayısında 91-141 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

Ebû Mutî‘ Mekhûl b. Fadl en-Nesefî ve İlmî Kişiliği

Seyit Bahcivan, bu makalesinde, ilk Hanefi fırak yazarlarından olan Ebû Mutî‘ Mekhûl b. Fadl en-Nesefî’nin yetişmesi, hayatı, hocaları, öğrencileri ve ilmi kişiliğini detaylı olarak ele alıp incelemektedir.

¹⁴² Seyit Bahcivan, “Mestcizade Abdullah Efendi ve Kitabuhû ‘el-Mesâlik fi’l-Hilâfiyyât’”, *‘Âlemü’l-Makhtûtât ve’n-Nevâdir Dergisi* 11/1 (2006), 91-99.

¹⁴³ Bahcivan, “Mestcizade Abdullah Efendi ve Kitabuhû ‘el-Mesâlik fi’l-Hilâfiyyât’”, 100-120.

Makalede, öncelikle Ebû Mutî‘ en-Neseffî’nin ismi, künyesi, lakabı ve nisbesi yani doğduğu coğrafya hakkında kısaca bilgi vermiştir. Neseffî alimlerin çokluğu konusuna da değinerek bazılarının isimlerini saymış, Ebû Mutî‘in doğumunu, çocukluk ve gençlik çağlarını, neslinden gelen ulemayı anlatmış, hocalarını, İmam Ebu Hanîfe’ye ulaşan silsilesini, öğrencilerini, eserlerini ele almış, vefatına ve ulemanın Ebû Mutî‘ en-Neseffî hakkında görüşlerine de kısaca yer vermiştir. Son olarak Ebû Mutî‘ en-Neseffî’nin İslam mezhepleri tarihindeki yerini ve *Kitâbu’r-Radd ‘alâ Ehli’l-Bida‘ ve’l-Ehvâ ed-Dâlle* eserinin bu alandaki değerini vurgulamıştır.¹⁴⁴

Hocamız makaleyi Arapça olarak yazmıştır. Makale, 2012 yılında e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi’nin 5. cildinin 2. sayısında 31-59 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

İrca Fikri ve Ebu Hanîfe’nin İrca ile İthamına Bir Bakış

Seyit Bahcivan bu makalesinde; ilk olarak irca ve mürcie kavramlarının tanımlarını vermiş¹⁴⁵, ıstılâhî anlamı üzerinde mütekaddimûn alimler arasında fikir birliği olmaması sebebiyle yapılan tanımları tüm yönleriyle ele almıştır.¹⁴⁶ Makalenin devamında Bahcivan, İmam Ebû Hanîfe’yi irca ile itham edenler başlığı altında öncelikle İmam Ebû Hanîfe’nin kelam ilmiyle meşgul olduğundan ve zamanındaki sapık düşüncelere karşı ehl-i sünnet akidesini savunduğundan bahsetmiş, Ebû Hanîfe’nin itikadî fikhî amelî fıkihtan daha önemli gördüğü fikrine yer vermiştir.¹⁴⁷ Daha sonra irca ile itham edenleri tek tek ele almış, bu kişi ve grupların makalenin başında belirttiği irca kavramının hangi anlamıyla benimsediklerini açıklamış ve Ebû Hanîfe’yi ne sebeple irca ile itham etmiş olabileceklerine değinmiştir.¹⁴⁸ Ayrıca hadisçilerin irca ithamından ayrıntılı olarak bahsetmiş ve sadece İmam Ebû Hanîfe değil, irca ile itham ettikleri pek çok alim olduğundan bahsederek bunlardan bazılarını

¹⁴⁴ Seyit Bahcivan, “Ebû Mutî‘ Mekhûl b. Fadl en-Neseffî ve İlmî Kişiliği”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2012), 31-59.

¹⁴⁵ Seyit Bahcivan, “İrca Fikri ve Ebu Hanîfe’nin İrca ile İthamı”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1998), 141.

¹⁴⁶ Bahcivan, “İrca Fikri ve Ebu Hanîfe’nin İrca ile İthamı”, 143-144.

¹⁴⁷ Bahcivan, “İrca Fikri ve Ebu Hanîfe’nin İrca ile İthamı”, 145-147.

¹⁴⁸ Bahcivan, “İrca Fikri ve Ebu Hanîfe’nin İrca ile İthamı”, 147-160.

da makalesinde yer vermiştir. Konuya bazı mezhep alimlerinin irca ithamları ile devam etmiş, Eş‘arî mezhebi imamı Ebu‘l-Hasan Eş‘arî‘nin “Mürkienin dokuzuncu kolu Ebû Hanîfe ve ashabıdır” ithamına geniş yer ayırmış ve bunun Eş‘arî‘nin *Makâlât* kitabındaki ibarenin tahrifinden kaynaklı olacağı fikrini savunmuş, bu fikrini delilleriyle açıklamıştır.¹⁴⁹

Bahcivan, bir kimse hakkında görüşlerin en sahih değerlendirme yolunun kendi eserleri ve kendisinden gelen sahih rivayetler yoluyla öğrenilebileceği metodunu vurgulayarak irca kavramını Ebû Hanîfe‘nin kendi eserlerinde nasıl ele aldığını incelemiştir. Ebû Hanîfe‘nin irca ithamından rahatsızlık duyduğundan söz ederek hocaları ve öğrencilerinin Ebû Hanîfe hakkındaki görüşlerine yer vermiştir.¹⁵⁰

Sonuç kısmında Bahcivan; Mürcie denilince her ne kadar irca kelimesi farklı anlamları içeren şekillerde kullanılmış da olsa, itikadi fırkalar arasında sapık fırkalardan zikredilen Mürcie ekolünün düşüncesine sahip olanların akla geldiğini vurgulayarak İmam Ebû Hanife gibi Müslümanların İslam‘ı onun içtihatları doğrultusunda yaşadığı bir imamın böyle ithamda adının dahi zikredilmesinin yanlış olduğu düşüncesini vurgulamıştır.¹⁵¹

Makale, 1998 yılında Konya‘da Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi‘nin 8. sayısında 141-176 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

Zemzem “Yeryüzünde en hayırlı su, zemzem suyudur”

Seyit Bahcivan, yazısını 2018 yılının hac mevsiminde bir yıl önce hac yapmış olmanın verdiği hissiyat ve özlemle yazmıştır. Öncelikle zemzemin isimlerini zikretmiş ve tarihçesinden bahsetmiştir. Zemzem‘in özel ve doyurucu olması, şifa veren bir su olması özelliklerini hadislerden, İslam tarihi boyunca yaşanmış tecrübelerden, kendisinin 16 yıl boyunca bizzat yaşadığı tecrübelerden hareketle anlatmıştır. Ayrıca zemzemin ne niyetle içilirse kişinin ona nail olacağını yine

¹⁴⁹ Bahcivan, “İrca Fikri ve Ebu Hanife‘nin İrca ile İthamı”, 160-166.

¹⁵⁰ Bahcivan, “İrca Fikri ve Ebu Hanife‘nin İrca ile İthamı”, 167-171.

¹⁵¹ Bahcivan, “İrca Fikri ve Ebu Hanife‘nin İrca ile İthamı”, 171.

rivayetleri ve alimlerin yaşadığı tecrübeleri aktararak, zezemin kaynağı ve hiç azalmayışını dünya üzerinde tüm Müslümanların zezeme olan teveccühlerini de hesaba katarak anlatmış, zezemin bakım ve temizliğinde bizzat şahit olduğu olaya da kısaca değinmiştir.¹⁵²

Hocamızın zezem hakkındaki makalesi hem kaynaklar ve rivayetlere dayalı hem de kendi tecrübeleri ve orada yaşayanların bizatihi tecrübelerini anlatan özet ve anlamlı bir yazı olmuştur.

Makale, 2018 yılında Konya’da Selçuk Bakış Dergisi’nin 48. sayısında 86-89 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

3.4. Kitap Tanıtım Makaleleri

Seyit Bahcivan, Marife Dînî Araştırmalar Dergisi’nde bir adet kitap tanıtım makalesi yayımlamıştır.

Mu’teziletü’l-Basra ve Bağdâd, Reşîd el-Hayyûn, London 2000

Hocamız makalede, Mutezile’nin Basra ve Bağdat ekolünün alimlerini ismen inceleyen ilk araştırma olma niteliğini taşıyan Reşîd Hayyun’un *Mu’teziletü Basra ve Bağdâd* isimli kitabının ikinci baskısını incelemiştir.¹⁵³

Makalenin girişinde Bahcivan, Mutezile’nin İslam dünyasındaki yerini kısaca özetlemiş, kitabın değeri hakkında bilgi vermiş daha sonra kitabı incelemeye almıştır. Kitabın birinci baskı ve ikinci baskı önsözünden itibaren içeriğini ele almıştır. İkinci baskının birinci baskıdan farklı olan yönlerini de vurgulayarak yazarın kitabın içeriğinde değişiklikler yaptığını, iki Mutezilî alim ekleyip gerekli olmayan kısımları çıkardığını ifade etmiştir. Kitabın önsözünde Mutezile’nin düşünce yapısı ve öne çıkan farklarına değinmiştir. Birinci bölümünü “İlk Kelam Kurbanları” başlığı vererek

¹⁵² Seyit Bahcivan, “Zezem ‘yeryüzünde en hayırlı su, zezem suyudur.’”, *Selçuk Bakış Dergisi* 48 (2018), 86-89.

¹⁵³ Seyit Bahcivan, “Mu’teziletü’l-Basra ve Bağdâd, Reşîd el-Hayyûn, London 2000”, *Marife Dînî Araştırmalar Dergisi* 3/3 (2003), 428-431.

Ma‘bed el-Cühenî (ö. 83/702 ?), Ca‘d b. Dirhem (ö. 124/742 ?) ve Cehm b. Safvan’ın (ö. 128/745-46) hayatlarına ayırdığını ifade etmektedir.¹⁵⁴

Bahcıvan makalesine kitabın ikinci bölümü ile devam etmiş, müellifin kitabın ikinci kısmını Basra’ya ayırdığını belirtmiştir. Önce Basra hakkında bilgi vermiş, sonra Basra’da yaşamış Mutezilî alimlerin hayatlarını ele almıştır.¹⁵⁵

Bahcıvan makalede; kitabın üçüncü bölümünün Bağdat’a ayrılmış olduğunu, önce Bağdat hakkında bilgi verip sonrasında Bağdat’ta yaşamış Mutezilî alimlerin hayatlarını ele aldığını ifade etmiştir. Bağdat ekolünün biraz özelliklerinden bahsederek siyasî olaylara karşı tutumundan da bahsetmiştir. Kitabın dördüncü bölümünde ise, hayatının bir kısmında Mutezilî olup daha sonra onlardan ayrılan alimlerin anlatıldığını ifade etmiştir. Seyit Bahcıvan ayrıca kitabın sonuna eklenen özel ad ve kitap dizininin istifadeli bir kısım oluşturduğunu da ifade etmiştir.¹⁵⁶

Makale, 2003 yılında Konya’da Marife Dinî Araştırmalar Dergisi’nin 3. cildinin 3. sayısında “Kitap Kritiği” başlığı altında 428-431 numaralı sayfalar arasında yayımlanmıştır.

4. Bildirileri, Panel ve Konferansları

Seyit Bahcıvan; Mekke’de, Kahire’de, İstanbul’da, Konya’da, Sivas’ta, Mardin’de düzenlenen çeşitli sempozyum, panel ve konferanslarda bildirilerini sunmuş, alanındaki derin bilgi birikimini ve tecrübelerini katılımcılarla paylaşmış ve bu vesilelerle bir araya gelerek diğer ilim adamları ile istişare ve bilgi paylaşımlarında bulunmuşlardır.

4.1. Mekânetu’l-İmâm Ebi’l-Hasen el-Eşarî fi’d-Dirâsâti’t-Turkiyye’l-Hadîse

¹⁵⁴ Bahcıvan, “Mu’teziletu’l-Basra ve Bağdâd”, 428-430.

¹⁵⁵ Bahcıvan, “Mu’teziletu’l-Basra ve Bağdâd”, 430.

¹⁵⁶ Bahcıvan, “Mu’teziletu’l-Basra ve Bağdâd”, 430-431.

Seyit Bahcivan, bu tebliğinde, Türkiye’de İmam Eş’arî üzerine yapılmış araştırmaları, akademik kitapları, makaleleri ve sempozyumlarda sunulan bildirileri değerlendirmiş, bunları İmam Maturidi üzerine yapılan aynı araştırmalarla karşılaştırmış ve Maturidi olduğunu iddia eden Türkiye’de İmam Eş’arî üzerine yapılan çalışmaların İmam Maturidi üzerine yapılanlardan daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca İmam Maturidi’nin bize kadar ulaşabilenlerin Arapçaları dahi basılamamışken, İmam Eş’arî’nin eserlerinin tamamının Türkçeye çevrilmiş olduğu tespitinde bulunmaktadır.

Tebliğin birinci bölümünde Türkiye Diyanet Vakfı’nın hazırladığı Diyanet İslam Ansiklopedisi’nde yer alan İmam Eş’arî ile ilgili maddeleri incelemiştir. Ehl-i sünnet maddesinde İmam Eş’arî’nin ele alınışı, Ebu’l-Hasan Eş’arî¹⁵⁷ maddesi, İmam Eş’arî’nin kelam metodunu savunduğu eseri el-Has ale’l-Bahs¹⁵⁸ maddesi, İmam Eş’arî’nin kelama dair eseri el-İbâne¹⁵⁹ maddesi, İmam Eş’arî’nin bazı kelam konularına dair eseri el-Lüma¹⁶⁰ maddesi ve İmam Eş’arî’nin itikâdî İslam mezheplerine dair eseri *Makâlâtü’l-İslâmiyyîn*¹⁶¹ maddesinden kısaca bahsetmiştir. Fuat Sezgin’in GAS eserinde İmam Eş’arî’ye yer verdiği bölümleri ele almış, Muhammed Zahid Kevserî’nin tahkik ettiği eserlerden bazılarının mukaddimesinde İmam Eş’arî’den bahsettiğini ifade etmiş ve bunlardan kısaca bahsetmiştir. İsmail Hakkı İzmirli’nin *Yeni İlmi Kelam*¹⁶² adlı eserinde, Bekir Topaloğlu’nun *Kelam İlmine Giriş*¹⁶³ adlı eserinde, son olarak Şerafettin Gölcük ve Süleyman Toprak’ın *Kelam*¹⁶⁴ kitabında İmam Eş’arî’nin ele alınışlarına değinmiştir.

¹⁵⁷ İrfan Abdülhamîd Fettâh, “Eş’arî, Ebü’l-Hasan”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1995), 11/444-447.

¹⁵⁸ M. Sait Özervarlı, “el-Has ale’l-Bahs”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1997), 16/270-271.

¹⁵⁹ Emrullah Yüksel, “el-İbâne”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1999), 19/254-255.

¹⁶⁰ İlyas Çelebi, “el-Lüma”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003), 27/258.

¹⁶¹ Hasan Onat, “Makâlâtü’l-İslâmiyyîn”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003), 27/406-407.

¹⁶² İsmail Hakkı İzmirli, *Yeni İlmi Kelam* (Ankara: Ankara Okulu, 2018).

¹⁶³ Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi Giriş* (İstanbul: Damla Yayınevi, 1996).

¹⁶⁴ Şerafettin Gölcük - Süleyman Toprak, *Kelâm* (Konya: Tekin Kitabevi, 2010).

Bahcivan, tebliğin ikinci bölümünde Türkiye’de İmam Eş‘arî hakkında yazılan makaleleri ele almış, kısaca bilgi vermiştir. Tebliğin üçüncü bölümünde İmam Eş‘arî’nin Türkçeye çevrilmiş makale ve kitaplarını ele almış, çevireni, basımı ve yayını hakkında bilgi vermiştir. Tebliğin dördüncü bölümünde ise İmam Eş‘arî ve Eş‘ariyye mezhebi hakkında hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerini tespit etmiştir.

Bahcivan tebliğin sonuç kısmında, incelemiş olduğu eserler ışığında İmam Eş‘arî’ye Türk diyarında geçmişten günümüze verilen değeri bir kez daha ifade etmiş, özellikle akademik çalışmalara konu edilmesi ve yazdığı eserlerin tamamının Türkçeye çevrilmesi yönleriyle dikkate değer olduğunu belirtmiştir.

Hocamız bu tebliği, 24-27 Mayıs 2010 tarihlerinde Mısır’ın Kahire şehrinde gerçekleşen “Uluslararası el-İmâm Ebu’l-Hasen el-Eş‘arî İmâmü Ehli’s-Sünne ve’l-Cemâa Sempozyumu”nda sunmuştur.¹⁶⁵

4.2. Nazratu Ehli’s-Sünne ile’l-İmâm Cafer es-Sâdık

Seyit Bahcivan bu tebliğinde, İmam Cafer-i Sadık’ı ele almış; tebliğine onun meziyetlerine, ehl-i beyt içerisindeki yerine, ilmî ve zahid kişiliğine vurgu yaparak başlamıştır.

Tebliğin birinci bölümünde, İmam Cafer-i Sadık’ın hayatı, yaşadığı ve yetiştiği ortamı, ismi, nesebi, ailesi, hocaları ve öğrencileri, ulemanın da görüşlerine yer verilerek anlatılmıştır.

Tebliğin ikinci bölümünde İmam Cafer-i Sadık’ın bazı kelâmî konulardaki görüşlerine yer verilmiştir. Marifetullah, halku’l-Kur’ân, kaza ve kader konuları hakkında görüşlerine yer verilmiş, bu görüşlerin üzerine gerekli açıklamalarda

¹⁶⁵ Sempozyumun kitabının basıldığı bilgisine ulaşılamadı. Bildiriye Seyit Bahcivan’ın şahsî bilgisayarından ulaşıldı.

bulunulmuş; ayrıca sahabeye ve özellikle Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e bakış açısına da yer vermiştir.

Bahcivan, bu tebliğinde Ehl-i Sünnet âlimlerinin İmam Cafer es-Sâdık hakkında söylediklerini ortaya koymuş, bu meyanda İmam Cafer es-Sâdık'ın tüm Ehl-i Sünnet âlimlerinin övgüsüne mazhar olduğunu ifade etmiştir.

Seyit Bahcivan bu tebliği, 18 Şubat 2011 tarihinde Konya'da Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilen "Uluslararası İmam Cafer-i Sâdık Sempozyumu"nda sunmuştur. Sempozyum kitabı basılmamıştır.¹⁶⁶

4.3. el-Muteziletu'z-Zühhâd el-Evâil ve Devruhum fî Islâhi'l-Muctema

Bahcivan, bu tebliğinde Mu'tezile'den zâhidâne bir hayat tercih eden ilk dönem Mu'tezili âlimlerinden Vâsıl b. Ata, Amr b. Ubeyd ve onları izleyen diğer Mu'tezili âlimleri ele almıştır. Bu alimlerin fikirlerinin yanısıra dünyaya meyletmeme yönüyle de topluma örnek olduklarına temas etmiştir.

Seyit Bahcivan tebliğe, Mutezile'nin ismini inceleyerek başlamış, Mutezile'ye verilen başka isimleri belirtmiş ve ortaya çıkışını anlatmıştır. Mutezile'nin temel görüşlerinden olan usul-i hamseden ve emr-i bi'l-maruf nehyi ani'l-münker ilkesinden ve topluma dayatılması sürecinden bahsetmiştir. Ardından Mutezile'nin zahid önderlerinden ilk olarak Hasan-ı Basrî'nin şahsiyeti, ilmî kimliği ve yaşamı hakkında ulemanın bahsettiklerine yer vermiş, ikinci olarak Vâsıl b. Ata'nın şahsiyeti ve ilmî kişiliğinden bahsetmiştir. Amr b. Ubeyd'den diğer zühd sahibi Mutezilî alimlerden hayatlarından kesitlerle şahsiyetlerini anlatmıştır.

Seyit Bahcivan tebliğinin sonuç kısmında, Mutezile'nin öne çıkan özelliklerini maddeleyerek Mutezile'nin kelim ilminin kurucusu olduğunu, ana ilkelerini ve

¹⁶⁶ Bildiriye Seyit Bahcivan'ın şahsî bilgisayarından ulaşıldı.

Mutezilî alimlerin zühd, dine bağlılık ve ibadete düşkünlükleri ile tanındıklarını ifade etmiştir.

Seyit Bahcivan bu tebliği, 24-26 Eylül 2011 tarihlerinde Mısır'ın Kahire şehrinde gerçekleştirilen “et-Tasavvuf Menhecün Asîlün li'l-İslâh” adlı uluslararası sempozyumda sunmuştur.¹⁶⁷ Sempozyum kitabı basılmamıştır.¹⁶⁸

4.4. Ebu'l-Fadâil Ahmed b. Muhammed b. el-Muzaffer b. el-Muhtâr er-Râzî el-Aksarâyî'nin (ö. 631/1234'ten sonra) 'Hucecu'l-Kur'ân li Cemî'i'l-Mileli ve'l-Edyân' Adlı Eserinde Takip Ettiği Metod: Tahlil ve Değerlendirme

Bahcivan bu tebliğinde, Rey'de doğup Moğol istilasından kaçarak Irak ve Suriye'ye uğradıktan sonra Aksaray'da karar kılmış, burada kadı ve müderris olarak çalışmış olan Ebu'l-Fadâil er-Râzî'nin hayatı, eserleri ve ilmi kişiliği üzerinde durmuştur. Arkasından er-Râzî'nin, İslam fırkalarının sahip oldukları görüşlerine Kur'an'dan getirdikleri delilleri tarafsız bir şekilde ele aldığı kitabı *Hucecu'l-Kur'ân* adlı eserini incelemiştir.¹⁶⁹

Seyit Bahcivan tebliğin birinci bölümünde; hicrî 6. yüzyılın sonları ve hicrî 7. yüzyılın başlarında Anadolu'da dinî, siyasî ve kültürel hayat hakkında bilgi vermiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Al-Habib Ali, “تقرير مطول عن مؤتمر التصوف منهج أصيل للإصلاح” (25 Ekim 2011); Taghrib News, “أول مؤتمر صوفي عالمي برئاسة شيخ الأزهر يناقش الإصلاح” (18 Eylül 2011).

¹⁶⁸ Ek-10.

¹⁶⁹ Seyit Bahcivan, “Ebu'l-Fadâil Ahmed b. Muhammed b. el-Muzaffer b. el-Muhtâr er-Râzî el-Aksarâyî'nin (ö. 631/1234'ten sonra) 'Hucecu'l-Kur'ân li Cemî'i'l-Mileli ve'l-Edyân' Adlı Eserinde Takip Ettiği Metod: Tahlil ve Değerlendirme”, *II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Selçuklularda Bilim ve Düşünce Sempozyumu* (Konya: Selçuklu Belediyesi, 2011), 53-70.

¹⁷⁰ Bahcivan, “Ebu'l-Fadâil Ahmed b. Muhammed b. el-Muzaffer b. el-Muhtâr er-Râzî el-Aksarâyî'nin (ö. 631/1234'ten sonra) 'Hucecu'l-Kur'ân li Cemî'i'l-Mileli ve'l-Edyân' Adlı Eserinde Takip Ettiği Metod: Tahlil ve Değerlendirme”, 53-57.

İkinci bölümde; müellifin hayatını, eserlerini, ilmî şahsiyetini ve vefatını kısaca anlatmıştır.¹⁷¹

Üçüncü bölümde; kitabın ismi, müellife aidiyeti ve kitabın isminde yer alan kelimeler hakkında bilgi vermiş, müellifin kitabı yazma sebebine, kitabın usulüne ve kitabın yazıldığı döneme kısaca değinmiştir. Kitabın ana bölümleri, alt başlıkları ve içeriği hakkında bilgi veren Bahcivan, İslam fırkalarının ihtilaf ettikleri çeşitli konularda, görüşlerine delil olarak kullandıkları Kur'an ayetlerini bir araya getirmesi, bir konu ile ilgili bütün ayetleri okuyucuya sunması, böylece hangi mezhebin görüşünün kabule daha şayan olduğunu rahatça görebilmesini sağlaması yönleri sebebiyle benzeri bulunmayan nadide bir eser olduğunu vurgulamıştır. Müellifin kitabında takip ettiği yöntemden peygamber uygulaması devre dışı bırakıldığında her fırkanın kendine Kur'an'dan delil bulabileceği sonucuna varmıştır. Eserde müellifin, Kur'an delillerine yer yer hadisleri eklemiş olduğunu da belirtmiştir.¹⁷²

Seyit Bahcivan bu tebliği, 19-22 Ekim 2011 tarihlerinde Konya'da gerçekleştirilen "II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Selçuklularda Bilim ve Düşünce Sempozyumu"nda sunmuştur.

4.5. İslâm Dininde Mezhepler

Seyit Bahcivan tebliğine mezhebin tanımı ile başlamıştır. Ardından mezheplerin nasıl ortaya çıktığı sorusuna değinmiş, asr-ı saadetten kısaca bahsetmiş ve Peygamber (sav)in varlığının itikâdî ve fiilî bütün problemleri çözmesi sebebiyle mezheplerin daha sonra ortaya çıktığını belirtmiştir. Mezheplerin ortaya çıkışını ise, beşer faktörü olduğunu, Yüce Allah'ın yaratılıştan insanı farklı farklı yaratmasının bir sonucu olarak fikir ayrılıkları olabileceğini, bunun da dinî anlayışa yansımalarıyla farklı

¹⁷¹ Bahcivan, "Ebu'l-Fadâil Ahmed b. Muhammed b. el-Muzaffer b. el-Muhtâr er-Râzî el-Aksarâyî'nin (ö. 631/1234'ten sonra) 'Huucu'l-Kur'an li Cemî'i'l-Mileli ve'l-Edyân' Adlı Eserinde Takip Ettiği Metod: Tahlil ve Değerlendirme", 58-62.

¹⁷² Bahcivan, "Ebu'l-Fadâil Ahmed b. Muhammed b. el-Muzaffer b. el-Muhtâr er-Râzî el-Aksarâyî'nin (ö. 631/1234'ten sonra) 'Huucu'l-Kur'an li Cemî'i'l-Mileli ve'l-Edyân' Adlı Eserinde Takip Ettiği Metod: Tahlil ve Değerlendirme", 64-70.

eğilimlerin ortaya çıktığını anlatmıştır. Kur'an'ın anlam derinliğine değinerek ayetlerin anlaşılması ve düşüncelere temel oluşturmak amacıyla kullanmaya müsait olduğundan bahsetmiş, bunun önüne geçmenin ancak sünnete sarılmak ve Peygamber (sav)in yaklaşımı ve uygulamalarına bakmakla mümkün olduğunu ifade etmiştir.

Bahcivan görüş ayrılıklarının olabileceği, bunun doğal bir süreç olduğunu belirtmiş, asıl önemli olanın fikrini savunurken takınılan tavır ve muhataba karşı tutum olduğunu vurgulamıştır. Mezhep imamlarının mezhep kurma gibi bir ideale yola çıkmadıklarını, mezhep oluşumunun bir süreç olduğunu belirtmiş, mezhep imamlarının görüşünü ifade ederken kullandıkları dil ve muhataba yaklaşımından örnekler vermiştir. Bahcivan, tabakat kitaplarını çokça okuduğunu ve selef-i salihînin hayatlarını okurken onların tek gayesinin İslâm'ı doğru anlamak, yaşamak ve doğru anlatmaktan ibaret olduğunu ifade etmiştir. Bu minval üzere Ebû Hanife'yi ele almış, hadis bilgisine değinmiş, saldırma ve yıpratma amaçlı hadis bilgisinin az olduğunu söyleyenlerin doğruyu ifade etmediğini söyleyerek az bir hadis bilgisiyle bir mezhebin ortaya çıkmasının mümkün olmadığını, çıksa bile yüzyıllardır devam edebilmesi ve dahi dünyanın üçte birinin bu mezhebe tabîî olmasının aklen mümkün olmadığını belirtmiştir.

Seyit Bahcivan, tarihte mezheplerin sayısının çok olduğunu belirterek günümüzde artık sayılarının netleştiğini belirtmiştir. Günümüzde mezhepleri yok sayarak sadece hadislerle kendisi yaşayabileceğini belirtenlerin ve hatta hadisi de yok sayarak ayetlerden kendisinin anlayabileceğini söyleyenlerin türediğine dikkat çekerek bunun bizim hazinemizi çöpe atmak gibi olduğunu ifade etmiştir. Osmanlı son Şeyhülislamı Mustafa Sabri Efendi'nin de mezhepler ve mezhep imamları için "Bunlar Himalayalar gibi büyük imamlar, Toroslar gibi büyük dağlar" dediğini aktararak mezhepleri yok saymanın; dağları dümdüz ederek küçük insanların kendilerine yer açma çabası olduğu tespitinde bulunmuştur. Son olarak da dayatma yoluyla bir mezhebin zorunlu kılınamayacağını belirterek bunu tarihte bir örneğinin bulunduğunu anlatmıştır. İmam Malik'e Malikî mezhebinin resmî olarak ilan edilmesi ve herkese aynı şekilde uygulaması istenmesi teklif edilince İmam Malik'in şiddetle ve hiddetle bunun yanlış olacağını, İslam coğrafyasında her yerde değerli sahabilerin içtihatlarıyla

dini anlattıklarını, bu yapacaklarının çatışma çıkaracağını ve Allah'ın geniş olan rahmetinin daraltılması demek olduğunu söylemiştir. Günümüzde Seleflerin de bu konuda doğru davranmadığını, dayatmanın hiçbir yerde hayır getirmediğine üzülen şahit olduğunu belirtmiştir.¹⁷³

Seyit Bahcivan bu tebliği, Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu tarafından 17-21 Mayıs 2017 tarihinde Mardin'de düzenlenen "14. Ufuk Turu Toplantıları"¹⁷⁴ adlı sempozyumun "İslam Dünyası'nda Dini Akımlar" konulu 5. oturumunda sunmuştur.

4.6. Serâü'l-Fıkhî'l-İslâmî ve Eseruhû fî Tahkîki's-Selâm fî Meşâ'iri'l-Hacc

Seyit Bahcivan tebliğde, İslam fıkhının hayır ve güzelliğinden, bunun hac ibadeti müddetince esenliğin, barışın ve emniyetin sağlanmasındaki yansımalarından bahsetmektedir.

Tebliğin birinci bölümünde; hacc esnasında selamet, esenliğin ve emniyetin sağlanmasının, hacc için en gerekli şartlar olduğuna vurgu yapılmış, bu konuda ulema icmasının olduğu belirtilmiştir. Alimlerin fıkhî meselelerdeki içtihat farklılıklarının rahmet olduğu ve ulemanın ihtilafının haccın zorluğunu ve meşakkatini hafifletip selamet ve emniyet sebebi olduğuna değinilmiştir. Peygamberimiz (sav)in bir işi yaparken kolay yolu tercih ettiği ve kolaylaştırmanın İslam'ın güzelliğinden olduğu hadislerle ifade edilmiş, bu konuda alimlerin görüşlerine de yer verilmiştir. Emniyet ve selamet özellikle hacda sağlanmasının, en büyük kul haklarından olduğuna da vurgu yapılmış ve ihmallerin ahirette hesap sebebi olacağı ifade edilmiştir.

Tebliğin ikinci bölümünde; ulemanın ihtilafının hac ibadetindeki uygulamalarından örnekler verilmiştir. Hacda saç tıraşı, şeytan taşlama veya kurban

¹⁷³ Seyit Bahcivan, "İslam Dininde Mezhepler" (14. Ufuk Turu Toplantıları, Mardin: Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu, 2017), 205-2015.

¹⁷⁴ Haberler, "Mardin'de 'Ufuk Turu Toplantısı'" (18 Mayıs 2017).

kesme sıralamasında mezheplere göre takdim veya tehir yapılmasının mübah oluşu; veda tavafının hükmü üzerinde mezheplerin ihtilaf etmesi; Müzdelife'deki vakfenin hükmü konusunda ittifak olsa da süresi konusunda ihtilaf oluşu; Mina'da geceleminin hükmünde ihtilaf oluşu; nafile hac için gücü yetse dahi vekil tayin etme ruhsatı olması örnekleri üzerinden, bu ihtilafların tüm dünyadan Müslümanların akın akın geldiği hac zamanında ümmete selamet ve emniyet sağladığı anlatılmıştır.

Şeytan taşlamanın vakti ile ilgili ihtilaflar konusunda hadislerden delillendirilerek fukahanın fetvalarından müstakil bir başlık altında bahsedilmiş; Arafat'ta vakfenin başlangıcı ve bitişi ile ilgili mezheplerin farklı görüşlerine yer verilmiş; bunun insanlar için gerçek bir emniyet ve selamet olduğu, zira kalabalıktan dolayı hacda pek çok zaman izdiham yaşanabildiğinden bahsedilmiştir.

Seyit Bahcivan son olarak bu ruhsatların özellikle Arafat'tan ayrılıştaki Şafii mezhebine uyulmasının büyük izdihamlara sebep olmaması sebebiyle uygun olduğunu, her bir hükmün Şârî tarafından konulmuş olduğunu, ümmete rahmet vesilesi olması için farklı içtihatların olduğunu, bunların da hacıların emniyet ve selameti için gözetilebileceğini söylemiştir.

Seyit Bahcivan bu tebliği, her sene Suudi Arabistan Krallığı Hac ve Umre Bakanlığı'nın Dünya genelinden ulemanın katılımlarıyla düzenlediği Büyük Hacc Şurası geleneği doğrultusunda 26-27 Eylül 2017 tarihlerinde Mekke'de gerçekleştirilen "el-Haccü Minberu's-Selâm min Beledillâhi'l-Harâm (Hacc, Allah'ın Kutsal Beldesinden Gelen Bir Barış Platformudur)" konulu 42. Büyük Hacc Şurası'nda sunmuştur.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Saudi Press Agency, "حج / ضيوف ندوة الحج الكبرى : المملكة كرسى مبدأ السلام في رحلة الحج الإيمانية" (Zilhicce 1438); Essada, "ضيوف ندوة الحج الكبرى: السعودية كرسى مبدأ السلام في رحلة الحج الإيمانية" (31 Ağustos 2017).

4.7. Ra'yu'l-Allâme el-Muhaddis Muhammed Avvâme fî Adâleti's-Sahâbe min Hilâli Risâletihî “Hutuvâtü Menheciyyeti fî İsbâti Adâleti's-Sahâbe”

Seyit Bahcivan bu tebliğinde, “Hutuvât Menheciyye fî İsbâti Adâleti's-Sahâbe” adlı risalesi çerçevesinde Allâme Muhaddis Muhammed Avvâme'nin sahabenin adaleti hakkındaki görüşünü ele almıştır.

Tebliğ, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Tebliğin girişinde Bahcivan, sahabenin değeri, görevleri ve İslam'a hizmetlerinden kısaca bahsetmiştir.¹⁷⁶

Bahcivan birinci bölümde, sahabe hakkında güzel ifadeler kullanılması gerektiğinden, sahabenin adaletinin İslam ile doğru orantılı olduğundan bahsetmiş, alimlerin sahabe hakkındaki bazı rivayetlerine yer vermiştir.

İkinci bölümde, sahabenin adaletinin ispatı konusunu ele alan makalede izlenen yöntemden bahsetmiştir. İlk olarak ayetlerdeki ifadelerin ele alınması gerektiği, ikinci olarak hadis-i şeriflerde sahabe ile ilgili ifadelerin incelenmesi gerektiği, son olarak da alimlerin sahabeye yaklaşımlarının dikkate alınması gerektiği şeklindedir. Bu adımları takip eden bir kişinin, sahabe hakkında itham edici bir ifade kullanmaktan uzak duracağı tespitinde bulunmaktadır.

Seyit Bahcivan bu tebliği, 27-28 Nisan 2018 tarihlerinde Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi ve İbn Haldun Üniversitesi iş birliği ile İstanbul'da gerçekleştirilen “Uluslararası Allâme Muhaddis Muhammed Avvâme ve Hadis İlmindeki Çalışmaları Sempozyumu”nda 28 Nisan tarihinde sunmuştur.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Ek-11.

¹⁷⁷ Sempozyum kitabı basılmamıştır. Tebliğe, Seyit Bahcivan'ın şahsi bilgisayarından ulaşılmıştır.

4.8. Mekânetü'l-İmâm Ebî Mansûr el-Mâtürîdî mine'l-Buhûs ve'd-Dirâsât el-'Arabiyye el-Hadîse

Seyit Bahcivan, tebliğinde İmam Maturîdî ve Maturîlikle ilgili günümüz Arap dünyasındaki çalışmalarını incelemiş ve katılımcıların istifadesine sunmuştur.¹⁷⁸

Tebliğin birinci bölümünde; Muhammed Zahid Kevserî'nin eserlerini el almış, tahkik ettiği kitaplara yazdığı mukaddimelerde İmam Maturîdî ve Maturîdîlikle ilgili kısımlara değinmiş, Kevserî'nin İmam Maturidi ile ilgili telif kitap ve makalelerinden de kısaca bahsetmiştir.

Seyit Bahcivan tebliğin ikinci bölümünde; İmam Maturidi'nin *Te'vilâtü'l-Kur'an*¹⁷⁹ adlı tefsirini ele almıştır. Bu tefsir üzerine Fas, Bağdat ve Beyrut'ta yapılan çalışmalara değinmiş; Ezher, Aynu Şems ve Yermük Üniversiteleri'nde yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmalarını tek tek ele almıştır.

Tebliğin üçüncü bölümünde, İmam Maturidi hakkında yapılan çalışmalar ve araştırmalar değerlendirilmiştir.

Tebliğin dördüncü bölümünde, Maturîdiyye Ekolü üzerine yazılmış eserler ele alınmıştır.

Beşinci bölümde, Maturidi mezhebinin temsilcisi alimlerin tahkik edilen eserler değerlendirilmiştir.

Altıncı bölümde, Maturîdiyye mezhebi hakkında yazılmış reddiyelere değinilmiştir.

¹⁷⁸ Seyit Bahcivan, "Mekânetü'l-İmâm Ebî Mansûr el-Mâtürîdî mine'l-Buhûs ve'd-Dirâsât el-'Arabiyye el-Hadîse" (İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîlik Literatürü Sempozyumu, İstanbul: Selçuk Üniversitesi İmam Mâtürîdî Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2018), 389-407.

¹⁷⁹ Bekir Topaloğlu, "Te'vilâtü'l-Kur'an", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012).

Son bölümde ise Seyit Bahcivan, İmam Maturidi ve Maturîdiyye mezhebi hakkında yazılmış makaleleri ele almıştır.

Seyit Bahcivan bu tebliği, 14-15 Eylül tarihlerinde Konya'nın Beyşehir ilçesinde gerçekleşen Uluslararası İmam Maturidi ve Mâturîdîlik Literatürü Sempozyumu'nda 15 Eylül Cumartesi günü üçüncü oturumda sunmuştur.¹⁸⁰

4.9. Daeş Mantığı ve Zihniyeti

“Zararlı Çağdaş Dinî Akımlar ve İstismara Uğrayan Dinî Kavramlar” Konulu Panel Konya İl Müftülüğü “Gençler Bilinçleniyor” Projesi Kapsamında 2 Nisan 2019

Seyit Bahcivan konuşmasında “Zararlı çağdaş dinî akımlar”ı konu edinmiştir. Bahcivan; günümüzde İslam ve Kuran ayetleri ile kendini temellendiren terör örgütü ‘DAİŞ’i anlatmış, tarihte benzerlik gösteren hareketlerden örnekler vermiştir. Kendi fikirlerini “İslam” olarak sunduklarını ifade etmiş; kendilerinden olanları “müminler”, kendilerine katılanları “İslam’a girenler”, kendi fikirlerine karşı çıkanları “dinden çıkanlar” olarak nitelendirdiklerinden bahsetmiştir. Fikirlerini dayandırdıkları ayetlere de temas ederek ayetlerde yaptıkları tahribata dikkat çekmiş; ideolojilerini keskin bir dille savunurken hakimiyet kurduklarında aşırı baskı, şiddet ve zulümle yönettiklerini anlatmıştır.

Seyit Bahcivan konuşmasını, Konya İl Müftülüğü tarafından yürütülen “Gençler Bilinçleniyor” projesi kapsamında 2 Nisan 2019 tarihinde düzenlenen “Zararlı Çağdaş Dini Akımlar ve İstismara Uğrayan Dini Kavramlar” adlı panelde gerçekleştirmiştir.¹⁸¹

¹⁸⁰ Sempozyumun içeriği ve ayrıntılı bilgi için bkz. <https://maturidisempozyumu.wordpress.com/program/>

¹⁸¹ Müftülük Haberler, “Konya’da ‘Zararlı Çağdaş Dini Akımlar’ ve ‘İstismara Uğrayan Dini Kavramlar’ Konulu Panel Yapıldı” (03 Nisan 2019).

4.10. Günümüz Selefî Akımlar

Seyit Bahcivan konuşmasına, selefînin tanımı ve kimler için kullanıldığını anlatarak başlamıştır. Günümüzde “selefî” olarak kendilerinin tanımlayan gruplara dair bilgiler vermiş, on beş yıl içlerinde yaşamış olduğunu ifade ederek kendi gözlemleri ve tespitlerine yer vermiştir. Nasslara yaklaşımlarından ve ideolojilerine karşı bakış açılarından bahsederek hâkim oldukları yerlerdeki toplumsal düzenlere bakıldığında barış ve huzuru getiremediklerini üzüntü içerisinde ifade etmiştir.¹⁸²

Seyit Bahcivan konuşmasını, “Her Cumartesi Birlikteyiz” programı kapsamında Birlik Vakfı Konya Şubesi’nin düzenlediği konferans 27 Nisan 2019 tarihinde gerçekleştirmiştir.

4.11. Bir Alim Bir Dava Eri Yusuf el-Karadâvî

Seyit Bahcivan, konuşmasında bir ilim adamının nasıl olması gerektiğinden bahsetmiş, özellikle İslam Hukuku alanında temayüz etmiş olan Yusuf Karadavî’nin şahsiyetini kısaca anlatmıştır. Yusuf Karadavî ile ilgili bazı anekdotlar ve Abdülfettah Ebû Gudde ile aralarındaki muhabbeti ve bazı diyalogları aktarmıştır.

Seyit Bahcivan konuşmasını, Necmettin Erbakan Üniversitesi Akademi Kültür İlim Fikir Topluluğu’nun 11 Ekim 2021 tarihinde Konya’da düzenlediği panelde gerçekleştirmiştir.

5. Müzakereleri

Seyit Bahcivan; “Ehl-i Beyt Sempozyumu’nda sunulan “Hadis ve Sünnet Kültüründe Ehl-i Beyt” adlı tebliğ, “Uluslararası M. Zahid Kevserî Sempozyumu”nda sunulan “Kevserî’nin Sünnî Fıkıh Mezheplerini Savunma Çabaları” adlı tebliğ ve

¹⁸² Konya Ekspres, “Selefiler Barış ve Huzur Getirmediler” (29 Nisan 2019).

“İsmaililik ve Bâtınî Zihniyet Çalıştayı”nda sunulan “Alamut İsmaililiği ve Selçuklular” adlı tebliğ için olmak üzere üç sempozyumda müzakerede bulunmuştur.

5.1. “Hadis ve Sünnet Kültüründe Ehl-i Beyt” Adlı Tebliğin Müzakeresi

“Hadis ve Sünnet Kültüründe Ehl-i Beyt” adlı tebliği, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim üyesi Adil Yavuz sunmuştur.

Seyit Bahcivan tebliğ müzakeresinde öncelikle ehl-i beyt sevgisinin sadece sözden ibaret olmaması gerektiği, gerçek sevginin sevdiğini tanımak, ona benzemek ve yolundan gitmekle olduğunu belirtmiş; sevgide aşırı gitmenin de doğru olmadığını, itidal üzere olmanın aşırı sıfatlar yükleyerek insan üstü konuma getirmenin doğru olmadığını vurgulamıştır. Sevgiyi abartırken diğer yandan ashabı kötüleyici ve düşman ilan etmenin de doğru olmadığını, ashaba olan sevgi ve saygının yine ehl-i beytin kendisinden örneklerle ifade etmiştir. Birliğin ve beraberliğin temini için çalışılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁸³

Bahcivan tebliğ ile ilgili müzakeresini iki bölüme ayırmıştır. İlk olarak; gerekli kaynaklara atfın az olması, doğru kaynak kullanımı, bazı kelimelerin yanlış kullanımı ve yazımı, alanla alakalı terminoloji kullanımının önemi gibi şeklen incelemede bulunmuştur.

Müzakerenin ikinci bölümünde ise tebliğin içeriğine değinmiştir. Bir hadis rivayetinin önce zayıflığına hükmeden deliller getirip daha sonra delil olarak kullanılmasını değerlendirmiş, kullanılan kavramların ifade ettiği anlamın doğru verilmesi gerektiğini, hicri dokuzuncu yılda Müslüman olan bir sahabinin ehl-i beytten olması rivayetinin zayıflığına vurgu yapmış, gereken yerlerde Şîî kaynaklara da başvurulması gerektiğine işaret etmiştir. Son olarak tebliğin üçüncü başlığının içeriğinin geniş olması gerektiğini vurgulamış, tam manasıyla anlatılmadığını belirtmiştir.

¹⁸³ Doğan Kaplan, “Ehl-i Beyt Sempozyumu, 20 Şubat 2005”, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 3/1 (2005), 185.

Seyit Bahcivan bu tebliğ müzakeresini, hicrî 10 Muharrem tarihine denk gelen 20 Şubat 2005 tarihinde Marife dergisi ile Meram Belediyesi'nin iş birliği ile Konya'da düzenlenen "Ehl-i Beyt Sempozyumu"nda 2. oturumunda sunmuştur. Sempozyumun kitabı basılmamıştır.¹⁸⁴

5.2. "Kevserî'nin Sünnî Fıkıh Mezheplerini Savunma Çabaları" Adlı Tebliğin Müzakeresi

"Kevserî'nin Sünnî Fıkıh Mezheplerini Savunma Çabaları" adlı tebliği, Ürdün Belka Üniversitesi Usûlü'd-Dîn Fakültesi öğretim üyesi Salah M. S. Ebu'l-Hac sunmuştur.

Seyit Bahcivan müzakeresinde, Salah Ebu'l-Hacc'ı geniş konusunu güzel özetleyen ve delilleriyle sunan tebliğini tebrik ve takdir etmiş, ardından tebliğde dikkatini çeken bazı hususlara değinmiştir. Tebliğde içerik olarak yazılan bazı kısımlar hakkında yorumlar yapmış, eksik gördüğü noktalara işaret etmiştir. Tebliğin hazırlanış şekli itibariyle başlıklandırma üzerine de görüşlerini belirtmiştir. Tebliğde son olarak dikkat çektiği husus ise sonuç bölümünün eksikliği olmuş konuyu toparlama mahiyetinde bir sonuç bölümünün güzel olacağı eklemesini yapmış, yapıcı ve tamamlayıcı bir üslupla müzakeresini tamamlamıştır.¹⁸⁵

Seyit Bahcivan bu tebliğ müzakeresini, 24-25 Kasım 2007 tarihinde Düzce'de Sakarya Üniversitesi ve Düzce Belediyesi'nin birlikte düzenlediği "Uluslararası Düzceli Muhammed Zahid Kevserî Sempozyumu"nun 25 Kasım günü gerçekleşen 7. oturumunda sunmuştur.

¹⁸⁴ M. Bahaüddin Varol, "Ehl-i Beyt Sempozyumu", *İstem Dergisi* 2/4 (2004), 296.

¹⁸⁵ *Uluslararası Düzceli M. Zâhid Kevserî Sempozyumu Bildirileri* (Düzce: Düzce Belediyesi, 2007), 509-511.

5.3. “Alamut İsmaililiği ve Selçuklular” Adlı Tebliğin Müzakeresi

“Alamut İsmaililiği ve Selçuklular” adlı tebliğ, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Âdem Arıkan tarafından sunulmuştur.

Bahçıvan müzakeresinde, ilk olarak tebliğin başlıklarına dikkat çekmiş, üç ana başlık verileceği ifade edildiği halde bu ana başlıklara vurgu yapılmadığını belirtmiştir.

İkinci olarak yer ve şahıs isimlerinin yazımlarında yapılan yanlışlıklara dikkat çekmiş, Arapça kelimelerin transkripsiyonunda uyulması gereken kuralları hatırlatarak tebliğde dikkatini çeken kelimeleri örnek olarak vermiştir.

Son olarak tebliğin içeriğinde verilen bazı bilgiler hakkında düzeltmelerde bulunmuştur.

Seyit Bahçıvan bu tebliğ müzakeresini, 12-13 Eylül 2014 tarihinde Sivas Valiliği, Sivas Belediyesi ve Sivas İl Müftülüğü katkılarıyla Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından Sivas'ta düzenlenen İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı V. Koordinasyon Toplantısı “İsmaililik ve Bâtınî Zihniyet Çalıştayı”nda 1. oturumda sunmuştur.

6. Ansiklopedi Maddeleri

Seyit Bahçıvan, TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nin titizlikle hazırlamış olduğu Diyanet İslam Ansiklopedisi için “Sâidî Ailesi” ve “Üstüvâî” başlıklı iki madde kaleme almıştır. 44 cilt olarak basılmış, daha sonra iki adet ek cilt kaleme alınmış olan Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde, “Sâidî ailesi” maddesi 35. ciltte, “Üstüvâî” maddesi 42. ciltte yer almaktadır.

6.1. Sâidî Ailesi

Seyit Bahçıvan kaleme aldığı bu maddede; hicrî dördüncü yüzyılın sonları itibariyle Horasan bölgesinde yaşamış olan Sâidî ailesini ele almıştır. Ailenin İslâm ilim dünyasındaki yerini ifade etmiş; Sâidî ismini almasının sebebi Sâid el-Üstüvâî'nin

hayatından, nesebinden, lakabından ve kısaca hayatından bahsetmiş; Gazneli Mahmud'un hükümdarlığı yıllarında kadılık görevini yerine getirdiğini, uzun yıllar da oğulları ve torunları tarafından yerine getirildiğini ifade etmiştir. Daha sonra Sâidî ailesinin hicri beşinci yüzyılın ortalarına kadar yaşamış ve ilmî alanda tanınmış on dört bireyinden bahsetmiştir.¹⁸⁶

Seyit Bahcivan'ın yazmış olduğu "Sâidî ailesi" maddesi, 2008 yılında İstanbul'da basılan Diyanet İslam Ansiklopedisi'nin 35. cildinde 581-583 numaralı sayfalar arasında yer almaktadır.

6.2. Üstüvâî

Seyit Bahcivan bu maddede, 343 yılında Nişâbur'un Üstüvâ kasabasında doğan Hanefiliğin Horasan'da temsilcisi olmuş Sâid Üstüvâî'nin hayatını ele almıştır. Nişâbur'da yetiştiğini, gençken hacca gittiğini ve bu yolculukta da pek çok alimden istifade ettiğini, genç yaşlarda Nişâbur müftüsü olduğunu, fıkıhta silsilesinin İmam Ebu Hanîfe'ye kadar ulaşmasıyla dikkatleri çektiğini ifade etmektedir. Azledilinceye kadar devam ettiği Gazne Hükümdarlığı'ndaki kadılık görevinin yanı sıra, kendi ismiyle anılan medreseyi kurduğunu; başta oğulları, torunları olmak üzere Gazneli Mahmud'un iki oğluna ve otuz yıl Bağdat Kâdilkudât görevini yapan Damegânî gibi pek çok alime hocalık yaptığını belirtmektedir.¹⁸⁷

Bahcivan, Üstüvâî'nin ilmî görüşlerine ve karakteri ve idarî otorite karşısındaki tutumlarına değinmiştir. Son olarak iki eserinden bahsetmiştir. Günümüze tek nüsha ile ulaşan *Kitabü'l-İ'tikâd* eserini Seyit Bahcivan bizzat tahkik etmiş ve yayımlamıştır. Üstüvâî'nin diğer eserinin ise günümüze ulaşmamış olduğunu ifade etmiştir.

¹⁸⁶ Seyit Bahcivan, "Sâidî Ailesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008), 35/581-583.

¹⁸⁷ Seyit Bahcivan, "Üstüvâî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012), 42/395-396.

Seyit Bahcivan'ın yazmış olduğu "Üstüvâî" maddesi, 2012 yılında İstanbul'da basılan Diyanet İslam Ansiklopedisi'nin 42. cildinde 395-396 numaralı sayfalar arasında yer almaktadır.

6. Yönettiği Yüksek Lisans, Doktora ve Bitirme Tezleri

Bahcivan'ın danışmanlığında 2002 yılından 2022 yılına kadar pek çok tez hazırlanmıştır.

1. **Geleneksel Hanbelîlik ve Çağdaş Selefilik İlişkisi:** Bu çalışmayı Roman Meraliyev, 2022 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
2. **Eyyûbîler Döneminde Şam Bölgesinde Nizârîler ve Râşidüddin Sinân:** Bu çalışmayı Zhyldyz Abdylbaky Kyzy, 2020 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
3. **Ebu'l-Leys es-Semerkandî Hayatı Eserleri ve Mâturîdiyye'deki Yeri:** Bu çalışmayı Ayşe Sarıtaç, 2019'da yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
4. **İmamiyye Şiası'nda İmamet Delili Olarak Gadir-i Hum:** Bu tezi Rumeysa Albayrak, 2019'da yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
5. **Zemahşerî'nin el-Minhâc fî Usûlî'd-Dîn Adlı Eseri Bağlamında Usûl-i Hamse'ye Dair Görüşleri:** Bu çalışmayı Hüseyin Rahmi Köse, 2017'de yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
6. **Mesalib Bağlamında Ehl-i Sünnet ve Şia'da İlk Üç Halife: İbn Teymiyye ve İbnu'l-Mutahhar el-Hillî Örneği:** Bu tezi Kahraman Erdoğan, 2012'de yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
7. **Hâricîler ve Vehhâbilerin ve Ortaya Çıktıkları Dönemlerin Ortak Özellikleri:** Bu tezi Ahmet Pekkirişçi, 2011'de yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
8. **Abbasîlerin İlk Döneminde Zındıklık Hareketi:** Bu çalışmayı İsmail Numanoğlu, 2011'de yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
9. **Fahreddin er-Râzî ve İ'tikadatu Fırakı'l Müslimin ve'l-Müşrikin Adlı Eserinin Mezhepler Tarihi Yazıcılığındaki Yeri ve Önemi:** Bu çalışmayı Ahmet Kara, 2010'da yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.

10. **İbn Hazm'ın Mezhepler Tarihindeki Yeri ve el-Fisal Adlı Eserinde Mezhepleri Ele Alış Yöntemi:** Bu çalışmayı Akhmetov Gaziz, 2010 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
11. **Haydari-zade İbrahim Efendi'nin Mezahip ve Turuk-ı İslamiyye Adlı Eserinin İslam Mezhepleri Tarihindeki Yeri ve Önemi:** Bu çalışmayı Hasan Karagedik, 2010 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
12. **Hulefâ-i Râşidîn Dönemi Siyasi Olaylar ve Mezheplerin Oluşumuna Etkisi:** Bu çalışmayı Abdylkader Durguti, 2010 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
13. **Mutezile ve Eş'ariyye'de Va'd ve Va'îd Problemi:** Bu çalışmayı İsa Öner, 2008'de yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
14. **Kur'an Ayetleri Bağlamında İbnü'l-Mutahhar el-Hillî ve İbn Teymiyye'ye Göre İmâmet Anlayışı:** Bu çalışmayı Adnan Gedikoğlu, 2008 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
15. **Mu'tezile ve Ehl-i Sünnet Bağlamında Ahiret Alemi:** Bu çalışmayı Semra Dönmez, 2007 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
16. **Giritli Sırrı Paşa, Araü'l-Milel Adlı Eseri ve Mezhepler Tarihindeki Yeri:** Bu çalışmayı Murat Önder, 2006 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
17. **Erken Dönem İslami Oluşumlar Arasında Yaşanan İletişim Sorunu:** Bu çalışmayı Şükrü Kılıç, 2004 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
18. **Şîî Mezheplerde Rec'at Anlayışı:** Bu çalışmayı Harun Doğan, 2004 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
19. **İbn Hazm'ın "el-Fisal"de Eş'arilerle İlgili Görüşleri ve Bunun Değerlendirilmesi:** Bu çalışmayı Hüseyin Güneş, 2003 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.
20. **Fuat Köprülü'ye göre Anadolu Aleviliği:** Bu çalışmayı Doğan Kaplan 2002 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYİT BAHCIVAN'IN İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİNE KATKILARI

Seyit Bahcivan, “çağdaş selefi ekolü” temsilcisi olarak bilinen Suudî Arabistan’da Akîde bölümü okumuş birisi olmasına rağmen selefi akımlardan etkilenmemiştir. Bunun başlıca sebepleri, Akaid ve Kelâm derslerindeki altyapısının sağlam olması, Mekke’de üniversite hocalarının büyük bir kısmının Mısırlı, Suriyeli ve Iraklı hocalar olması ve üniversitede yoğun selefi propagandası olmamasıdır.¹⁸⁸

Her yönüyle örnek olan pek çok alim ile tanışmış ve istifade etmiş, aldığı eğitimler ve ilmî birikimleri ile öne çıkan Seyit Bahcivan, akademik eğitiminin başında belirlemiş olduğu klasik eserler üzerine çalışma yöntemi ile alana ufuk açıcı pek çok eser kazandırmıştır.

Tezimizin bu bölümünde Bahcivan’ın İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı’na ve alana katkıları ele alınacaktır.

1. Seyit Bahcivan’ın Edisyon Kritik Çalışmaları Yoluyla Alan Katkısı

Seyit Bahcivan, İslam mezhepleri tarihi alanında yazma eser tahkik edip edisyon kritik çalışması yapan ender hocalardandır. Seyit Bahcivan’ın öne çıkan özelliği, yaklaşık kırk yıl öncesinde yüksek lisans tezini yazma eser tahkiki olarak yapmış olmasıdır. Bahcivan tahkik çalışmasını, henüz İSAM tahkikli neşir kılavuzu oluşturulmamış ve yazma eserlerin tahkikine dair yol gösterici eserler fazla yok iken yapmaya başlamıştır. Bu durum Bahcivan’ın yüksek lisans tezinin ve tahkik çalışmalarının kıymetini daha da artırmaktadır.¹⁸⁹

Seyit Bahcivan, *Kitâbu'd-Dâî ile'l-İslâm fî Usûli İlmi'l-Kelâm, Hamsu Resâil fî'l-Fırak ve'l-Mezâhib, el-Mesalik fî'l-Hilâfiyyât beyne'l-Mütekellimîn ve'l-Hukemâ,*

¹⁸⁸ Musa Kazım, “Selefilik Çalıştayı Konya 2015 Prof. Dr. Seyit Bahçivan (Açılış Konuşması)” (21 Aralık 2015), 2:20-2:38.

¹⁸⁹ Kaplan, “Prof. Dr. Seyit Bahcivan Hocamın Ardından (1952-2023)”, 462.

Kitâbur'r-Radd 'alâ Ehli'l-Bida' ve'l-Ehvâi'd-Dâlle, Usûlu'n-Nihal ve el-Fıraku'l-İslâmiyye eserlerinin edisyon kritiğini yapmıştır.

Ed-Dâî ile'l-İslâm eseri, Bahcivan'ın yüksek lisans tezi olup Ebu'l-Berakât İbnü'l-Enbârî'nin eseridir. Öncelikle İbnü'l-Enbârî'nin yaşadığı dönem siyasî bakımdan, Bağdat'ta bulunan merkezi otoritenin zayıfladığı ve İslam coğrafyasında merkezi idareden yarı veya tam bağımsız hareket eden birçok küçük devletlerin ortaya çıktığı bir zaman dilimidir. Sosyal bakımdan da özellikle Batınîlik gibi hareketlerin toplumun güvenliğini ciddi bir şekilde sarsmasına paralel olarak birtakım problemlerin ve çözümlerin ortaya çıktığı bu devir, bilimsel ve kültürel yönden yenilenme sayılabilecek bir dönemin devamı olarak görülmektedir. İbnü'l-Enbârî'nin kitabı, bu devrin önemli eserleri arasında yer almaktadır. İbnü'l-Enbârî dil bilimlerinde, özellikle de nahiv ilminde otorite olarak bilinmesine karşın, tahkik ve araştırmaya konu edilen bu kitabının ortaya çıkarılması, onun kelam, İslam mezhepler tarihi ve dinler tarihi alanında da bir otorite olduğunu ortaya koymuştur. Son olarak müellifin bu eseri İbn Hazm'ın (ö.456) *el-Fisal* ve Şehristanî'nin (ö.548) *el-Milel ve'n-Nihal* kitabının ihtiva ettiği konuları içermektedir. Bu sebeple Milel ve Nihal geleneğine ait önemli eserlerden birisi olarak görülmelidir.

Bahcivan'ın tahkik ettiği bir başka eser, Sâ'id el-Üstüvâî'nin *Kitâbu'l-İ'tikâd* adlı eseridir. Bu eser, Hanefî mezhebi imamı Ebu Hanife'nin belli başlı konular hakkındaki görüşleri, rivayet eden zatı belirterek verilmesi açısından önem arz etmektedir.

Hamsu Rasâil eseri, Şeyhülislam İbn Kemâl Paşa'nın İslam mezhepleri tarihi alanında kaleme aldığı beş eserinin tahkikidir. Seyit Bahcivan bu eserleri, doktora tez çalışması esnasında tespit etmiş, İbn Kemal Paşa'nın eserlerini ilim dallarına göre kategorize ederek tezinde yer vermiş, daha sonra bu risaleleri İslam mezhepleri tarihi alanına hitap etmesi yönüyle bir araya getirerek yayımlamıştır. Bahcivan'ın titizlikle tahkik ettiği bu beş risale, özlü anlatıma sahip olması özelliğinin yanı sıra bu eserlerin İbn Kemal Paşa'ya ait olması yönüyle değerlendirildiğinde İbn Kemal Paşa'nın İslam mezhepleri tarihi alanında da eser telif edecek ölçüde otoritesini ortaya koymaktadır.

Mestcizâde Abdullah Efendi'nin *el-Mesâlik fi'l-Hilâfiyyât* adlı eseri, Filozoflar ve kelimciler, Mutezile ile Eşarîler ve Maturîdîler ile Eşarîler arasındaki ihtilaflara yer vermiş, bu konuları uzun uzun değil, öz olarak anlatmıştır. Bu yönüyle benzerlerinden farklılık arz etmektedir. Müellifin kitabın mukaddimesinde söylediği şekliyle ayrıntıda boğulmadan konuya vakıf olunması amacıyla akılda kalıcı ve veciz bir şekilde konuları ele almıştır. 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde telif eserlerde duraklama denilebilecek bir döneme girilmiş, daha çok yazılan eserlere şerh, haşiye ve talikat yazma geleneği ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yazılmış orijinal bir telif eser olması sebebiyle Mestcizâde'nin *Hilâfiyyât* kitabı değerli görülmektedir. Müellifin müderris olması da göz önüne alınırsa öğrencilere okutulmuş bir kitap olması da mümkündür.¹⁹⁰

Kitâbur'r-Radd 'alâ Ehli'l-Bida' ve'l-Ehvâi'd-Dâlle, Ebû Mutî' Mekhûl en-Nesefî'nin fırkalar hakkındaki eseridir. Bu eser Hanefî fırak geleneğine ait günümüze ulaşan ilk eser olması yönüyle öne çıkmaktadır.¹⁹¹ Ayrıca Bahcivan, eseri ilk tahkik eden Marie Bernand'ın tahkikini incelemiş, onun üzerine bir makale çalışması yaparak tahkikte yer alan yanlışları ve eksiklikleri ifade etmiştir. Tek nüshadan tahkik yapmanın zorluğuna dikkat çeken Bahcivan, Marie Bernand'ın tahkikini incelemesinin ardından kitabı kendisi tahkik etmeye karar vermiştir.

Bahcivan, Nâşî el-Ekber'in *Usûlu'n-Nihal* adlı eserini ve Hama kadısı İbn Ebi'd-Dem'in *el-Fıraku'l-İslâmiyye* adlı eserini tahkik etmiştir. İlk başta kitabı Nâşî el-Ekber'in *Usûlu'n-Nihal* eseri olduğu düşüncesiyle tahkik etmeye başlamış, ancak çalışmanın ilerleyen safhalarında nüshanın iki kitaptan oluştuğunu tespit edip uzun çalışmalar sonucunda ikinci kısmın Hama kadısı İbn Ebi'd-Dem'e ait *el-Fıraku'l-İslâmiyye* adlı eser olduğu kanaatine ulaşmıştır. Bahcivan'ın bu çalışması sayesinde İbn Ebi'd-Dem'in bu kitabı gün yüzüne çıkmış ve kadîm kaynaklarımızdan bir kitap daha ilmî çalışma yapanların istifadesine sunulmuştur.

¹⁹⁰ Aydın, "Mestcizâde'nin 'Hilâfiyyat' İsimli Eserinin Kelam İlmindeki Yeri ve Önemi", 62-63.

¹⁹¹ Kaplan, "Prof. Dr. Seyit Bahcivan Hocamın Ardından (1952-2023)", 462.

Eş'arî kelim alimi İbn Fûrek'in şerhi olan *Şerhu'l-Âlim ve'l-Müteallim* kitabı, Seyit Bahcivan'ın dirase ve tahkik olarak çalıştığı son eseridir. Fakat Bahcivan'ın bu çalışmasını yayımlamaya ömrü vefa etmemiştir. İlginç olan kısmı şu ki, mahfiyet sahibi bir yapısı olan Bahcivan bu kitabın tahkikini çalıştığına dair yakın çevresine aktarmamış, tamamlanmış olmasına rağmen çalışmanın varlığı bilinmemektedir. Ürdün'de bulunan Mektebetü'l-Ğanim sahibi Bahcivan'ın ailesi ile iletişime geçerek *Kitabü'r-Radd* eserini basmak istediklerini dile getirmiş, daha sonrasında başka eseri varsa onu da basabileceklerini ifade etmiştir. Bunun üzerine kitabın dijital nüshasını Bahcivan'ın şahsi bilgisayarında arayan ailesi, *Şerhü'l-Âlim ve'l-Müteallim* eserini çalıştığını tevafuken öğrenmiş, basılması için Mektebetü'l-Ğanim ile irtibata geçmiştir. Basımı tamamlanmış fakat dağıtıma henüz çıkmamış olan bu değerli eserin hayırlara vesile olmasını temenni ederiz.¹⁹²

2. Yayımladığı Klasik Eserler Yoluyla Alana Katkısı

Yarım Asır Öncesinden Oryantalizme Bir Bakış makalesi, Muhammed Zahid Kevserî'nin *Min İberi't-Târih* kitabının bir bölümünün tercümesi olup Kevserî'nin yeni ortaya çıkmakta olan oryantalizm akımını tarihî gerçeklerle değerlendirmiş ve dikkat çekmiş olması açısından önem arz etmektedir. Kitabın bir bölümü olarak belki gözden kaçabilecek güzel bir metin Türkçe olarak okurların istifadesine sunulmuştur.

3. Klasik Döneme İlişkin Yayımladığı Makaleler Yoluyla Alana Katkısı

Seyit Bahcivan'ın makalelerinde, tahkik ettiği kitaplar hakkında bilgiler içeren makaleler geniş yer tutmaktadır. Bu makalelerde yer alan kitaplar, El-Üstüvâî'nin kitabı, Mestcizâde Abdullah Efendi'nin kitabı, Ebû Mutî' Mekhûl b. Fazl en-Nesefî'nin kitabıdır. Bahcivan bazı konuları, makaleyi uzatmamak adına iki makale halinde yayımlamıştır. Makalelerinde öncelikle müellifin yaşadığı siyasi, kültürel ve ilmî ortamlar hakkında bilgi, müellifin adı, nesebi, künyesi gibi kişisel bilgiler, ilim hayatı, hocaları ve talebeleri, eserleri hakkında bilgiler sunmaktadır. Bu makaleler,

¹⁹² Bu bilgi, Bahcivan'ın ailesinden alınmıştır.

hem tarih ve tabakat kitaplarını referans alarak müellifin yaşadığı döneme ışık tutan önemli bilgiler içermekte hem de müellifi tanıma adına gerekli bilgileri yine tabakat kitaplarından alıntılarla anlatmaktadır. Ardından kitabın adının tespiti, kitabın müellife aidiyetinin tespiti, nüshaların tespiti, müellifin kitapta kullandığı yöntem ve kaynak kitaplar, kitabı tahkik etme yöntemleri, kitabın ilim dünyasındaki yeri ve önemi şeklinde başlıklar halinde makaleye konu edildiği kitap hakkında bilgiler vermektedir. Bahcivan izlediği bu usulün, kitap tahkik etmeye dair genel bir usul olduğunu birkaç kere vurgulamıştır. İki makaleye ayırdığı kitaplar hakkında devamı niteliğindeki makalede, daha önce yapılmış tahkikleri incelemiş ve o tahkiklerde yer alan eksiklik ve hataları tek tek tespit etmiştir.

Bahcivan'ın makalelerinde öne çıkan bir başka metot, tercüme edilen kitap bölümü veya konuşmalardır. İbn Asâkîr'in *Tebyînü Kezîbi 'l- Müfterî* adlı eserinin giriş kısmında Muhammed Zahid Kevserî'nin kaleme aldığı bölümde yer alan İslam mezhepleri tarihi alanını kısaca anlatan Bahcivan'ın "Mezheplerin Doğuşuna Bir Bakış" adını verdiği makalesi, İslam mezhepleri tarihinin bir özeti niteliğinde ve alana bir giriş mahiyetindedir. İbn Kemâl Paşa'nın vasiyetnamesi ise tek nüsha olduğu zannedilen ancak ikinci bir nüshanın varlığı ile karşılaştırma imkânı hasıl olmuş olan bir yazma eser haline gelmiş olup bu vesile ile vasiyetnamede yanlış anlaşılmaya müsait kısımlarda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. "Abdül Fettah Ebû Gudde'den ilim yolcularına..." şeklinde başlık konulmuş bir konuşmasının metin tercümesi de bir makaleye konu edilmiştir. Hakikaten ilme kendini adayan kişinin özünde ve çalışmalarında dikkat etmesi gereken konuların yer aldığı makale, tüm bilimsel çalışma yapanların istifade edebileceği önemli bir usul yazısıdır. Son olarak "Velayet-i Fakih" konusunu anlatan makalesi de İrfan Abdülhamit Fettah'ın aynı isme sahip kitabının ikinci bölümünün tercümesidir. İran özelinde ortaya çıkan bu kavramı, tarihî süreci içinde değerlendirmiş, genel manada konuya objektif bir yaklaşım sunmakta olup son kısımlarında gerekli eleştirilere yer vermektedir.

4. Klasik ve Moderni Birleştirmesi Yönüyle Alana Katkısı

Yazma eserleri tahkik etmesi ile İslam mezhepleri tarihi alanında temayüz eden Seyit Bahcivan, bu eserleri sadece tahkik etmekle kalmayıp içeriklerini daha zengin

hale getirmiştir. Hemen her tahkik kitabında yer alan kitabın son kısmındaki fihrist indeksler, bu tahkiklerin başlı başına bir eser telif edilmiş kadar gayretin ürünü ve hatta daha fazlası olduğunu ortaya koymaktadır. Bahcivan'ın tahkik ettiği kitapları bu yönleri ile ele alacak olursak, kitaplar hakkında şu hususları ortaya koyabiliriz.

İbnü'l-Enbârî'nin eserinin sonunda Bahcivan, kitapta geçen ayetler, kitapta geçen hadisler, kitapta geçen darb-ı meseller, şiirler, kitapta adı geçen şahıs isimleri, kitapta geçen yıldız ve gezegen isimleri, kitapta geçen yer isimleri, kitapta geçen fırka, taife ve topluluk isimleri, eserde geçen kitap isimleri indeksi verilmiş, edisyon kritik çalışmasında faydalanılan kaynaklar listelenmiştir.¹⁹³

Sâ'id el-Üstüvâî'nin İmam-ı Azam Ebû Hanife'den itikadî konular hakkında rivayetlere yer verdiği eserinde Seyit Bahcivan'ın tahkikini önemli kılan noktalar; her bir rivayeti nakleden şahıs hakkında Bahcivan'ın dipnotta bilgiler vermiş, hakkında bilgi edinmek için kaynak kitap referansları vermiş, kitabın sonunda da bu kişilerin isimlerinin kitapta kolayca ulaşılması için bir fihrist hazırlamış olmasıdır. Eser, kitap tahkikinin yanı sıra muhtasar bir Hanefî tabakatı denebilecek niteliktedir.¹⁹⁴

İbn Kemal Paşa'nın beş makalesini belirleyip onları el yazma nüshalarından tahkik ettiği *Hamsu Rasâil*'de Bahcivan, müellifin sadece ismini vermekle yetindiği mezhepler hakkında dipnotlarda yaptığı açıklamalar ve daha ayrıntılı bakmak isteyenler için vermiş olduğu kaynaklarla, eserleri oldukça zenginleştirmiş, bir bakıma İslam mezhepler tarihinin kısa bir özeti ve kaynakçası haline getirmiştir.¹⁹⁵

El-Mesâlik kitabının tahkikinde Bahcivan, eserin sonunda ayrı ayrı başlıklar altında kitapta geçen ayetler, hadisler, meseller, şiirler, isimler, fırka ve cemaat isimleri, yer isimleri, eser isimlerinin kitapta geçtiği sayfaları verdiği zengin bir içindekiler bahsine yer vermektedir. Ayrıca eseri tahkik ederken konuyu ele alan diğer kaynaklara atıflarda bulunmakta ve kitabın sonunda bu kaynakları içeren geniş bir

¹⁹³ el-Enbârî, *ed-Dâî ile'l-İslâm*, 468-506.

¹⁹⁴ el-Üstüvâî, *el-İ'tikad*.

¹⁹⁵ İbn Kemal Paşa, *Hamsu Rasâil*, 203-220.

kaynakça yer almaktadır.¹⁹⁶

Seyit Bahcivan Nâşî el-Ekber'in tek nüshası bulunan kitabını tahkik ederken karşılaştığı durum neticesinde, yazma eserlerin müelliflerinin tespiti konusu üzerinde uzun mesai yapmış birisi olarak bu konu hakkında yol gösterici bir kitap telif etmiştir. Bu çalışması ile hem yazma eser tahkik etmek isteyenler için başvuracakları bir kitap telif etmiş, hem bizzat tespit ettiği bir örneğiyle bu konuyu delillendirmiştir.¹⁹⁷

Seyit Bahcivan'ın İbn Kemal Paşa hakkında hazırladığı doktora tezini ele alacak olursak öncelikle yazdığı dönemin şartlarını iyi bilmek gerekmektedir. Bu dikkate alındığında zorlu bir hazırlık ve çalışma süreci olduğu anlaşılmaktadır. Belgelere ulaşmanın güçlüğü ve dönemin kitle iletişim araçları düşünülüğünde İbn Kemal Paşa'nın yazdığı eserlerin yazma nüshalarına ulaşmak için ilmî yolculuklar da dahil olmak üzere gösterdiği çaba ve elde ettiği nüshaları mikrofilmden okuma ciddi bir mesai ve emek gerektirmektedir. İbn Kemal Paşa'nın hem tefsiri hem akaid ile ilgili diğer eserlerini inceleyerek yaşadığı dönemin en önemli ilim adamı olan İbn Kemâl Paşa'nın itikadî alanda görüşlerini ilim dünyasına kazandırmıştır. İbn Kemal Paşa'nın yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti siyasî yönden güçlü, üç kıtaya hâkim, sosyal ve ilmî yönden de zirvededir. İbn Kemal Paşa Osmanlı ulemasının önde gelen, aklî ve naklî ilimlerde temayüz etmiş şahsiyetlerindendir. Genç yaşta dede mesleği seyfiye sınıfına intisap etmiş, ancak yirmi beşinden sonra ilmiye sınıfına geçmesine rağmen bu alanda zirveye ulaşmayı başarmış bir şahsiyettir. İbn Kemal Paşa; Arapça, Türkçe ve Farsça dillerinde tefsir, fıkıh, kelim, İslam mezhepleri, Osmanlı tarihi alanlarında 350'den fazla eser yazmış, yaşadığı dönemde ilmîne denk bir başka alim olmadığı düşünülen, otorite sayılan bir zattır. Ömrünü eğitim-öğretim, kadılık ve müftülük yaparak geçirmiştir. İbn Kemal Paşa hakkında Türkiye'de yapılan 10'dan fazla tamamlanmış doktora tezi, 40'tan fazla tamamlanmış yüksek lisans tezi, hakkında yazılmış çok sayıda kitap ve makaleler, düzenlenmiş sempozyumlar bulunmaktadır.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Mestcizâde, *el-Mesâlik*, 223-250.

¹⁹⁷ Bahcivan, *Mezhepler Tarihi Yazmalarında Aidiyet Problemi*.

¹⁹⁸ Halis Demir - Kemal Çatılı, "İbn Kemal Üzerine Yapılan İlmî Çalışmalar", *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2009), 151-178.

İlmindeki derinliği, telifâtının çokluğu açısından Celalettin Suyûtî'ye benzetilmektedir.¹⁹⁹ Her Őeyden önce bu çalışmanın önemi, Müslümanların bilim ve kültür tarihi içerisinde Osmanlı döneminin büyük oranda göz ardı edildiği, hatta yok sayıldığı Arap dünyasında yapılmış olmasıdır. Bu çalışma, bu bakış açısını değiştirmeye bir nebze olsun katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, şu hususa dikkat çekmek yerinde olacaktır. Sahip olduğumuz kültürel mirasımız tam olarak modern neşir usulleri ile gün yüzüne çıkartılabilmış değildir. Yapılması gereken, fakültelerimizdeki farklı bilim dallarına mensup akademisyenlerden bir grup, neşredilmeyi hak eden yazmaların Seyit Bahcivan gibi usulüne uygun olarak tahkikini üstlenmeli ve mesailerini bu alana yoğunlaştırmalıdır.

İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin irca ile ithamı meselesini bir makale olarak ele alan Seyit Bahcivan, bu iddianın doğru olmadığını ifade etmiştir. İrca kelimesinin tarihteki kullanımını dikkate alındığında farklı anlamlara gelebileceği üzerinde durmuş, Ebu Hanife'nin irca kelimesini kullanımını incelemiş, sonuç olarak ise Ebu Hanife gibi ümmetin üçte birinin fikhî görüşlerine itimat edip uyguladığı bir fakihin, "küfürle birlikte imanın fayda etmeyeceği gibi, imanla birlikte işlenen günahların da zarar vermeyeceği" düşüncesine sahip bir ekolün mensubu olduğu ile itham edilmesinin doğru olmadığı kanaatine ulaşmaktadır. Böylelikle, bazı eserlerde yer alıp akıllarda soru oluşturan bu itham açıklığa kavuşturulmuş olmaktadır.

¹⁹⁹ Takiyyüddin Abdülkadir et-Temîmî, *et-Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, ed. thk. Abdülfettah Muhammed el-Hulv (Riyad: Dâru'r-Rifâ'î, 1983), 1/357.

SONUÇ

İslami yazma eserlerin henüz tamamının tahkik edilmemiş olması, gözden kaçırılmaması gereken önemli bir husustur. Yazma eserlerin tahkikindeki eksiklikler, ilmi mirasın tam anlamıyla korunamaması gibi bir risk ortaya çıkarmaktadır. Yazma eserlerin doğru ve aslına uygun bir şekilde tahkik edilmesi, bu eserlerin içerdiği bilgilerin geleceğe taşınması açısından büyük önem taşır. Bu süreç tamamlanmadığında, İslamî ilim geleneği ve tarihi açısından önemli eksiklikler meydana gelebilir. Bu durum, yalnızca geçmişe dair bilgilerin kaybına değil, aynı zamanda günümüz ve gelecek nesillerin ilmi birikimden mahrum kalmasına neden olabilir. Bu bağlamda, akademik çalışmaların önemli bir kısmının, aslına uygun şekilde yapılmış tahkik eserler üzerine inşa edilmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Ülkemizde tahkik çalışmaları nedense akademik alanda yetkin ve orijinal çalışmalar olarak kabul edilmemektedir. Oysa ehliyet ve liyakat sahibi kimseler tarafından tahkik edilen eserler geçmişle gelecek arasında köprü kurulmasına vesile olmaktadır. Tahkik eserler, hem ilmi mirasa sahip çıkmanın bir yolu hem de akademik doğruluğun ve güvenilirliğin teminatıdır. Dolayısıyla, bu alanda yapılacak her bir çalışma, sadece bir ilim adamının değil, tüm bir ilim geleneğinin devamı için atılmış bir adım olarak görülmelidir.

Yazma eserleri tahkik edecek kişinin ilmî bilgisi ve alana hakimiyeti son derece önem arz etmektedir. Çünkü ilmî her kitap, o alanın dilini kullanır ve terminolojiye hâkim olmayan bir kişi, kelimeyi doğru tespit edebilse bile içeriğine aidiyetini tespit edemez. Bu sebeple her alanda yetkinliğe sahip akademisyenlerin kendi alanlarında tahkik çalışmaları yapmaları, tahkik eserin kıymetini daha da artmaktadır.

Bu tez çalışması, İslam Mezhepleri Tarihi alanında temayüz eden, ilmi çalışmaları ve ahlakıyla örnek olmuş, pek çok öğrenci yetiştirmiş ve hayatına dokunmuş bir alimin hayatını, ilmi şahsiyetini ve akademik mirasını ele almıştır. Ömrünü bu ilme adanmış Seyit Bahcivan, usulüne uygun tahkik çalışmalarıyla bu konudaki yetkinliğini ispat etmiş ender şahsiyetlerdendir. Çünkü o, sahada edisyon kritik çalışmalarının öncülerinden biri olarak, ilmi mirasın korunmasına büyük katkı sağlamıştır. Onun tahkik çalışma yönündeki eğilimi ve düşüncesi aynı zamanda

tedrisatından geçtiği hocalarının da yoludur. Bahcivan, hocalarının yöntemlerini başarıyla devam ettirmiş, ahlakı ve ilmî disipliniyle çevresine ve öğrencilerine örnek olmuştur.

Bahcivan tahkik çalışmaları dışında İslam Mezhepleri Tarihi'nin literatürüne katkı sunacak araştırma makaleleri yazmış, sahip olduğu güçlü ilmi mirası gelecek nesillere aktarmak üzere özellikle ilahiyat fakültesi öğrencileriyle klasik metin okumaları yapmıştır. Halka yönelik olarak ise Şifa-i Şerif ve Ezkar gibi geleneksel ahlak kurucu metinleri okumak suretiyle onların dini ve ahlaki değerleri daha derinlemesine anlamalarına yardımcı olmuş, manevi eğitimlerini pekiştirmelerini sağlamıştır.

Sonuç olarak, bu çalışma, İslam Mezhepleri Tarihi alanındaki ilmi birikimin korunması ve gelecek nesillere aktarılması adına önemli bir adımı temsil etmektedir. İncelediğimiz alimin hayatı ve eserleri, bu alanda çalışma yapacak kişiler için bir model teşkil etmektedir. Tahkik çalışmalarının önemi göz önünde bulundurularak, bu ilmi mirasın titizlikle korunması ve araştırmaların bu çerçevede devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, çalışmamızın, yeni araştırmalar için bir referans kaynağı oluşturması ve ilim dünyasına katkı sağlaması en büyük temennimizdir.

EKLER

Ek-1. Seyit Bahçıvan'ın arşivinden. Bir karne ve takdirname örneği.

1965 — 1965 Öğretim yılı II Sınıf B Bölümlü öğrencilerinden 355 No. Seyit Bahçıvan Not Karnesidir.

DERSLER	Notlar		Sınıf Geçme Notu	
	1. Kısım notu	2. Kısım notu	Rakamla	Yazıyla
Kur'an-ı Kerim	8	8	8	Sekiz
Akaid	7	8	8	Sekiz
Din Dersi	8	7	8	Sekiz
Siyer ve Ahlak	5	7	7	Yedi
Arapça	9	9	9	Dokuz
Türkçe	6	8	7	Yedi
Sosyal Bilgiler	6	8	7	Yedi
Matematik	7	7	7	Yedi
Fen Bilgisi	8	9	9	Dokuz
Yabancı Dil	9	9	9	Dokuz
Resim - İş	6	7	7	Yedi
Beden Eğitimi	6	7	7	Yedi
Müzik	7	8	8	Sekiz

Hareket Notu		Öğrencinin öğrenim yılı içinde aldığı cezalarla Devamı	
Rakamla	Yazıyla	Öğretim yılı birinci dönem	Öğretim yılı ikinci dönem
Cezalar			
İhtar			
Tekdir			
Okuldan uzaklaştırma			
Devam ettiği günler		95	
Devam etmediği günler		1	
Geç kaldığı günler			
Okul Müdürlüğünün İmzası			
Öğrenci Velisinin İmzası			
ÖĞRENCİNİN SINIFINI GEÇİP GEÇMEDİĞİ		ÖĞRENCİNİN SINIFINI GEÇMİŞSE DERECE	
MÜDÜR		MÜDÜR YARDIMCISI	

İSTANBUL
İMAM - HATİP OKULU

Müdürlüğü

Sayı : 054/1343

Sayın Veli Süleyman... Beçakı

Velisi bulunduğunuz, Okulumuz sınıf 955... numaralı
..... Seyit Bahçivan... birinci kanaat dönemi sonunda okul
içinde ve dışında milli ve insani bakımdan fazilet olarak kabul ettiğimiz
iyi hareketleriyle ve derslerindeki gayret ve muvaffakiyetleriyle üstünlük
göstererek öğretmenlerinin ve idaremizin teveccühünü kazanmış ve
(Teşekkür)

..... ile taltif edilmiştir.
(Takdirname)

Bilgi edinilmesini, başarısının devamlı olmasını rica eder, saygılar
sunarım.

Hakkı Ziya ERCE
İst. İmam-Hatip Okulu Müdürü

Ek-2. Yüksek İslam Enstitüsü Son Yılından Hatıra Fotoğrafi ve Arka Yüzü Notu.

Sol baştan: İsmail Kara, Seyit Bahçıvan, Ahmet Efe.

İn senetli beraber olmanın;
 Cismanî beraberliğin belki de
 son yılları... Ama kalben
 asla...
 1976-1977 ders yılı İst. Tâhveh
 İslâm Enstitüsü son sınıf...
 Bir gün yine böyle, omuz
 omuz gelmek ümidiyle...
 13 Aralık 1976

Ek-3. Seyit Bahçıvan'ın arşivinden. Üniversite imtihan sonucu.

1973

ÜNİVERSİTELERARASI GİRİŞ İMTİHANI

ADAY NO. SI	SOYADI VE ADI		
110402	BAHCIVAN SEYİT		

AĞIRLIKLI PUANLAR

FEN	TOPLAM	SOSYAL	Y. DİL
343.23	370.94	398.65	395.44

Yukarıda numarası, soyadı ve adı yazılı adayın 1973 yılı Üniversite-
lerarası Giriş imtihanında aldığı neticeleri gösterir Belgedir.

ÜĞİ KOMİSYONU BAŞKANI

Prof. Dr. Kenan Gürtan

Ek-4. Abdülfettah Ebû Gudde Hocaefendinin Konya'yı ziyareti.

**Ön sırada Soldan 1. Seyit Bahcivan. 2. Muhammed Emin Saraç
3. Abdülfettah Ebû Gudde**

Ek-5. Ebû Gudde Hocann, 10.10.1996 tarihli Konya ziyareti sonrası Halep'ten gönderdiği kendi el yazısıyla yazmış olduğu teşekkür mektubu.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

في حب / ١٠ / ١٩٩٦/١٠

من عبدالفتاح أبوعدة

إلى الشيخ الكريم الفاضل الأستاذ الدكتور سيد بفعجون حفظه الله ورعاه وأولاده وتولاه

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

وبعد فأحمد الله تعالى باليكم ، وأرجو أنه تكونوا أنتم والأسرة الكريمة بخير من الله وطيبة .
وصلت أنا والأهل إلى حلب ذاك يوم وشاكره فضلكم وحبه أغوتكم ولطف رعايتكم وكريم
أخلاقكم ، زادكم الله من فضله وإمانته ، ونفع بيم العباد والبلاد .
لقد حمدنا بحبه صحتكم في تلك الأيام القليلة ، فلم نمر بالقرية ولا الوضحة ولا الماشقة
لما أخطونا به حبه وارن المحبة والإكرام ، والصبر على الزهابة والإيابا والعناية الأخوية
لي والأهل ، فإله المثل أنه يكرمكم ويجزيكم عنا خير الجزاء . وكانه لإيناسي أهلكم لأهل
أطيب الأثر عندنا ، فالحمد لله الذي جئنا بالإفوة الصالحين ، والأهبة المؤنسية .
وأرجو الله تعالى الكريم الوهاب أن يرثبكم أجزل الثواب على ما بذلتم من جهده وحنانه في
حبه المؤتمر ، حتى أعطى الوجه الطيب الذي ليس بالبلد الطيب وأصله والقائمه على المؤتمر تطيبا
وإفقا ودرعاية ، فالحمد لله الذي وجه الثوب الصالحة للبحث من تطيب المال الذلال والبصير
الربا والمال الحرام ، (ومهد بشفقة الله) ، (والدرا في الخير كفاعله) .

وختاماً تفضلوا بقبول أطيب تحياتي لكم لما حظيت به منكم وأنا وأهلي ، والله يجزي المحنين .
والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته .

أخوكم

عبدالفتاح

ملاحظة وإيضاح : إننا لما قدمنا من الرياض أخذنا بطاقة تخفضة لسلسلة أشهر ، تنتهي في ١٩٩٦/٩/٢٧ ،
فما جاءتنا الدعوة للمشاركة وعضرنا المؤتمر الميسون فعدت التذكرة غير صالحة للعودة برز إلا بإضافة مبلغ نحو
نصف مئة ، ولذا طلبت أنه تكون التذكرة ؛ وحسن - الرياض ، وكنت همت بخرقة بأنه أسيه كم هذا وكس لم
تيسر زسه في حينه ، فأذكر هذا لكم حتى لا يظهر أنا طمغنا في حبه التذكرة ، وقد جئنا من حلب ، فخذة .

أرجو تبليغ سدي وحياتي وشكري للشيخ الفاضل الجب عمر فاروق وضفر الحوي وبما أعطته رقم هاتفه في حلب منوطاً
فالصواب فيه كما كتبه هنا . وكهم الشكر . حلب رقم هاتف المنزل ٧٢٢٤٤٧ دار التوثيق الإسلامية - حي السريان
ص . ب . ٨٥٤٠ ، الرياض ١١٤٩٢ - هاتف المنزل ٧٧٥١-٤٩١

Ek-6. Profesörlük Beratı.

خاتمة العلماء في الدولة العثمانية، أحد كبار العلماء والمدرسين بمسجد السلطان محمد الفاتح، المهاجر بدينه إلى مصر، الإمام العلامة المحدث النقاد الشيخ محمد زاهد الكوثري، الذي أقرّ بفضل شيوخنا الجليل شيخ الإسلام مصطفى صبري أفندي، بقوله: «إني ما اخترته لوكالة الدرس امتناناً عليه، بل مباهاةً به المعاصرين من مشايخ الإسلام... وهو غوّاصٌ منقطع النظر في البحرين المحيطين اللذين هما علم الحديث والفقه»، وكان الكوثري رحمه الله أجلاً شيوخه، الذي أعتز بالانتساب إلى سلسلته في ثبته النفيس «التحرير الوجيز فيما يتغيه المستجيز»، حيث تكوّم عليّ بمنح الإجازة في القاهرة عام ١٣٧١هـ قبل وفاته بعشرين يوماً.

والعلامة الشيخ سليمان بن فضل الرّقه ويّ من أهل ألبانيا، المدرّس بمسجد السلطان محمد الفاتح، ورئيس القيمين فيه، حيث تشرفّ بخدمة المسجد لمدة خمس وستين سنة، ومنح لي الإجازة في عام ١٣٦٧هـ، وكانت أول إجازة علمية حصلت عليها.

والعلامة المحدث الشيخ محمد حسن محمد المصطافى المكي، المدرّس بالحرم المكي الشريف، وصاحب الثبت

المسمّى «الإرشاد بذكر بعض مالي من الإجازة والإسناد»، وذلك خلال حضوره في القاهرة عام ١٣٧٧هـ.

والعلامة المحدث الشيخ محمد ياسين بن محمد عيسى الفاداني المكي، صاحب الثبت ذي الأسانيد العالية «إعلام القاصي والداني»، وذلك في منزله بمكة المكرمة عام ١٤٠١هـ.

والعلامة المحدث المحقق فضيلة الشيخ عبد الفتاح أبو غُدّة صاحب المؤلفات والمحققات البارعة العديدة، وذلك عند آخر زيارة له لتركيا عام ١٤١٦هـ، وقد كان رحمه الله خير خلف لسلفه شيخنا الإمام الكوثري.

والعلامة المحدث الشيخ محمد عبد الرشيد النعماني من علماء باكستان، صاحب الكتاب النافع «الإمام ابن ماجه وكتابه السنن»، وذلك عند زيارته لتركيا عام ١٤١٧هـ.

والعلامة الرباني المرشد العالمي الشيخ أبو الحسن علي التّدوي، خلال زيارتنا له في الهند عام ١٤١٨هـ.

* * *

وكان ممّن حضرّت في مجالس تدرّسهم من الشيوخ الأفاضل:

العارف بالله الفقيه الزاهد الشيخ علي حيدر أفندي الأخصّحيّ، من علماء المشيخة الإسلامية، وشيخ تكية مصطفى عصمت اليأتوي في حي الفاتح بإسطنبول.

والعالم الفاضل شيخ القراء الشيخ عمر أفندي القسطنطيني، إمام وخطيب مسجد السلطان محمد الفاتح.

والعالم الفاضل البارع المتفنّن في علوم شتى الشيخ مصطفى لطفى أفندي الكمولجيتي، الملقب بـ «أياقلي كتيخان» (أي المكتبة الحية السيارة)، من كبار المدرّسين في مسجد الفاتح.

والعالم الفاضل الشيخ حُشرو أفندي من المدرّسين في مسجد الفاتح.

والعالم الفاضل الشيخ سليمان أفندي السليستروي من مدرّسي مسجد الفاتح أيضاً.

* * *

وكان ممّن حضرّت في مجالسهم النافعة، واستفدت بملازمتهم من الشيوخ الأفاضل:

العالم الفاضل الرجل الصالح الشيخ علي يكتنا أفندي، مفتي محافظة أمين أونوي في إسطنبول، ووالد زوجتي.

والعالم الفاضل الفقيه المدقّق الشيخ عمر نصّوجي أفندي الحسيني نسباً، مفتي إسطنبول مدة طويلة، ورئيس الشؤون الدينية بعد ذلك.

والعالم الفاضل الأديب المتفنّن الشيخ بكر خاكي أفندي، مفتي إسطنبول.

والعالم الفاضل الشيخ فؤاد أفندي، المفتي بمنطقة بشيك طاش بإسطنبول.

وكان ممّن تشرفّت بمؤانسته ومصاحبته سنين طويلة من الشيوخ الأفاضل:

العالم الفاضل المقرئ المجود الحافظ الشيخ عبد الرحمن أفندي إمام وخطيب مسجد السلطان بايزيد ومن أواخر القراء في الدولة العثمانية، وقد وُفق في نشر علم القراءات توفيقاً باهراً، إلى أن لقي ربه بعد عمرٍ طويلٍ مبارِكٍ يُناهز مائة سنة.

والعالمُ الفاضلُ المحدِّثُ المحققُ الشيخُ عبد الوهاب
عبد اللطيفُ أستاذُ مادةِ الحديثِ الشريفِ وعلمِ رجاله .

والعالمُ الفاضلُ الشيخُ محمدُ إحسانُ أفنديُّ البُوْرُغاديِّ
مولداً ومُشأً، ثم القاهريِّ منزلاً ومرقداً، ناظرٌ مدرسة
السلطانِ محمودِ خان .

وكان الإمامُ العلامةُ شيخُ الإسلامِ مصطفىُّ صبريُّ أفنديُّ
آخرُ شيوخِ الإسلامِ للدولةِ العليةِ العثمانيةِ، ممَّن استفدْتُ
منهم كثيراً، حيث إنني كنتُ أحضُرُ في مجالسهِ النافعةِ في
بيتهِ العامرِ بالعلمِ والفضلِ بمصرَ الجديدةِ بالقاهرةِ .

وأولُ من استفدْتُ منه في مبدأِ حياتي بتربيتهِ وتوجيهاتهِ
المباركةِ :

والذي الأُمجدُ العابدُ الزاهدُ الحافظُ مصطفىُّ بنِ أسعدِ بنِ
يوسفِ بنِ القاضيِّ عليِّ السَّراجِ الباطُوميِّ أصلاً، التُّوقاديِّ
وفاءً، ممَّن أدينُ له بالفضلِ والامتنانِ في تنشئتنا في سبيلِ العلمِ
وتحفيظنا القرآنَ الكريمِ مع أنه أُوذي كثيراً بسببِ مطاردةِ ومعاقبةِ
مَّن يسعَى لتعليمِ القرآنِ الكريمِ في تلكِ الأيامِ السوداءِ .

والعارفُ باللهِ الشيخُ محمودُ ساميُّ رمضانُ أوغُلُو الأَصْنَهَويِّ
النقشبنديِّ، دفينُ جنةِ البقيعِ بالمدينةِ المنورةِ .

والعالمُ الفاضلُ الأخُ الحبيبُ الصديقُ الوفيُّ الشيخُ عليُّ
يعقوبُ أفنديُّ الألبانيِّ، أحدُ تلامذةِ شيخنا الإمامينِ شيخِ
الإسلامِ مصطفىِّ صبريِّ والشيخِ زاهدِ الكوثريِّ .

وقد استفدْتُ من نخبةٍ من علماءِ الأزهرِ الشريفِ أثناء
دراستي في مصرَ، ومنهم :

العالمُ الفاضلُ المحدِّثُ البارِعُ الشيخُ عبد الوهابُ بُخَيْرِي
من أعضاءِ هيئةِ كبارِ العلماءِ، دفينِ البقيعِ في مدينةِ رسولِ الله
ﷺ .

والعالمُ الفاضلُ الفقيهُ الأصوليُّ الشيخُ أحمدُ فهميُّ
أبو سُنَّةٍ من أعضاءِ هيئةِ كبارِ العلماءِ .

والعالمُ الفاضلُ الفقيهُ الشيخُ حسنينُ مخلوفُ، مفتي
الديارِ المصريةِ ومن أعضاءِ هيئةِ كبارِ العلماءِ .

والعالمُ الفاضلُ الفقيهُ الشيخُ عبد الرحيمِ الكشُّكيِّ مدرِّسُ
«الهدايةِ» في الفقهِ الحنفيِّ ومن هيئةِ كبارِ العلماءِ .

والعالمُ الفاضلُ الفقيهُ الشيخُ محمودُ العَدَوِيِّ مدرِّسُ
«الهدايةِ» من أعضاءِ هيئةِ كبارِ العلماءِ .

والعالمُ الفاضلُ الفقيهُ الشيخُ محمودُ سَلْتُوْتُ مدرِّسُ مادةِ
الفقهِ المقارنِ بينِ المذاهبِ، ثم شيخُ الأزهرِ .

والعارفُ بالله الشيخ محمد زاهد قُوْتُوُ البرُّوسوي، إمامُ
مسجد إسكندر باشا في إسطنبول، حيث كان كلاهما كالنجم
اللامع في النصح والإرشاد للمسترشدين.

رحمهم الله تعالى جميعاً، وأسكنهم في فردوس النعيم.
هذا، وإني أوصي الأَخَّ المستجيزَ ونفسي، بتقوى الله في
السِّرِّ والعلَن، والإخلاص له تعالى، والجهاد في سبيله،
وتلاوة كتابه العزيز، واتباع سنة نبيه الكريم ﷺ، والتحلِّي
بالخلق الحسن، والعبادة بالخشوع، والزهد في الدنيا، والتعليم
لوجه الله تعالى، مع الالتزام بعقيدة أهل السنة والجماعة.
وأرجو من المستجيز أن لا ينساني في صالح دعواته،
سائلاً المولى العليَّ القدير أن يوفقني وإياه لخدمة دينه ونشر
سنة نبيه الكريم ﷺ، ويغفر لي وله، ويحشرني وإياه في زمرة
العلماء الصالحين، والله ولي المتقين.

والحمد لله رب العالمين

محمد أمين سراج

خادم العلوم الإسلامية

المدرس في مسجد السلطان

محمد الفاتح رحمه الله بإسطنبول

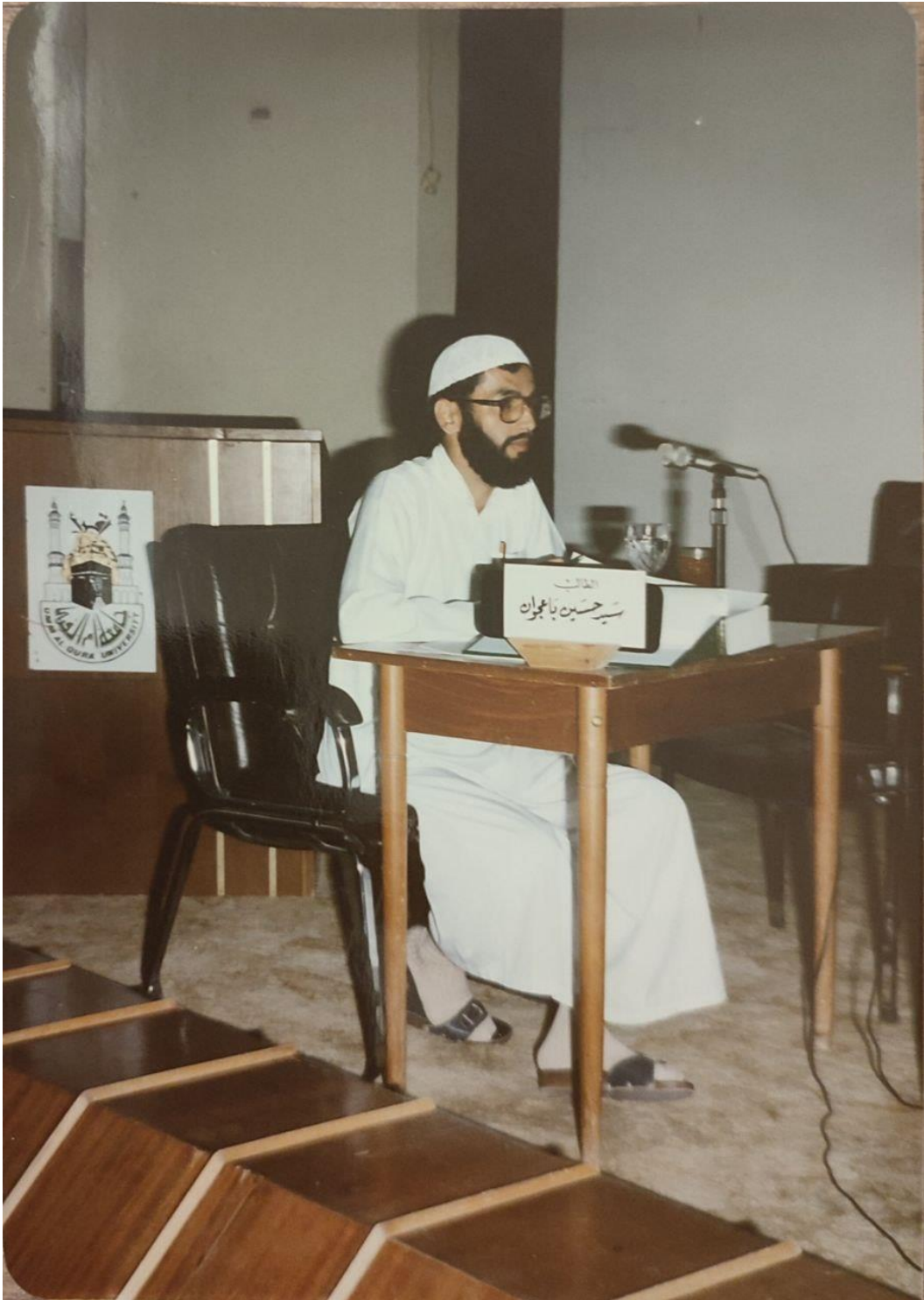
في ٤ المحرم ١٤٢٩ هـ
الموافق ١٤ / ١ / ٢٠٠٨ م

شهد لهذا المجلس :
مهاجر عثمان بن سعيد الخديري الامام الاول بمجمع الفاضل
شيخ الكرس الدكتور خليل بن محمد الخديري
الامام والمخاطب المحمود الخديري ابو نور الدين

Ek-8. NEÜ AK İlahiyat Fakültesi Camii Derslerinden Bir Kare

Ek-9. Yüksek Lisans Savunmasından Kareler.

Savunma öncesi danışmanına tezinin son halini gösterirken.

Ek-10. Konferanstan bir kare. Ebu'l-Hasan Nedvî'nin kardeşinin torunu Hadis alimi Selman Nedvî ile.

Ek-11. Muhammed Avvâme Hocanın NEÜ AK İlahiyattaki konferansından.

KAYNAKÇA

- Abdul Rahim, Adibah. "Irfan Abdul Hameed Fattah's Discourse on Religious Thought in Response to The Challenges of Modernity". *Al-Itqan: İslam Bilimleri ve Karşılaştırmalı Araştırmalar Dergisi* 2/1 (2018), 41-55.
<https://doi.org/10.31436/al-itqan.v2i1.41>
- Al-Habib Ali. "تقرير مطول عن مؤتمر التصوف منهج أصيل للاصلاح" 25. Ekim 2011. Erişim 16 Nisan 2024.
https://www.alhabibali.com/news/لل_أصيل_منهج_التصوف_مؤتمر_التصوف_منهج_أصيل_لل_إصلاح/
- Aydın, Ömer. "Mestcizâde'nin 'Hilâfiyyat' İsimli Eserinin Kelam İlmindeki Yeri ve Önemi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2004), 45-63.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuilah/issue/973/10962>
- "Abdulfettah Ebu Gudde (ö. 17 Şubat 1997)'den İlim Yolcularına..." çev. Seyit Bahcivan. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2005), 251-257.
- Bahcivan, Seyit. "Ebû Mutî' Mekhûl b. Fadl en-Neseî ve İlmî Kişiliği". *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2012), 31-59.
- Bahcivan, Seyit. "Ebû Mutî' Mekhul b. Fadl en-Neseî'nin 'Kitabu'r-redd "ala ehli'l-bida" ve'l-ehve'd-dalle' Adlı Eserinin ve Marie Bernand Tahkikinin Değerlendirilmesi". *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2013), 5-43.
- Bahcivan, Seyit. "Ebu'l-Fadâil Ahmed b. Muhammed b. el-Muzaffer b. el-Muhtâr er-Râzî el-Aksarâyî'nin (ö. 631/1234'ten sonra) 'Hucecu'l-Kur'ân li Cemî'i'l-Mileli ve'l-Edyân' Adlı Eserinde Takip Ettiği Metod: Tahlil ve Değerlendirme". *II. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Selçuklularda Bilim ve Düşünce Sempozyumu*. 53-70. Konya: Selçuklu Belediyesi, 2011.
- Bahcivan, Seyit. "el-Müessesât el-İlmiyye fî Horasân Biâmme ve Nîsâbü Bihâssa fî'l-Karneyni'r-Râbi' ve'l-Hâmis el-Hicriyyîn". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2002), 111-127.
- Bahcivan, Seyit. "İrca Fikri ve Ebu Hanife'nin İrca ile İthamı". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1998), 141-176.
- Bahcivan, Seyit. "İslam Dininde Mezhepler". 259. Mardin: Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu, 2017.
- Bahcivan, Seyit. "Kâdî Ebu'l-Alâ Sâ'id b. Muhammed el-Üstüvâî ve'l-Beytü's-Sâ'idî Ba'deh ve Kitâbühû el-İ'tikâd". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2000), 217-250.
- Bahcivan, Seyit. "Mekânetü'l-İmâm Ebî Mansûr el-Mâtürîdî mine'l-Buhûs ve'd-Dirâsât el-'Arabiyye el-Hadîse". 488. İstanbul: Selçuk Üniversitesi İmam Mâtürîdî Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2018.
- Bahcivan, Seyit. "Mestcizade Abdullah Efendi ve Kitabuhû 'el-Mesâlik fî'l-Hilâfiyyât'". *Âlemü'l-Makhtûât ve'n-Nevâdir Dergisi* 11/1 (2006), 91-141.
- Bahcivan, Seyit. *Mezhepler Tarihi Yazmalarında Aidiyet Problemi "Usûlu'n-Nihal ve el-Fıraku'l-İslâmiyye" Örneği ve Eserlerin Edisyon Kritiği*. Konya: Adal Ofset, 1. Baskı., 2007.

- “Mezheplerin Doğuşuna Bir Bakış”. çev. Seyit Bahcivan. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2001), 33-48.
- Bahcivan, Seyit. “Mu’teziletü’l-Basra ve Bağdâd, Reşîd el-Hayyûn, London 2000”. *Marife Dîni Araştırmalar Dergisi* 3/3 (2003), 428-431.
- Bahcivan, Seyit. “Sâidî Ailesi”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 35/581-583. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008. <https://islamansiklopedisi.org.tr/saidi-ailesi>
- Bahcivan, Seyit. “Şeyhülislam İbn Kemalpaşa’nın Vasiyetnâmesi”. *Marife Dîni Araştırmalar Dergisi* 2 (2001), 209-214.
- Bahcivan, Seyit. *Şeyhülislam İbn Kemâl Bâşâ ve Ârâuhu’l-İ’tikâdiyye Dirâse Nakdiye*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1. Baskı., 2005.
- Bahcivan, Seyit. “Üstüvâî”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 42/595-596. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ustuvai>
- Bahcivan, Seyit. “Yarım Asır Öncesinden Oryantalizme Bir Bakış”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/23 (2007), 185-194.
- Bahcivan, Seyit. “Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Problemler”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2006), 61-90.
- Bahcivan, Seyit. “Zemzem ‘yeryüzünde en hayırlı su, zemzem suyudur.’” *Selçuk Bakış Dergisi* 48 (2018), 86-89.
- Banarlı, Nihad Sâmi. *Türkçenin Sırları*. Kubbealtı Neşriyat, 13. Baskı., ts.
- Beyler, Muhammed. “Ebû Gudde, Abdülfettah”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Ek-1/362-364. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-gudde-abdulfettah>
- Bilge, Mustafa L. “Râbitatü’l-Âlemi’l-İslâmî”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (1. baskı). 34/379-380. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rabitatul-alemil-islami>
- Birişik, Abdulhamit. “Nedvî, Ebu’l-Hasan”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (1. baskı). 32/515-518. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2006. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nedvi-ebul-hasan>
- Bursevî, Mehmet Tahir. *el-Müellifün el-Osmâniyyûn*. çev. Seyit Bahcivan vd. thk. M. A. Yekta Saraç. 3 Cilt. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 1. Baskı., 2023.
- Bursevî, Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. thk. M. A. Yekta Saraç. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 1. Baskı., 2016.
- Çalış, Halit. “Prof. Dr. Seyit Bahçivan Hocamızın Ardından”. *İnsaniyet*. 04 Mart 2023. Erişim 15 Haziran 2024. <https://www.insaniyet.net/prof-dr-seyit-bahcivan-hocamizin-ardindan/>
- Çelebi, İlyas. “el-Lüma”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 27/258. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003. <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-luma--esari>
- Demir, Halis - Çatılı, Kemal. “İbn Kemal Üzerine Yapılan İlmi Çalışmalar”. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2009), 151-178. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/803345>
- Enbârî, ‘Kemaleddin Ebu’l-Berekât Abdurrahman b. Muhammed el-. *Kitâbü’l-Dâi ile’l-İslâm fî Usûli İlmi’l-Kelâm*. thk. Seyit Bahcivan. Beyrut: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1. baskı., 1988.
- Essada. “31. ضيوف ندوة الحج الكبرى: السعودية كرست مبدأ السلام في رحلة الحج الإيمانية.” Ağustos 2017. Erişim 17 Nisan 2024. <https://essada.info/ضيوف-ندوة-الحج-الكبرى-السعودية-كرست-مبدأ-السلام-في-رحلة-الحج-الإيمانية-31/>

- Fettâh, İrfan Abdülhamîd. “Eş‘arî, Ebü’l-Hasan”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 11/444-447. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1995.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/esari-ebul-hasan>
- Fettâh, İrfan Abdülhamîd. “İmâmiyye Şîa’sında Velayet-i Fakih”. çev. Seyit Bahcivan. *Marife Dînî Araştırmalar Dergisi* 9/2 (2009), 243-258.
- Fettâh, İrfan Abdülhamîd. *İmamiyye Şîa’sında Velâyet-i Fakih Teorisi Araştırma Tahlil Tenkit*. çev. Seyit Bahcivan. Konya: Kitap Dünyası, 1. Baskı., 2012.
- Fikriyat. “İlim Tedrisi ile Geçen Bir Ömür: Muhammed Emin Saraç”. 20 Şubat 2021. Erişim 25 Mayıs 2024. <https://www.fikriyat.com/galeri/biyografi/ilim-tedrisi-ile-gecen-bir-omur-muhammed-emin-sarac>
- Gölcük, Şerafettin - Toprak, Süleyman. *Kelâm*. Konya: Tekin Kitabevi, 6. baskı., 2010.
- Görgün, Hilal. “Muhammed Kutub”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (3. baskı). ek-2/305-308. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2019.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-kutub>
- Güleç, İsmail. “Türkiyat Mecmuası”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 41/561-562. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/turkiyat-mecmuasi>
- Gündüz, Tufan - Beksaç, Engin. “Safevîler”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 35/451-459. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2008.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/safeviler>
- Haber Dairesi. “Konyalı İlahiyatçı Hayatını Kaybetti”. 02 Mart 2023. Erişim 20 Mart 2024. <https://haberdairesi.com/konya/konyali-ilahiyatci-seyit-bahcivan-hayatini-kaybetti-91921h>
- Haberler. “Mardin’de ‘Ufuk Turu Toplantısı’”. 18 Mayıs 2017. Erişim 16 Nisan 2024. <https://www.haberler.com/mardin-de-ufuk-turu-toplantisi-9632268-haberi/>
- İbn Asâkîr, Ebu’l-Kâsım. *Tebyînü Kezibi’l-Müfterî fîmâ Nüsibe ile’l-Eş‘arî*. 1 Cilt. Dimeşk: Dâru’l-Fikr, 2. baskı., 1979.
- İbn Kemal Paşa. *Hamsu Rasâil fi’l-Firak ve’l-Mezâhib*. thk. Seyit Bahcivan. Kahire: Dâru’s-Selâm, 1. baskı., 2005.
- İbrahimoğlu, Ahmet Ziya. “Seyit Değil Seyyid”. *Hamzali*. Erişim 10 Haziran 2024. <https://hamzali.org/wp-content/uploads/2023/04/SEYIT-DEGIL-SEYYID.pdf>
- İz Bırakanlar. “İz Bırakanlar Abdülfettah Ebu Gudde 1. Bölüm”. *Youtube*. 04 Haziran 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=HXfZ3ajz-1M>
- İz Bırakanlar. “İz Bırakanlar Abdülfettah Ebu Gudde 2. Bölüm”. *Youtube*. 04 Haziran 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=2p2QBSbsyqU>
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Yeni İlmi Kelam*. Ankara: Ankara Okulu, 2. baskı., 2018.
- Kaplan, Doğan. “Ehl-i Beyt Sempozyumu, 20 Şubat 2005”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 3/1 (2005), 181-185.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/htd/issue/41606/502631#article_cite
- Kaplan, Doğan. “Prof. Dr. Seyit Bahcivan Hocamın Ardından (1952-2023)”. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 16/1 (30 Haziran 2023), 455-467.
<https://doi.org/10.18403/emakalat.1320408>

- Konya Bakış. “Konyalı Profesör Hayatını Kaybetti”. 02 Mart 2023. Erişim 20 Mart 2023. <https://konyabakis.com/yerel/konyali-profesor-hayatini-kaybetti-41557h>
- Konya Ekspres. “Selefilere Barış ve Huzur Getirmedi”. 29 Nisan 2019. Erişim 16 Nisan 2024. <https://www.konyaekspres.com/selefilere-baris-ve-huzur-getirmedi/10685/>
- Konya'nın Sesi. “Konyalı Sevilen İlim İnsanı Prof. Dr. Seyit Bahçivan Hayatını Kaybetti”. 01 Mart 2023. Erişim 20 Mart 2024. https://www.konyaninseesi.com.tr/yerel/konyali-sevilen-ilim-insani-prof-dr-seyit-bahcivan-vefat-etti-20434.html#google_vignette
- Mekkî, Mecd. “Ebû Sünne, Ahmed Fehmî”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. ek-1./370-371. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-sunne-ahmed-fehmi>
- Memleket. “Selçuk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dekanlığına Prof. Dr. Seyit Bahçivan atandı”. 02 Haziran 2018. Erişim 23 Mart 2024. <https://www.memleket.com.tr/selcuk-universitesi-islami-ilimler-fakultesi-dekanligina-prof-dr-seyit-bahcivan-ata-1409664h.htm>
- Merhaba Haber. “Prof. Dr. Seyit Bahçivan dualarla defnedildi”. 02 Mart 2023. Erişim 20 Mart 2024. <https://www.merhabahaber.com/prof-dr-seyit-bahcivan-dualarla-defnedildi-1865834h.htm>
- Mestcizâde, Abdullah Efendi. *el-Mesâlik fi'l-Hilâfiyyât beyne'l-Mütekellimîn ve'l-Hükemâ*. thk. Seyit Bahçivan. Beyrut: Dâru Sâdır, 1. Basım, 2007.
- Musa Kazım. “Selefilere Çalıştayı Konya 2015 Prof. Dr. Seyit Bahçivan (Açılış Konuşması)”. *Youtube*. 21 Aralık 2015. Erişim 10 Haziran 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=eXZqVO21BSA>
- Müftülük Haberler. “Konya’da ‘Zararlı Çağdaş Dini Akımlar’ ve ‘İstismara Uğrayan Dini Kavramlar’ Konulu Panel Yapıldı”. 03 Nisan 2019. Erişim 17 Nisan 2024. <https://www.muftulukhaberler.com/konya-da-zararli-cagdas-dini-akimlar-ve-istismara-ugrayan-dini-kavramlar-konulu-panel-yapildi/6448/>
- Nesefî, Ebû Mutî Mekkûl b. Fazl en-. *Kitâbur'r-Radd 'alâ Ehli'l-Bida' ve'l-Ehvâi'd-Dâlle Dirase Tahkik*. thk. Seyit Bahçivan. Konya: Hikmetevi Yayınları, 1. baskı., 2013.
- Onat, Hasan. “Makâlâtü'l-İslâmiyyîn”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 27/406-407. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003. <https://islamansiklopedisi.org.tr/makalatul-islamiyyin>
- Öktem, Ülker. “Hilâfiyyât, Mestcizâde ve Hilâfiyyât'ı”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/2 (2007), 21-36. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_00000000941
- Özervarlı, M. Sait. “el-Has ale'l-Bahs”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 16/270-271. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1997. <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-has-alel-bahs>
- Saudi Press Agency. “حج / ضيوف ندوة الحج الكبرى : المملكة كرست مبدأ السلام في رحلة الحج الإيمانية”. *Zilhicce* 1438. Erişim 17 Nisan 2024. <https://www.spa.gov.sa/ee692d3488>
- Taghrib News. “18.”. *أول مؤتمر صوفي عالمي برئاسة شيخ الأزهر يناقش الإصلاح*. Eylül 2011. Erişim 20 Nisan 2024. <https://www.taghribnews.com/ar/report/63413/-أول-مؤتمر-صوفي-عالمي-برئاسة-شيخ-الأزهر-يناقش-الإصلاح>

- Temîmî, Takiyyüddin Abdülkadir et-. *et-Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*. ed. thk. Abdülfettah Muhammed el-Hulv. 4 Cilt. Riyad: Dâru'r-Rifâ'î, 1983.
- Topaloğlu, Bekir. *Kelâm İlmi Giriş*. İstanbul: Damla Yayınevi, 5. Baskı., 1996.
- Topaloğlu, Bekir. "Tebyînü Kezibi'l-Müfterî". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 40/230-231. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/tebyinu-kezibil-mufteri>
- Topaloğlu, Bekir. "Te'vilâtü'l-Kur'ân". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 41/32-33. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/tevilatul-kuran>
- TRT Haber. "Muhammed Emin Saraç Vefat Etti". 19 Şubat 2021. Erişim 25 Mayıs 2024. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/muhammed-emin-sarac-vefat-etti-558023.html>
- Turan, Şerafettin vd. "Kemalpaşazâde". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 25/238-247. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2022.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/kemalpasazade>
- Üstün, İsmail Safa. "Velayet-i Fakih". *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (1. baskı). 43/19-22. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/velayet-i-fakih>
- Üstüvâî, Ebü'l-Alâ' İmâdü'lislâm el-Kâdî Sâid b. Muhammed el-. *Kitabu'l-İ'tikad*. thk. Seyit Bahçıvan. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı., 2005.
- Varol, M. Bahaüddin. "Ehl-i Beyt Sempozyumu". *İstem Dergisi* 2/4 (2004), 295-297.
- Vikipedi. "Emin Saraç". 28 Ocak 2024. Erişim 25 Mayıs 2024.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Emin_Sara%C3%A7
- Yaltkaya, Mehmet Şerafettin. "Selçukîler Devrinde Mezâhib". *Türkiyat Mecmuası* 1/1 (1925), 101-118.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuturkiyat/issue/18512/195166>
- Yaltkaya, Mehmet Şerafettin. "Selçukîler Devrinde Mezâhib". çev. Seyit Bahçıvan. *Marife Dînî Araştırmalar Dergisi* 2/2 (2002), 265-276.
<https://marife.org/tr/download/article-file/827191>
- Yavuz, Yusuf Şevki. "el-Âlim ve'l-Müteallim". *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (1. Baskı). 2/461-463. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/el-alim-vel-muteallim>
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Mestçizâde Abdullah Efendi". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Ek-2/258-259. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2019.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/mestcizade-abdullah-efendi>
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Zâhid Kevserî". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 44/77-80. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/zahid-kevseri>
- Yeni Konya Gazetesi. "Prof. Dr. Seyit Bahçıvan'a Veda". 02 Mart 2023. Erişim 20 Mart 2024.
https://www.yenikonya.com.tr/guncel/prof_dr_seyit_bahcivan_a_veda-1901920#google_vignette
- Yüksel, Emrullah. "el-İbâne". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 19/254-255. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1999. <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-ibane>
- Uluslararası Düzceli M. Zâhid Kevserî Sempozyumu Bildirileri*. Düzcce: Düzcce Belediyesi, 2007.